

terminologiens terminologi

begrepsfelt

nomenklatur

hovedterm

forkortet form

begrepssystem

terminosystem

frarådet

synonym?

Hvem tar ansvaret for fagterminologien?

Rapport fra en strategikonferanse om terminologi og fagspråk i Norge

OSLO, 13. OKTOBER 2004

entydighet

definisjon

begrepsrelasjon

termpost

fagspråk

flerordsterm

sirkeldefinisjon

kategorisering

registrering

betydningsutvidelse

bruksområde

Redigert av Jan Hoel
Språkrådet

Hvem tar ansvaret for fagterminologien?

Rapport fra en strategikonferanse om terminologi og fagspråk i Norge

---

OSLO, 13, OKTOBER 2004

Redigert av Jan Hoel
Språkrådet

ISBN 82-7433-052-8

Forord

Norsk språkråd arrangerte 13. oktober 2004 en strategikonferanse over én dag om terminologi og fagspråk i Norge, under tittelen "Hvem tar ansvaret for fagterminologien?". Konferansen ble holdt i Forskningsparken i Oslo og samlet om lag 50 deltakere, både inviterte og påmeldte.

Siden høsten 2001 har Norge vært uten en sentral institusjon for terminologi og fagspråk. Styret i Norsk språkråd oppnevnte sommeren 2002 en *nasjonal referansegruppe for terminologiarbeid*. Styret ønsket på denne måten å ta større ansvar for dette språkbruksområdet og å fylle det tomrommet som hadde oppstått etter at Rådet for teknisk terminologi (RTT) gikk konkurs og ble lagt ned 2001/2002. Språkrådet er under omdanning, og Kultur- og kirke departementet har gitt klare signaler om at terminologi og fagspråk er et naturlig og viktig ansvarsområde for den omdannede institusjonen.

Det var den førnevnte referansegruppen som planla, forberedte og gjennomførte konferansen. Referansegruppen avsluttet sitt virke rett etter arrangementet og ble erstattet av *Språkrådets faggruppe for terminologi og fagspråk* ("terminologigruppen") ved inngangen til inneværende år. Referansegruppen hadde denne sammensetningen:

Jan Hoel, Språkrådet
Johan Myking (leder), Universitetet i Bergen
Kjell Ivar Vannebo, Universitetet i Oslo
Nina Zandjani, Standard Norge

Formålet med konferansen var å sette søkelyset på bl.a. hvordan arbeid med terminologi og fagspråk her til lands kan oppnå større oppmerksomhet og tilgodeses med økte økonomiske midler i framtida, hvordan terminologiarbeid kan organiseres og samordnes på nasjonalt plan, hvordan det kan skapes større eller mindre nettverk for folk som arbeider med terminologi, hvordan terminologiressurser i større grad enn i dag kan gjøres allment tilgjengelige, og hvilken rolle Språkrådet kan og bør ha på dette området.

Det var innlegg med historisk og nordisk-europeisk overblikk, strategisk-politiske framtidsplaner og -vyer samt "partsinnlegg" fra representanter for produsenter, formidlere og brukere av terminologi på ulike områder. Konferansen ble avsluttet med en paneldiskusjon.

Før konferansen hadde standardiseringsinstitusjonen Standard Norge utført et forprosjekt for Språkrådet. Forprosjektet er en kartleggingsundersøkelse av norske terminologimiljøer og terminologiressursene deres og dessuten av de ønsker, behov og holdninger som disse miljøene har på det aktuelle området. Undersøkelsen og resultatene av den ble presentert i et av innleggene under konferansen. Rapporten fra forprosjektet var trykt opp og ble delt ut til deltakerne. Forprosjektrapporten inngår også i den forhåndenværende rapporten.

Oslo, august 2005
Jan Hoel

Innhold

Forord	s. i
GENERELLE INNLEGG	
<i>Terminologi i Noreg – historisk oversyn</i> Johan Myking, Universitetet i Bergen	s. 2
<i>Språkrådets strategi for og rolle i nasjonalt terminologiarbeid</i> Sylfest Lomheim, Norsk språkråd	s. 16
<i>Terminologiarbete i nordisk og øvrigt europeisk perspektiv</i> Anna-Lena Bucher, Terminologisentrum TNC, Sverige	s. 19
<i>Om et forprosjekt til konferansen og resultatene av det (se. s. 68)</i> Knut Jonassen, Standard Norge	s. 24
SEKTORVISE INNLEGG	
<i>Fagterminologi og standarder</i> Anne Falken, Standard Norge	s. 26
<i>Teknologisk terminologiutvikling, trenger vi det?</i> Martin Ystenes, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	s. 30
<i>Økonomisk-administrativt fagspråk</i> Sunniva Whittaker, Norges handelshøgskole	s. 35
<i>Terminologi i it-fagtidsskrifter</i> Kurt Lekanger, <i>PC World Norge</i>	s. 38
<i>Oversettelse og tolking</i> Nina Reier	s. 40
<i>Fra Råd til råd</i> Bente Getz Sollie, Fagbokforlaget	s. 44
<i>Status for terminologiarbeidet i helsesektoren</i> Bjørn Buan, Kodeverk og terminologier i helsevesenet	s. 48
<i>Brukarar og produsentar av terminologi i offentleg sektor</i> Vidar Rekve, Sjøfartsdirektoratet	s. 52
PANELDISKUSJON MED TRE FORBEREDTE INNLEGG	s. 54
Konferanseprogram	s. 64
Deltakerliste	s. 66
PROSJEKTRAPPORT (jf. s. 24)	s. 68

GENERELLE INNLEGG

Terminologi i Noreg – historisk oversyn

Førsteamanuensis Johan Myking, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

Innleiing

Det strategiske målet for norsk terminologiarbeid er nett no å finna ein tenleg organisasjonsmodell. Grannelanda våre, Finland, Sverige og Danmark, har lenge hatt ei arbeidsdeling mellom statlege språkrøktorgan som tek seg av allmennspråket, og meir utøvande 'lokomotiv' som tek seg av terminologien. På Island ligg derimot begge typane arbeid under eitt og det same organet. Noreg har vore utan eit terminologiorgan sidan 2001, og Norsk språkråd er under omorganisering.

I det fagterminologiske miljøet har det alltid vore semje om at terminologiarbeid er både kulturforsvar og eit vilkår for effektiv kommunikasjon over språkgrensar. Begge delar er vilkår som må oppfyllest for å unngå domenetap for norsk. Det har stort sett vore semje om at staten har eit særleg ansvar for dette arbeidet på grunn av den kulturelle dimensjonen, og det har heller ikkje vore stor sakleg usemje om at norsk næringsliv burde ta ansvar for sin eigen terminologi og investera meir i slikt arbeid. Og endeleg er det eit faktum at terminologi i viktige periodar har vore tiltenkt ei rolle i ein norsk språkteknologisk industri som det enno ikkje har lukkast å gjera levedyktig.

Målet med denne artikkelen er å gje eit oversyn over den historiske bakgrunnen, slik at dei røynslene som måtte vera nyttige for det framtidige strategiarbeidet, vert dokumenterte. Den 'endelege historia' er det ikkje målet å gje – oversynet viser at det ligg føre meir kjeldemateriale enn det har vore mogeleg å yta rettferd i denne omgangen. Oversynet vil visa at det har gått opp og ned, både organisatorisk, økonomisk og kulturpolitisk.

Kva er 'terminologi'?

Den som les faglitteratur om terminologi, oppdagar snøgt at termen terminologi ikkje er eintydig, men at han dekkjer både 'terminologisk teori' og 'praktisk terminologiarbeid' i tillegg til 'terminologiar' i tydinga 'språklege inventar'. Når ein skal presentera norsk terminologiarbeid, er det ikkje tenleg å utelukka den teoretiske dimensjonen. Eg legg derfor til grunn den generiske termen *terminologi* for alle desse ulike omgrepa, for til saman utgjer dei ein disiplin og eit fagfelt med både språkvitskapleg og tverrfagleg grunnlag (sjå Laurén, Myking, Picht 1997). På dette grunnlaget kan vi laga ein praktisk og ikkje altfor teoretisk stringent arbeidsdefinisjon av norsk 'terminologi', slik eg meiner han har arta seg i det norske språksamfunnet i det tidsrommet som det er aktuelt å drøfta:

terminologi

terminologiproduksjon, medrekna forskning og utvikling, undervisning og grunnforskning, utført av institusjonar med *terminologi* som fokuserande nøkkelord i mandat, formålsparagraf, vedtekter eller kursplanar

I praksis vil dette seia at vi først og fremst må samla merksemda om det institusjonelle terminologiarbeidet, og då er det tre institusjonar som ut frå definisjonen er sentrale: Rådet for teknisk terminologi (RTT), Norsk språkråd/Norsk språknemnd og Norsk termbank. Det finst institusjonar som driv utvikling av nomenklatur og klassifikasjonssystem og såleis ikkje er definatorisk utelukka, og det finst verksemdsinternt terminologiarbeid i større og mindre skala. Det er òg gjort viktig terminologiarbeid i regi av forlag eller einskildpersonar. Noko av dette nemner eg nedanfor, men i denne samanhengen er det naturleg å konsentrera seg mest om dei

institusjonane som primært har terminologiutvikling som formulert hovudmål. Dermed er det ikkje mogeleg å yta alle full rettferd.¹

Norsk språknemnd og Norsk språkråd

Norsk språknemnd vart skipa ved lov i 1951 og var i funksjon frå 1952 til 1972, då ho vart avløyst av Norsk språkråd, som er nedlagt frå 1. januar 2005 og avløyst av det nye Språkrådet. Terminologiarbeid var rekna for ei viktig oppgåve for Språknemnda. Ved skipinga kom denne formuleringa inn i formålsparagrafen:

Nemnda har som særlege oppgaver bl.a. [...] å fremme enhet i terminologi – i hvert mål for seg og i begge mål under ett – [...]

Aktiviteten på terminologiområdet var ofte svært synleg, særleg mot slutten av funksjonstida, slik ein kan lesa t.d. i årsmeldinga frå 1971, s. 16 f. Då Språknemnda vart avløyst av Norsk språkråd i 1972, vart det terminologiske ansvaret ført vidare. Paragraf 7 i vedtektene fastset arbeidsfeltet for fagnemnda, og der heiter det mellom anna:

Konkrete oppgaver for fagnemnda er f.eks.:

- 1. å gi rettleiing om språkbruk, ortografi, terminologi, syntaks og stil i lærebøkene for skoleverket,*
- 2. å fremme enhet i terminologi innenfor hver språkgruppe, og, så langt det er naturlig, for begge språkgrupper under ett [...]*

Ut frå desse målformuleringane er det naturleg at både Norsk språknemnd og seinare Norsk språkråd kom til å leggja vekt på terminologi for skuleverket, særleg gjennom kontrollen av lærebøker. Denne kontrollen har vore rekna som ei sentral oppgåve gjennom størstedelen av funksjonstida. Ei viktig side av dette var at Språkrådet i samarbeid med både RTT og Prosjekt for datamaskinell språkbehandling (PDS) kom til å retta merksemda mot slike sektorar av samfunnet der terminologiutvikling kunne spela ei særleg viktig rolle i høve til eit breitt publikum, både praktisk og symbolsk. Tre slike område peika seg særleg ut: datateknologi, marknadsføring og oljeverksemd. På dei to første av desse områda sette Språkrådet på 1970-talet ned to terminologikomitear, datatermkomiteen (Scott 1985) og komiteen for marknadsføringsterminologi. Initiativet til desse komiteane kom frå PDS i Bergen, der mykje av det praktiske terminologiske arbeidet skulle gjerast. Språkrådet fungerte i stor grad som eit administrativt sekretariat, og gjennom Språkrådet var dette komitéarbeidet dermed offentleg forankra. Denne 'klassiske' terminologiske arbeidsmodellen gav resultat. *Norsk dataordbok* kom i 1. utgåve i 1976 og vart ein stor salssuksess gjennom mange opplag og utgåver. *Norsk marknadsføringsordbok* kom ut i 1981. Saman med RTT gav Språkrådet ut den vesle terminologilista *Oljeordliste* i 1982, med 468 sentrale og definerte omgrep frå oljeutvinninga i Nordsjøen. Ein kan godt kalla dette ei kulturpolitisk markering av den sentrale rolla denne nye næringa kom til å spela, og terminologilista er framleis i sal.

Språkrådet hadde òg i mange år eit nært samarbeid med Norges Standardiseringsforbund gjennom korrekturarbeid og anna språkkontroll av Norsk standard, og med Rådet for teknisk terminologi gjennom språkleg kontroll av RTT-ordbøker, særleg med ansvar for at nynorske ekvivalentar kom meir og meir inn i desse bøkene utetter 1980-talet. Ansvaret for skuleverket

---

¹ Eg takkar Kolbjørn Heggstad og Håvard Hjulstad for mange verdfulle saksopplysningar, kommentarar og arkivmateriale. Takk òg til dei andre som har kommentert: Jan Hoel, Knut Jonassen, Bjarne Norevik, Ole-Jørgen Johannessen. Ansvaret for feil og manglar er sjølvstilt mitt, fullt og heilt.

kjem godt til syne gjennom *Ordlister for fysikk og kjemi til skolebruk*, som Språkrådet gav ut i 2000. Desse to elementa, arbeid på det språklege planet og i høve til skuleverket, er på mange måtar Språkrådet sin særlege profil i terminologiarbeidet.

Rådet for teknisk terminologi (1938–2001)²

Rådet for teknisk terminologi oppstod i det norske teknologimiljøet ved Norges Tekniske Høgskole (NTH), og ein kan sjå skipinga av rådet som uttrykk for ein internasjonal tendens. Det var i mellomkrigstida det internasjonale terminologiarbeidet skaut fart, ikkje minst i dei store standardiseringsorganisasjonane etter sterk inspirasjon frå Eugen Wüster, og både i Noreg og grannelanda. Ein slik inspirasjon kjem godt til syne i eit notat om RTT frå spiren i 1897 og til og med året 1939, truleg forfatta av bibliotekar og fagordbokforfattar John Ansteinsson ([Ansteinsson 1939]). Det er ”Wüster-aktige” ideal om systematisk innsamling og framstilling av fagordtilfang som gjennomsyrrer notatet.

Føregangaren til RTT var ”Sprogkomiteen” av 1897, sett ned av Den Norske Ingeniørforening (NIF) med økonomisk støtte av Stortinget. Komiteen arbeidde fram til 1905 og vart formelt nedlagd i 1912. Mandatet var ”å samle og ordne materiale til en ordbok over tekniske ord og betegnelser såvel nu brukelige som nye forbedrede”. Det vart samla inn eit stort ordmateriale frå tekniske fag, noko vart publisert i *Teknisk Ukeblad*, men arkivet gjekk visstnok tapt ([Ansteinsson 1939]:2). Det heiter lakonisk om den Norske Ingeniørforenings Sprogkomité av 1897:

Komiteen har åpenbart lagt stor vekt på å finne ”forbedrede ord og uttrykk”, og har sett det som en hovedoppgave å arbeide med fornorskning av terminologien. Diskusjoner om nylagede norske ord synes å ha optatt meget tid i komiteens møter, og har utvilsomt bidratt til å sinke og stoppe arbeidet.

Den språkleg sakkunnige var Hjalmar Falk, men hovudårsaka til at initiativet stansa, var ifølgje same kjelde at det innsamla materialet ikkje heldt mål.

RTT vart første gong skipa ved Norges Tekniske Høgskole i Trondheim på initiativ frå NIF i 1938 (jf. ymse notat ved sivilingeniør Diderich H. Lund u.å., Arvid Lippestad 1969, Bernhard Christiansen 1984, dessutan Hjulstad 1985b:434). NIF hadde teke fleire initiativ i åra rundt 1. verdskrig, og det hadde vore spreidd arbeid frå interesserte einskildpersonar og fagmiljø på 1920- og 1930-talet. Ein får inntrykk av at John Ansteinssons innsats ikkje kan ha vore den minst viktige faktoren.

Under krigen låg arbeidet nede, og etter krigen vart rådet flytta og reetablert i Oslo i 1956 (Hjulstad 1985b:434). RTT samarbeidde heilt frå starten av nær med fleire institusjonar og verksemdar, ikkje minst Norges Standardiseringsforbund med Gulbrand Jensen som drivkraft. Sekretariatsleiarar var Arvid Lippestad mellom 1963 og 1973, frå 1974 Bernhard Christiansen, medan Håvard Hjulstad overtok som dagleg leiar for sekretariatet frå 1989.

Formålsparagrafen for RTT lydde slik (sitert etter statuttane for stiftinga frå 1989):

---

² Skriftlege kjelder om RTT er særleg årsmeldingar og *Termposten*. Til dette oversynet har eg særleg brukt *Språklig Samling* 1983/2 (intervju med Bernhard Christiansen og Ingrid Forberg Dahlø), Heggstad 1976, Hjulstad 1985b, munnlege opplysningar ved Kolbjørn Heggstad og ymse arkivstoff frå Håvard Hjulstad. Opplysningar kan ein òg finna på <http://www.rtt.org>, m.a. heile bokserien frå RTT. Dei kjeldene eg har nemnt her, gjeld òg Norsk termbank for tida fram til om lag 1985.

Stiftelsen RTT har til oppgave å arbeide aktivt for klarhet, entydighet og ensartethet i en fagterminologi som er hensiktsmessig for norske forhold.

Stiftelsen RTT skal bidra til økt forståelse for betydninga av en hensiktsmessig fagterminologi og til å spre kunnskap om norsk fagterminologi.

Fram til 1989 var RTT ein medlemsorganisasjon, der større og mindre verksemder, bransjeorganisasjonar, departement og andre offentlege instansar, m.a. Språkrådet, var medlemmer. I 1985 låg talet på medlemsorganisasjonar mellom 30 og 40. Det praktiske ordboksarbeidet vart gjennomført i terminologikomitear, og komitéarbeidet vart samordna i sekretariatet. Frå 1956 og fram til 1985 hadde RTT stått for utgjevinga av 45 ulike ordbøker, dei fleste på Universitetsforlaget, og i 1985 hadde sekretariatet 15 utøvande komitear i arbeid. Samarbeidet med Språkrådet var viktig, særleg med tanke på å skapa ein einsarta terminologi i lærebøker for skuleverket. Dei to institusjonane samarbeidde elles om rådgjeving og felles konsulentverksemd, særleg spela dei ei viktig rolle som språkkonsulent for Norges Standardiseringsforbund. På mange måtar fungerte RTT som eit terminologisk sekretariat for Standardiseringsforbundet. Det tekniske arbeidet med dataføring og bearbeiding vart i nokre år, om lag mellom 1978 og 1985, gjort ved Norsk termbank og Prosjekt for datamaskinell språkbehandling, Universitetet i Bergen.

1970- og 1980-talet førte med seg ein del endringsprosessar på fleire plan. Det grunnleggjande problemet var sjølvstøtt å få i stand eit berekraftig og varig økonomisk grunnlag. Det vart lansert fleire løysingsframlegg, m.a. ei nasjonal terminologistifting (sjå nedanfor), og før dette hadde det vore diskusjonar mellom anna med Norges teknisk-naturvitenskapelige forskningsråd om ei form for nasjonal termbank. Då slike tankar ikkje førte fram, enda det med at RTT vart omdanna frå medlemsorganisasjon til stifting frå januar 1990. Stiftarane var i stor grad slike verksemder som òg hadde vore medlemmer i den gamle organisasjonen, men òg ein del nye. Fordi den gamle rådsskipnaden forsvann, fekk RTT ein tilknytt medlemsorganisasjon, Foreningen for teknisk terminologi (FTT) frå 1991. Drifta vart lagt om og utvida, og finansieringsforma var statsbidrag kombinert med prosjektinntekter. I gammal skipnad òg hadde RTT hatt faste løyvingar over statsbudsjettet. Funksjonen som eit norsk koordinerande organ for dei samla terminologiske aktivitetane i landet kom tydelegare til syne. RTT tok såleis til å gje ut bladet *Termposten* frå 1990, og RTT stod som norsk partner i det nordiske samarbeidsorganet Nordterm frå starten av i 1976. Etter at Universitetsforlaget trekte seg som fast utgjevar av ordbøkene, gav RTT etter omlegginga ut dei fleste ordbøkene på eige forlag.

Staten hadde vore representert i styret for RTT gjennom heile tida som medlemsorganisasjon, og det vart gjeve øyremerkte løyvingar over statsbudsjettet mellom 1970 og 1989. Denne representasjonen vart varetaken ved fleire departement eller andre forvaltingsnivå, og det gav RTT høve til å drøfta organisering og struktur med styresmaktene. Den statlege representasjonen heldt fram etter omorganiseringa i 1989, og det vart gjeve statsbidrag til drifta heilt fram til RTT vart lagt ned i 2001.

Norsk termbank (1979–1997)

Utgangspunktet for Norsk termbank var det såkalla Prosjekt for datamaskinell språkbehandling – PDS – ved Universitetet i Bergen. Dette var opphavleg ikkje ein institusjon, men, som namnet seier, eit prosjekt eller prosjektmiljø ved Nordisk institutt. Det var sett i gang av Kolbjørn Heggstad, og dei første løyvingane kom i 1967 (Heggstad 1976:3), i dei første åra mellom anna frå Noregs allmennvitenskaplege forskningsråd (NAVF). Heggstad

var fram til midten av 1980-talet den leiande fagpersonen i det omfattande prosjektsamarbeidet rundt PDS. Eitt av dei prosjekta ved PDS det er grunn til å nemna særskilt, er *Norsk ordregistrant*. Ordregistranten skulle produsera det sentrale grunnmaterialet for mange andre leksikografiske prosjekt, og vart lagd opp som ei stor dataleseleg ordsamling med grammatisk koding som skulle gjera det mogeleg å produsera spesiallister og gjera språkvitskaplege undersøkingar med datateknologiske metodar. Registranten var tiltenkt ei viktig rolle i normeringsarbeidet i Språkrådet, derfor var òg Språkrådet inne i prosjektet både finansielt og gjennom fagleg medverknad. Tanken om ein ”Norsk termbank” oppstod på PDS i dette arbeidet, ein norsk ”fagordregistrant” som kunne vera parallell med den allmenne ordregistranten.

Norsk termbank vart såleis frå først av sett ut i livet som eit terminologisk dataarkiv ved PDS, der både Språkrådet, RTT, Universitetsforlaget og Standardiseringsforbundet var inne i biletet med finansiering og drift. PDS vart på denne måten eit kraftsentrum i det norske terminologimiljøet fram til rundt 1985, og Kolbjørn Heggstad var den sentrale personen i miljøet i eigenskap av leiar for PDS og samstundes styreformann i RTT. Dei fleste kanalane gjekk på ein eller annan måte gjennom PDS, og ofte fekk miljøet rolla som ”buffer” og formidlar mellom ulike interesser i terminologiarbeidet. Den formelle skipinga av terminologiprojekta ved PDS som eiga ”avdeling i avdelinga” med namnet Norsk termbank kan daterast til 1979 (Hjulstad 1985a:58–60).

Ein viktig prestasjon ved Norsk termbank i perioden fram til 1984 var utgjevinga av Hjulstad/Norevik (red.), *Norsk teknisk fagordbok* (NTFO) i 1984. Dette var i røynda ei samling av alle RTT-ordbøkene, som låg lagra i arkivet Norsk termbank. NTFO inneheld i tillegg svært mykje materiale frå *Norsk standard* og vesentlege delar av *Norsk teknisk ordbok* (sjå nedanfor).

Bernhard Christiansen hadde teke til å arbeida med oljerelatert terminologi gjennom terminologisk komitéarbeid midt på 1970-talet, og RTT gav ut tre oljerelaterte ordbøker på Universitetsforlaget, RTT35 (1976) og RTT43 (1980), begge med tittelen *Ordbok for petroleumsvirksomhet*, og *Oljeordliste* i 1982, dei to siste saman med Norsk språkråd. Om lag samstundes sette sentrale aktørar, ikkje minst i og rundt PDS-miljøet, seg i sving med aktivt lobbyarbeid mot oljemiljøet i Stavanger-regionen, det vil seia Oljedirektoratet og dei sentrale oljeselskapa med Statoil i spissen. Boka *Oljespråk* av Einar Flydal (Flydal 1983) var òg ein viktig premissleverandør i dette arbeidet. Både Kolbjørn Heggstad og Bjarne Norevik frå PDS, saman med krefter i Statsautoriserte translørers forening må reknast mellom dei sentrale aktørane, og det viktigaste forumet var ei rad møte på Utstein Kloster. Dette arbeidet nådde eit toppunkt då Statoil under leiing av Arve Johnsen vedtok å setja ut i livet det store prosjektet som vart plassert ved PDS/Norsk termbank under namnet ”Terminol-prosjektet”. Dette første store oljeterminologiske prosjektet vart gjennomført i åra 1983–1985 for å utvikla eit norsk arbeidsspråk på Statoil sitt oljefelt Gullfaks (sjå Pedersen 1986 og Roald 1986).

Terminol-prosjektet er framleis det største terminologiske einskildprosjektet i Noreg nokosinne. Det fekk ei oppfølging med toppunkt i 1986, men aktiviteten på dette terminologiske feltet varde ved i fleire år, først og fremst ved Norsk termbank og ikkje som felles, nasjonal prosjektportefølje. Det er eit faktum at Terminol-prosjektet utløyste så ulike syn på økonomiske, faglege og strategiske vegval at dei ulike terminologiske fagmiljøa kom til å stå fjernare frå kvarandre enn før. For det nasjonale fagmiljøet vart såleis verknaden på mange måtar den motsette av den verknaden arbeidet med dataterminologi hadde hatt; dataterminologien hadde fungert konsoliderande, oljeterminologien utløyste kløyvingar.

Frå 1988 vart Norsk termbank omorganisert til ei fagleg underavdeling ved Nordisk institutt og administrativ seksjon i stiftinga Unifob. Drifta var fullt ut finansiert gjennom eksterne oppdrag, og PDS var på dette tidspunktet nedlagt som eiga eining. Prosjektprofilen ved Termbanken endra seg utover 1990-talet mot meir landbasert terminologi og allmennspråkleg leksikografi, mellom anna miljørelaterte tesaurusar for Norsk Allmennstandardisering og norsk utgåve av WHO's internasjonale sjukdomsklassifikasjon *ICD-10* for Helseilsynet. På grunnlag av det akkumulerte materialet frå dei ulike prosjekta utvikla fagmiljøet ved Termbanken termdatabasen *NOT*, som vart gjort tilgjengeleg i abonnement og gjennom sal frå midten av 1980-talet, først som stormaskinløyning, deretter i Windows-utgåve og frå 1999 som internetversjon (først og fremst som prototyp). Arbeidet med denne termbasen stansa meir eller mindre opp i 2000.

I ei ny omorganisering i 1997 vart Termbanken samorganisert med det nye forskingsprogrammet for humanistisk informasjonsteknologi (HIT) og samlokalisert til HIT-senteret. Dette skulle gje ei større og meir slagkraftig eining med sterkare IKT-fagleg tyngd og språkteknologisk profil. Norsk termbank som "varemerke" var dermed utfasa, men aktiviteten er vidareført som einskildprosjekt, og terminologi er framleis eitt av arbeidsfelta innanfor Avdeling for kultur, språk og informasjonsteknologi (Aksis), som HIT-senteret no heiter.

Ulike institusjonar – ulike profiler?

Terminologiarbeid bygger på nokre grunnleggjande metodiske prinsipp, først og fremst at språkfolk må samarbeida med fagfolk på dei områda der terminologien høyrer til. Dette prinsippet kan ein seia at alle dei tre institusjonane har følgd, men likevel har dei hatt tydeleg ulike profiler.

RTT med medverknad frå Språkrådet hadde det administrative og faglege ansvaret for faste arbeidskomitear over lang tid. RTT la vekt på at arbeidet skulle skapa tiltru på tvers av faglege grenser. Arbeidet i komiteane var (i alle fall hovudsakleg) uløna, men vart til dels utført med arbeidsgjevarar velvilje og dermed indirekte finansiering. Norsk termbank var kjenneteikna av prosjektspesifikke arbeidsgrupper alt etter marknadssituasjonen. Medarbeidarane i desse gruppene var identiske med det løna personalet ved Termbanken.

RTT hadde overvekt av fagekspertar i terminologikomiteane og hadde såleis mest til felles med den arbeidsmodellen som har rådd innanfor standardiseringsorganisasjonane. Språkrådet, men særleg Norsk termbank, var meir filologprofilerte. Likevel har det vore ei felles grunnhaldning at begge typar kompetanse måtte vera med. Ingen komitear ved Termbanken arbeidde utan at det var fagekspertar med som referansepersonar, og i Språkrådet sine komitear var det aktive fagekspertar med.

RTT og Språkrådet har publisert ordbøker og ordlister for vanleg sal, men i aukande grad med datateknologiske metodar i bearbeiding og produksjon (Hjulstad 1985a:59f.). Publiseringsforma ved Norsk termbank har vore todelt: På den eine sida den elektroniske termbasen *NOT* (sjå <http://spraktek.aksis.uib.no/projects/not>), på den andre sida slike produkt som den einskilde oppdragsgjevaren ønskte og betalte for. I det siste tilfellet har det stort sett vore tale om dataleselege produkt (til dømes filar) som oppdragsgjevaren sjølv hadde publiseringsretten til. Den viktigaste av desse termbasane er *UD-basen* til Utanriksdepartementet, som i format og teknisk opplegg har mykje til felles med *NOT* (sjå <http://decentius.hit.uib.no/udbase/home.html>).

Som eit felles kjenneteikn for alle desse tre institusjonane kan det nemnast terminologifagleg rådgjeving til publikum i saker som var for små til å generera egne prosjekt – først med brev og telefon, i dei seinare åra i aukande grad med e-post. Denne rådgjevinga har stort sett vore innarbeidd i den vanlege drifta, berre sjeldan fakturert.

Samarbeid, sambandslinjer og konflikter

RTT kom frå 1970-talet som nemnt inn i eit langvarig samarbeid med Prosjekt for datamaskinell språkbehandling under leiing av Kolbjørn Heggstad ved Universitetet i Bergen. For heile 1970-talet, fram til rundt 1980 kan ein tala om ein norsk 'samarbeidsakse' mellom sentrale institusjonar som Språkrådet, dåverande Norsk leksikografisk institutt ved Universitetet i Oslo, PDS, RTT, Norsk termbank. Ein vesentleg del av publiseringa gjekk gjennom Universitetsforlaget. Som vi har sett, var drifta av PDS og Termbanken finansiert med eksterne prosjekt for Språkrådet og RTT, som fekk datateknisk arbeid utført der. Desse eksterne prosjekta kom ofte frå Universitetsforlaget, som finansierte mesteparten av arbeidet med dataterminologien, med særleg interesse frå forlagsdirektør Tor Bjerkmann.

Rundt 1980 vart det arbeidd med tankar om å skipa ein "Norsk termbank" som ei nasjonal terminologistifting etter modell av stiftinga Lovdata. Både Kulturdepartementet, Norges Standardiseringsforbund og Språkrådet var inne i biletet saman med Universitetet i Bergen. Tanken var at RTT skulle stå for finansiering og administrasjon, medan PDS/Norsk termbank skulle vera oppdragstakar og sekretariat for det terminologiske arbeidet, medrekna dataføring og publisering. Det enda likevel med at departementet trekte seg frå dette arbeidet på grunn av meir prinsipiell skepsis til stifting som organisasjonsform. Dei andre aktørane la då arbeidet på is på grunn av otte for at finansieringa ville verta for vanskeleg. Nokre år etter dukka tankane opp att under stikkordet "Norsk termbase", men heller ikkje då vart dei realiserte. På slutten av 1980-talet kom det opp tankar om å leggja inn RTT som eit eige sekretariat i Språkrådet. Denne tanken møtte interesse på statleg hald, men vart oppgjeven til fordel for tanken om RTT som eiga stifting, noko som altså vart realisert med stiftingsmøte i oktober 1989 og formell verknad frå 1. januar 1990.

Tanken om ei fastare nasjonal organisering av terminologiarbeidet møtte altså ikkje berre godvilje. Ein del av forklaringa på dette kan liggja i at det var tale om ulike miljø og institusjonar med ulik profil og ulike interesser, og dette kan ha skapt ein generell otte for dominans og mangel på likeverd. Ein del fagfolk – dvs. 'fagekspertar' innanfor dei terminologiske områda, i motsetnad til 'filologane' – kan òg ha kjent ein viss otte for at språkpolitiske synsmåtar skulle setja for sterkt preg på arbeidet. Trass i at samarbeidet mellom fagfolk og språkfolk i norsk terminologiarbeid alltid har vore godt i dei periodane då norsk terminologiarbeid har hatt framgang, kan ein ikkje sjå vekk frå at det alltid ligg visse spenningar under dette samarbeidet. Dette fenomenet kan reknast som ein relativt allmenngyldig konsekvens av at terminologien har eit tverrfagleg grunnlag (Laurén, Myking, Picht 1997:47f.).

Det må såleis vera rett å seia at norsk terminologiarbeid i ein periode på rundt rekna 15 år, etter konfliktane rundt Terminol-prosjektet i 1985, framstod med to tyngdepunkt: RTT vart omdanna til stifting med sekretariat i Oslo, og Norsk termbank vart fastare integrert i Universitetet i Bergen. Som den tredje hovudaktøren finn vi så Norsk språkråd, med fastare regulært samarbeid med RTT enn med Norsk termbank. Målet i terminologiske årsverk var det Norsk termbank som utgjorde det største terminologimiljøet i landet etter 1985 og fram mot

hundreårsskiftet. Arbeidet frå den perioden er godt dokumentert i skriftlege publikasjonar (sjå m.a. i litteraturlista under ”Skriftseriar”).

At desse tre miljøa var kjenneteikna av ulike profilar, hindra ikkje prosjektretta samarbeid når slikt trongst, men det er nok rett å seia at samarbeidsklimaet meir var profesjonelt enn entusiastisk. Eit viktig døme på slikt samarbeid var utviklinga av den store ordboka for den internasjonale gassunionen (*IGU-ordboka*, jf. Ellingsve 1999). Her samarbeidde RTT og Norsk termbank om den norske delen. Vi kan òg slå fast at dei tre norske terminologimiljøa hadde eit felles referansepunkt i det nordiske samarbeidsorganet Nordterm, sjølv om det særleg er Norsk termbank og RTT som har vore dei aktive frå norsk side i dette samarbeidet – RTT i funksjonen som Nordterm-partnar med ansvaret for nasjonal samordning av dette engasjementet.

Andre institusjonelle aktørar

Rundt skipinga av RTT i 1989 var det krefter i RTT som såg at utviklinga innanfor Det europeiske fellesskapet (EF) kunne føra til at EF-relatert terminologi kunne verta ein naturleg samarbeidsakse for norsk terminologiarbeid. Då EØS-avtalen kom i stand mellom EFTA og EF, vart det sett i gang eit stort arbeid med omsetjing av traktat- og regelverket som avtalen byggjer på. Dette arbeidet vart organisert som ei separat eining, Omsetjingseininga/EØS, i 1990 i Utanriksdepartementet og med eigen terminolog basert der. Fram mot EU-avrøystinga i 1994 fekk dette arbeidet eit stadig større omfang, og etter avrøystinga er arbeidet vidareført på permanent grunnlag, med ein stor elektronisk termdatabase (”UD-basen”) som formidlings- og arbeidsverktøy (Ovrum 1997).

Slik det alt har gått fram ovanfor, var Norges standardiseringsforbund (NSF) ein aktiv og engasjert aktør i norsk terminologiarbeid fram til på 1980-talet, men òg seinare. Innanfor NSF og andre standardiseringsorganisasjonar, t.d. Norsk Allmennstandardisering (NAS), har det alltid gått føre seg eit viktig terminologiarbeid, fordi standardisering av terminologi heng nært saman med den teknisk-faglege standardiseringa. Det finst såleis fleire hundre organisatoriske einingar som arbeider med spesifikk terminologi knytt til ulike fagområde. Det går såleis òg føre seg ein omfattande terminologisk aktivitet i den omorganiserte og samanslegne standardiseringsorganisasjonen, Standard Norge.

Standard Norge er det nasjonale sambandsleddet mot den internasjonale standardiseringa og oppnemner norske representantar til dei internasjonale standardiseringskomiteane. Sidan 1998 har t.d. Håvard Hjulstad hatt leiervervet i ISO/TC37, den tekniske komiteen for terminologi og andre språkressursar. Denne komiteen har som føremål å standardisera prinsipp og metodar for utvikling av terminologi og andre språkressursar. Så tidleg som rundt 1980 var PDS vertskap for møtet i ISO/TC97, standardisering av dataterminologi (K. Heggstad, munnl.oppl.), og dette var aktualisert av arbeidet i datatermkomiteen.

I mange land er arbeidet med medisinsk terminologi viktig og godt utvikla. I norsk samanheng er det komme ut fleire viktige medisinske ordbøker, mellom anna Audun Øyris medisinske ordbok (sjå nedanfor). Midt på 1990-talet kom det ut norske versjonar av internasjonale kodeverk og klassifikasjonssystem, særleg viktig er den 10. utgåva av *ICD-10* (1996, trykt utgåve 2005). I Noreg har det medisinske kodeverksarbeidet fått eit permanent uttrykk gjennom Kompetansesenteret for informasjonsteknologi i helsevesenet (KITH), som forvaltar ansvaret for dei medisinske kodeverka på oppdrag frå Helsedepartementet. Det har ikkje eksistert noko systematisk og organisert terminologiarbeid i meir strikt tyding på denne

sektoren. Kodeverksarbeid og terminologiarbeid har likevel mange felles kjenneteikn, noko som gjer det naturleg med samarbeid.

I dette oversynet må det òg nemnast at det finst mykje viktig terminologiarbeid internt i større og mindre verksemdar, særleg i internasjonale selskap som datakonsernet Oracle og omsetjingsfirmaet Berlitz. Det sistnemnde firmaet (no: Bowne Global Solutions) har spela ei rolle i norsk terminologiarbeid som stiftar i RTT og har dessutan, som eit av fleire omsetjingsbyrå, vore oppdragstakar for Utanriksdepartementet i omsetjings- og terminologiarbeid i samband med EØS-avtalen og EU-medlemskapsforhandlingane på midten av 1990-talet. Store næringslivsaktørar har likevel sjeldan spela ei aktiv rolle i det organisatoriske terminologiarbeidet. Ut frå tilgjengelege kjelder er det heller ikkje lett å dokumentera breidda i det praktiske terminologiarbeidet i privat sektor.

Terminologiske ordbøker – fagordbøker

Mykje av det terminologiarbeidet vi nemner i dette oversynet, har vore publisert i 'vanleg' leksikografisk format, det vil seia som ordbøker i papirutgåve. Fleire av desse ordbøkene voks fram or prosjekt som opphavleg var igangsette som forskingsprosjekt og drivne av einskildpersonar i forskingsmiljø, og dei avspeglar i fleire tilfelle at einskildprosjekta hadde eit både utnytta og unytta potensial til å verta noko meir enn berre mellombels.

Eit viktig døme på dette er prosjektet *ADNOM*, igangsett av Patrick Chaffey ved UiO i samarbeid med PDS og vidareført ved Utanriksdepartementet. Det første konkrete resultatet av dette prosjektet var *ADNOM-ordboka* i 1984 (Chaffey 1985). Den reviderte utgåva frå 1988 har den sjølvforklarande tittelen *Norsk-engelsk administrativ ordbok: navn og termer fra offentlig virksomhet* og er redigert av Patrick Chaffey.

Magne Rommetveit (red.): Norsk landbruksordbok (1979) er eit uvanleg ambisiøst ordboksprosjekt, kanskje eitt av dei mest ambisiøse ordboksprosjekta som har vore her i landet, både på grunn av det rike materialet, dei mange språka som er representerte og den høge informasjonskvaliteten. Det vert arbeidd med planar om ei oppdatering og utviding av ordboka.

Audun Øyris *Norsk medisinsk ordbok* (7. utg. 2003) er vorte karakterisert som ein klassikar i norsk fagleksikografisk tradisjon. Den første utgåva kom i 1987. Ordboka høyrer til den fagtradisjonen der opphavspersonen er ekspert på fagfeltet og altså ikkje er leksikograf med språkvitenskapleg bakgrunn. Denne ordboka på nynorsk er mykje nytta som referanseverk i anna medisinsk-terminologisk arbeid.

Ei anna nynorsk fagordbok er *Norsk Teknisk Ordbok*, som vart utarbeidd av Rådet for norsk teknisk ordbok og utgjeven i 1984. Dette rådet var eit "eldsjel-prosjekt". Medarbeidarane tok del i arbeidet med *Norsk dataordbok*, og det vart ei stund arbeidd med planar om å gje ut ei nynorsk dataordbok (K. Heggstad, munnl. oppl.).

Datateknologien

Frå 1960-talet og frametter kom datateknologien meir og meir i bruk som hjelpemiddel i leksikografisk og terminologisk arbeid. Internasjonalt vart det skapt større og større termbankar, og samstundes vart maskinane hendingare, kraftigare og mindre plasskrevjande. PDS var eit pionermiljø på dette området her i landet, og eit norsk motsvar til tilsvarende fagmiljø i andre nordiske land, kanskje først og fremst Språkdata ved Göteborgs universitet.

Dei tidlege utviklingstendensane er dokumentert i mellom anna Norevik (red.) 1985, særleg Hjulstad 1985a.

I Terminol-prosjektet og etterfølgjande prosjekt vart det ekserpererte materialet lagt inn og dataført. Det vart laga eit komplett databasesystem som ganske snart erstatta papirmediet som fullverdig oppslagsverk (Pedersen 1986). Seinare la dette materialet og denne teknologien grunnlaget for termdatabasen *NOT*, som kom i handelen som *NOT for Windows* i 1994. Det vart laga ei papirbasert ordbok som kom ut på Kunnskapsforlaget i 1988.

Den teknologiske utviklinga innanfor terminologiarbeidet i andre halvdel av 1990-talet var heilt dominert av Internettet og spørsmålet om Verdsveven som formidlingsmedium. Prosjektet "Norsk terminologisk database – NOT" gjekk føre seg ved HIT-senteret (no: Avdeling for kultur, språk og informasjonsteknologi) mellom 1997 og 2000, sjå t.d. Andersen 1997, Meurer 1997. Dette prosjektet hadde eit ambisiøst mål om å kombinera datalingvistiske metodar for terminologisk bearbeiding med nye format tilpassa Internettet. I same lei, men med større vekt på integrering av korpusmetode og terminologisk tilnærming, går prosjektet "KunnskapsBank for økonomisk-administrativt domene (KB-N)", sjå Innselset og Brekke 2004.

Mellom desse to prosjekta, men i nær tilknytning til det første, vart det arbeid på nordisk plan med å etablera ein fellesnordisk termbank, Nordtermbanken, som skulle vera eit sjølvfinansierande tiltak med terminologisk formidling gjennom nettet. På norsk side skulle RTT vera hovudpartnar. Det er ei blanding av praktiske og økonomiske faktorar som har gjort at denne termbanken enno ikkje er realisert. Derimot vart det med EU-midlar som eit forstadium etablert ein felles nordisk nettstad for terminologisk dokumentasjon, Nordterm-Net, og denne nettstaden fungerer som eit virtuelt samlingspunkt for dei nordiske terminologiorgan (<http://www.tsk.fi/nordterm/>).

Norsk kjenneteikn: "spektakulære" prosjekt?

Å måla styrken i terminologiarbeidet ut frå kor mykje pengar som er investert, og kor mange terminologiske årsverk som har gått med, seier ikkje alt om den faglege verdien av arbeidet. Ein god del av det viktigaste terminologiarbeidet er usynleg og påkallar lite blest og offentleg merksemd. Men gjennom dei siste åra er det likevel to prosjekt som har merkt seg ut, særleg fordi dei er resultatet av heilt spesielle sosiale omstende og historiske situasjonar: oljeterminologien på 1980-talet og EØS-terminologien frå 1990-talet til i dag.

Terminol-prosjektet og dei oljeprosjekta som kom etterpå, fekk ein viktig symbolfunksjon fordi det kunne sjå ut som om den viktigaste nasjonaløkonomiske sektoren frå no av skulle verta heilnorsk, eller at han i alle fall ikkje lenger skulle fungera som 'trojansk hest' for språkdød. På tilsvarande vis kan ein seia at arbeidet med å overføra regelverket i EØS-systemet til norsk frå 1990-talet er eit viktig uttrykk for at norsk språk faktisk er eit fullverdig bruksspråk i det internasjonale samfunnet. Med uttrykket 'spektakulær' kan ein altså referera til denne sosiale symbolfunksjonen, uttrykket inneber ikkje automatisk nokon karakteristikk av kvaliteten på det terminologiske produktet eller av metodane.

For dei som deltek i større prosjekt og gjennomfører dei, kan det sjølsagt vera smått med kjensla av at arbeidet skulle vera 'spektakulært'. På den eine sida kan ein seia at arbeidet med den norske utgåva av WHO's internasjonale sjukdomsklassifisering (*ICD-10*, der Norsk termbank og KITH var involvert) kunne fortene denne karakteristikken på grunn av at dette var eit kostnadskevrande prosjekt og på nokre punkt eit pionerarbeid. På den andre sida var

arbeidet med *IGU-ordboka* (ved RTT og Norsk termbank) fagleg sett eit prestisjeprosjekt som vart finansiert ved idealisme og mødesamt arbeid over lang tid, og der dei økonomiske bidraga frå eksterne sponsorar var relativt smålåtne.

Dermed er vi framme ved det som er det viktigaste særlege kjenneteiknet ved norsk terminologiarbeid slik biletet har teikna seg dei siste 20 åra: Ein kronisk svak og usikker økonomi kjenneteikna av nokre få høgkonjunkturar, men elles av små ressursar. Det er altså misvisande å la eit par 'spektakulære' einskildprosjekt dominera biletet. Det kan sjå ut som om ein på 1980-talet og før den tid hadde ein tilsynelatande stabil etterspurnad og kundemasse, om dei enn var smålåtne reint kvantitativt. Dette er likevel ikkje heile biletet, for det teiknar seg eit bilete der det på den tida fanst aktivistar og "entreprenørar" som la ned eit stort arbeid for å skapa eit permanent økonomisk grunnlag. I dei siste åra har innsatsen med forskning absolutt ikkje minka, som vi skal sjå nedanfor, men det industrielle og økonomiske grunnlaget er ikkje sterkare enn før, og den samla innsatsen med økonomi og marknadsføring på nasjonalt plan har nok gått attende.

Forskning og utdanning

Slik arbeidsdefinisjonen for denne artikkelen er utforma, er det naturleg å ta forskings- og utdanningsaktivitetar med. Ikkje minst tener det til å illustrera at mykje av det arbeidet som vart gjort med å utvikla den institusjonelle sida av arbeidet, bygde på klåre forskingsbaserte ambisjonar. Det som finst av hovudoppgåver, avhandlingar og artikkelproduksjon, har som oftast vore gjort i nær tilknytning til praktisk terminologiarbeid og med data og empiri frå slikt arbeid. Her er det grunn til å nemna seriane frå PDS og Norsk termbank spesielt: *Norske språkdata*, *Norske terminologidata* (NOTED, i samarbeid med Noregs handelshøgskole) og *Småskrifter*. Dessutan har det ofte vore sakna ei fastare ramme rundt opplæring i terminologi, og det har frå tid til anna vore lagt fram planar og sett i verk forsøk, mellom anna med eit delfag i terminologi i Bergen i 1987 (Roald 1985, Myking 1990).

Det kan diskuteras om ambisjonane har lukkast: Det finst berre eit par vitskaplege stillingar i heile landet med terminologi som nøkkelord i stillingsinstruksen, det manglar framleis eit permanent, systematisk undervisningsopplegg, trass i at terminologi og terminologirelaterte emne står på kursplanar både ved Universitetet i Bergen, Noregs handelshøgskole og Høgskolen i Agder. Det manglar òg ei norskspråkleg innføringbok i feltet.

Trass dette er det produsert fleire doktoravhandlingar (Andersen 1991, utg. 1998, Simonnæs 2003, Kristiansen 2004) og hovudoppgåver, særleg i Bergen. Fleire hovudoppgåver i nordistikk har teke opp fagterminologiske emne og brukt fagterminologiske metodar: Gulbrandssen 1983 *Med fireflaiten åffsjår* som dokumenterte det engelsk-norske oljespråket, Hauken 1988 om datamaskinar, Rangnes 1988 om brannsløkking, Aanesen 2002 om sosialpsykologi, Berghulnes 2004 om flyteknologi. Den sistnemnde oppgåva er bygd på analyse av lærebøker for skuleverket.

Terminologiske forskings- og utviklingsprosjekt, både grunnforskning og meir tillempa forskning, har det vore nokre få av etter 1980, dersom ein då ser vekk frå den meir reindyrka oppdragsforskninga. ADNOM-prosjektet er alt nemnt. Prosjektet "Nordsjøen som språkleg-kulturelt laboratorium" var ein del av NFR/KULT-programmet, og resulterte i ei rad større og mindre publikasjonar, sjå Myking og Sæbøe 2000 for ei representativ referanseliste. I boka *Terminologi som vetenskapsgren* (Laurén, Myking og Picht 1997, tysk utgåve 1998) kan ein seia at norske perspektiv har nedfelt seg i ein teoretisk samanheng.

Perspektiv og utfordringar

Det har vore ein historisk konstant faktor at terminologi som marknad og industriell sektor ikkje står sterkt i det norske samfunnet, og dette har terminologi felles med t.d. språkteknologisk arbeid. I den grad terminologi har vore synleg i det offentlege biletet, så har det vore i ein kulturell språkrøktsamanheng meir enn i ein industriell. Dette kan ein for så vidt tolka slik at arbeidsinnsatsen på det språkpolitiske og kulturelle området har vore større enn innsatsen med å fremja terminologi som salsprodukt, men innsatsen på det siste feltet har i periodar vore mykje større enn det dei varige resultata skulle tyda på. Mangelen på permanent stabilitet skuldast nok delvis grunnleggjande økonomiske og kulturelle særdrag ved det norske samfunnet: Norsk næringsliv er dominert av engelsk, og nordmenn flest er godt motiverte for dette språket. Dette er ikkje ein situasjon som stimulerer økonomiske aktørar til å fremja norsk som konkurransefordel. Å fremja norsk terminologi under nøkkelordet 'domenetap' fungerer altså godt når ein vender seg mot den politiske og kulturelle ålmenta, men har mindre gjennomslagskraft mot produksjons- og næringslivet. Det er altså her det hastar mest med å utvikla alternative forståingshorisontar.

På eit litt meir praktisk-organisatorisk plan må ein då stilla visse spørsmål og formulera vilkår for at terminologisatsinga skal lukkast i framtida:

- Er det mogeleg å samla og konsolidera det vesle og fragmenterte terminologiske fagmiljøet?
- Kan ein (gjen)skapa koplingane til det planlagde "språkindustrielle komplekset", slik at desse to sektorane stimulerer og styrkjer kvarandre?
- Kva modell bør statleg terminologiarbeid organiserast etter – bør vi etterlikna den normale nordiske modellen med arbeidsdeling mellom eit "språktilsyn" og eit utførande "terminologilokomotiv"?
- Eller bør vi konsolidera det som no faktisk er status – eitt organ som femner om alle typar språkstrategisk arbeid, med andre ord ein "islandsk" modell?
- Korleis kan ein styrkja og utvikla terminologisamarbeidet mellom statleg og privat sektor?

Først og fremst handlar dette om å stimulera medvitet og ansvarskjensla i samfunnet, sjølv i tider då det ikkje er nokon spesielt 'spektakulær' sosial situasjon som av seg sjølv avlar terminologiarbeid. Då må spørsmålet om alliansebygging stå sentralt.

Kjelder og litteratur

[Ansteinsson, J. 1939] Rapport om arbeidet med RTT. Notat.

Aanesen, L.-A. 2002. *Termdanningsstrategi og motivasjonstype: en undersøkelse og drøfting av et utvalg termer innen fagområdet organisasjonspsykologi*. Hovudoppgåve i nordisk, Universitetet i Bergen.

Andersen, Ø. 1997. NOT-prosjektet: Norsk terminologisk database – Struktur og applikasjoner. *Nordterm 97*. (= Nordterm 9. 61–65)

Andersen, Ø. 1998. *Lingvistikk og dokumentasjonsbaserte tesauruskonstruksjoner*. Bergen: HIT-senteret. (= Dr.art.-avhandling, Universitetet i Bergen, 1991)

Berghulnes, T. 2004. *Flyteknisk terminologi i lærestoff i videregående skole*. Hovudoppgåve i nordisk, Universitetet i Tromsø.

Buan, B. 1997. Utvikling av en nasjonal medisinsk termbase. *Nordterm 97*. (= Nordterm 9. 77–82)

Chaffey, P. (red.). 1988. *Norsk-engelsk administrativ ordbok: navn og termer fra offentlig virksomhet*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Chaffey, P. 1985. The Translation of Administrative Terminology. I Norevik (red.) 1985, 25–32.
- Ellingsve, E. J. 1999. *IGU-prosjektet 1990-1997: rapport*. Rapport/HIT-senteret; nr 1/99. Universitetet i Bergen.
- Flydal, E. 1982. *Oljespråk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandssen, T. 1983. *Med fireflaiten åffsjår*. Hovudoppgåve i nordisk, Universitetet i Bergen.
- Hauken, T. 1988. *Datamaskin og computer. En undersøkelse og diskusjon av termer og begrep på mikromaskinområdet*. Hovudoppgåve i nordisk, Universitetet i Bergen. (= Norske språkdata 20, Norsk termbank – Nordisk institutt)
- Heggstad, K. [1976]. *Datamaskinell språkbehandling*. PDS 1967–1976. Bergen: Nordisk institutt, prosjekt for datamaskinell språkbehandling.
- Hjølstad, H. 1985a. *Datamaskina i terminologiarbeidet*. I Norevik (red.) 1985, 57–62.
- Hjølstad, H. 1985b. *Terminologiarbeid på nasjonalt plan – Norge*. I *Nordisk forskerkursus i terminologi*. København: HHK. 432–439.
- ICD10 – Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer*. 10. revisjon. Norsk utgave 2005. KITH/Sosial- og helsedirektoratet.
- Innselset, K. og Brekke, M. 2004. *KB-N (KunnskapsBank for økonomisk-administrativt domene): presentasjon av et korpusbasert terminologiprojekt*. I *Synaps* 15/2004. Bergen: Noregs handelshøgskole. 1–20.
- Kristiansen, M. 2004. *The Multi-Disciplinary Nature of the Social Sciences. Investigating Disciplinary Autonomy in Organisational Behaviour by means of Terminological Analysis*. Dr.art.-avhandling, Universitetet i Bergen/Norges handelshøgskole.
- Laurén, C., Myking, J., Picht, H. 1997. *Terminologi som vetenskapsgren*. Lund: Studentlitteratur.
- Meurer, P. 1997. *Et verktøy for terminologiske databaser. Nordterm 97*. (= Nordterm 9. 66–76)
- Myking, J. 1990. *Terminologiundervisning ved Universitetet i Bergen*. I Picht, H. (red.) *Terminologi, edb og vidensteknik. Nordterm-symposium 1989*. (= Nordterm 3. 213–222)
- Myking, J. og Sæbøe, R. 2000. *Språkplanlegging, identitet og marknad – Nordsjøen som språkleg-kulturelt laboratorium*. I Andersen, Lie, Melhus (red.) *KULT – i kulturforskningens tegn. En antologi*. Oslo: Pax. 180–196.
- Norevik, B. (red.). 1985. *Datamaskinen og språket*. Bergen–Oslo–Stavanger–Tromsø: Universitetsforlaget.
- Norsk Teknisk Ordbok*. 1984. Oslo: Samlaget.
- Ovrum, C. 1997. *EU-terminologi på tre språk – UD-basen som redskap i oversettelsesarbeidet*. I *Terminologi og kvalitet. Nordterm-symposium 1995*. (= Nordterm 7. 95–98)
- Pedersen, P.-B. 1986. *Databehandling av termtilfanget frå Terminol-prosjektet*. I Roald, Pedersen, Myking 1986: *Terminol – sluttrapport fra et terminologisk prosjekt*. Universitetet i Bergen, Norsk termbank, Avdeling for norsk leksikologi. (= Norske språkdata 11)
- Rangnes, O. K. 1988. *Hva skal dingsen hete? Brannsløkkingsutstyr på Gullfaks B. En terminologisk analyse*. Hovudoppgåve i nordisk, Universitetet i Bergen. (= Norske språkdata 19, Norsk termbank – Nordisk institutt)
- Roald, J. 1986. *Faglig sluttrapport*. I Roald, Pedersen, Myking 1986: *Terminol – sluttrapport fra et terminologisk prosjekt*. Universitetet i Bergen, Norsk termbank, Avdeling for norsk leksikologi. (= Norske språkdata 11)
- Rommetveit, M. (red.). 1979. *Norsk landbruksordbok*. Oslo: Samlaget.
- Scott, P. 1985. *Arbeidet med norsk dataterminologi*. I Norevik (red.) 1985. 136–139.

Simonnæs, I. 2003. *Verstehensprobleme bei Fachtexten*. Dr.art.-avhandling, Universitetet i Bergen/Noregs handelshøgskole.

Språklig samling 1983/2.

Øyri, A. *Norsk medisinsk ordbok (7.utg. 2003)* Oslo: Samlaget.

Skriftseriar, årsmeldingar m.m.:

Norsk språknemnd og Norsk språkråd, årsmeldingar/vedtekter 1952–2004.

Norsk termbank, årsmeldingar fram til 1997 i årsmeldingane frå Nordisk institutt, Universitetet i Bergen

Norske språkdata, skriftserie. Nordisk institutt – Norsk termbank, Universitetet i Bergen. 1972–1991.

Norske terminologidata, skriftserie. Nordisk institutt/PDS/Universitetet i Bergen – Noregs handelshøgskole. 1980–1983.

Rådet for teknisk terminologi, årsmeldingar/statuttar. 1989–2000.

Småskrifter. Nordisk institutt – Norsk termbank, Universitetet i Bergen. 1985–1997.

Termposten. Oslo: RTT. 1990–2001.

Språkrådets strategi for og rolle i nasjonalt terminologiarbeid

Direktør Sylfest Lomheim, Norsk språkråd

Ordlyden i overskrifta manglar ikkje ambisiøse ord; difor er det freistande å trekkja det ned på eit meir smålåte nivå og seia at eg skal snakka om korleis Norsk språkråd ser på terminologisituasjonen, og kva me har tenkt å gjera med den situasjonen.

I

Lat meg aller først slå fast, som ei kjensgjerning, at fagspråk og terminologi spelar avgjerande roller i eit samfunn av den typen som me har utvikla. Eller rettare sagt – kvaliteten og tilstanden til dette fagområdet er avgjerande. Eit ord som ”lungecompliance” i medisinen kan endeleg definerast presist nok, slik at det fungerer som begrep. Men kvaliteten på termen er lite tilfredsstillande – å setja saman norsk og engelsk på dette viset reduserer funksjonaliteten. Dei fleste av oss ville seia at her har det terminologiske handverket svikta. Det er synd. Orddebattar og det mange kallar ”terminologiske diskusjonar” dukkar stadig opp i allmennspråkssamfunnet. Såleis rasar det just no ein strid i Vänsterpartiet i Sverige om bruken av ordet ”kommunisme”. Somme meiner at det høver dårleg, fordi det inneber totalitære styresett, andre meiner det er ein politisk ideologi som baserer seg på fellesskapsløysingar. Poenget er for det første at som allmennord i den politiske debatten er dette knapt ein term, for det andre er det slik at begge i røynda har rett (i den forstand at allmennordet nok ikkje er presist definert og dermed har begge tolkingane innanfor sitt meningspotensial). Andre gonger dukkar det opp behov for nye begrep direkte i tabloidpressa- til dømes når VG slår til lyd for eit leksikalsk behov når det gjeld heterofile kvinner som ikkje berre held seg til menn, men som altså ikkje ser på seg som lesbiske. Skal fenomenet ha ein term? Ikkje akkurat av dei største ordproblema, men det berre syner korleis samfunnsutvikling og samfunnsdebatt stadig skaper behov for nye begrep.

Så fagspråk er viktig, same kva slags synsvinkel me ser det frå. Den verkelege utfordringa består i å få styresmaktene til å forstå dette. Få dei til å innsjå at kvaliteten i det samfunnet dei seier dei er så opptekne av, faktisk i ei viss mon er avhengig av kvaliteten på fagspråket i samfunnet. Dei har sikkert vanskar med å sjå at eit bestemt utviklingsnivå i samfunnet fordrar eit bestemt terminologisk nivå. Dei må få seg dette forklart, men då nikkar òg dei fleste og er hjartans samde.

Likevel er det eit faktum at terminologisk beredskap og kompetanse er urovekkjande lite etterspurt av dei styrande. Dei tek ikkje følgjene av at terminologikvaliteten høyrer i hop med samfunnskvaliteten.

II

Situasjonen i vårt land er at me i dag ikkje har noko nasjonalt terminologiorgan, etter at Rådet for teknisk terminologi (RTT), etablert i 1938, gjekk konkurs i 2001 og opphøyrd i 2002. Derimot har Standard Norge vorte meir slagkraftig og synleg på feltet siste åra, delvis fordi RTT ikkje lenger er på bana. Standard Norge vart etablert i 2003, då det vart bestemt å samorganisera dei fleste standardiseringsorganisasjonane i Noreg. Standard Norge har hovudsakleg næringslivet som kundemarknad og arbeidsområde.

Trass i dette må me berre slå fast at det vart eit tomrom etter RTT når det gjeld arbeid med terminologi. Norsk språkråd tok tak i situasjonen og oppretta ei referansegruppe for terminologi i 2002. Denne gruppa har vore aktiv fram til no, og det er denne gruppa som har hatt ansvaret for å førebu dagens konferanse. Målet for konferansen er å få ein gjennomgang av situasjonen, og difor er det òg utarbeidd ein statusrapport i forkant av denne konferansen. Det er Norsk språkråd og Standard Norge som står bak den rapporten.

III

Fagmiljøa i terminologi og fagspråk kan ikkje seiast å vera sterke i Noreg. Danmark, Sverige og Finland står betre rusta enn oss på dette området. Dei små miljøa me har, finn me hovudsakleg knytt til fire institusjonar: Noregs handelshøgskole, Universitetet i Bergen, Høgskolen i Agder og Høgskolen i Østfold. Dessverre har fagmiljøa både på handelshøgskolen i Bergen og ved høgskolen i Halden vorte svekt dei siste åra – delvis som eit resultat av ein allmenn tendens til mindre interesse for språkstudium her i landet.

Saman med kollapsen av RTT blir bildet av situasjonen i 2004 unekteleg noko dystert. Kort oppsummert kan me seia at i heile perioden frå 1980 og framover mot tusenårsskiftet gjekk utviklinga seint, men stabilt, framover. Frå 2000 og fram til i dag har det vore stagnasjon – for å ikkje seia svak tilbakegang – i vår nasjonale terminologiske beredskap.

IV

I det same tidsromet, frå 1980 og fram til i dag, har språkutviklinga teke ei ny retning. Før 1980 levde dei nasjonale språksamfunna i ein uskuldstilstand, i den forstand at ingen i våre europeiske land ville koma på den tanken at det nasjonale morsmålet var truga. I vårt land dominerte stadig kampen mellom nynorsk og bokmål, mellom radikale former og konservative former, mellom tilhengjarar av statleg styring og tilhengjarar av "fri sprogutvikling".

I dag – berre tjuetretti år seinare – verkar slike problemstillingar meir og meir perifere, i alle fall for dei som evnar å sjå og ta innover seg den språklege situasjonen vår. Naturlegvis har me stadig ein viss debatt om og interesse for skilnaden mellom moderne og tradisjonelt skriftmål, både i bokmål og nynorsk. Men gradvis går det opp for fleire og fleire blant dei som analyserer den globale kulturelle situasjonen, at begrepet 'fri sprogutvikling', så sentralt i språkdebatten på 1900-talet, knapt har noka meining lenger. Det er rett og slett temmeleg meiningslaust, for ei fri språkutvikling – utan at staten grip inn med kulturpolitiske tiltak – vil i våre dagar sakte, men sikkert underminera dei fleste nasjonale språk. Ein fullstendig fri marknad på det kulturpolitiske området, "de frie krefters spill", vil temmeleg raskt marginalisera dei mindre europeiske språka og også truga dei større, som tysk og fransk og russisk.

Difor er den språkpolitiske situasjonen over heile det europeiske kontinentet heilt annleis i dag enn for tjuet år sidan. Dei aller fleste land i EU, frå Irland i vest til Polen og Ungarn i aust, er i ferd med å utarbeida offensive nasjonale kulturpolitiske handlingsprogram som gjennom statleg styring og stimulering skal sikra dei einskilde nasjonalspråka ein tryggare plass i den aukande anglodominansen me alle lever i.

Den nye politikken baserer seg openlyst på ein styrt språkutvikling som har *kvalitet* og *funksjonalitet* som stikkord. Organisert og medviten *språkrøkt* skal halda oppe kvaliteten på

allmennspråket, samordna og målretta *terminologiarbeid* skal tryggja og utvikla funksjonaliteten til fagspråket. Dette er måla.

V

Språkrådet kan ikkje sitja i ro når situasjonen nasjonalt og internasjonalt er som skissert ovanfor. Prosessen dei siste par månadene med ein ny språkpolitikk har m.a. resultert i at som strakstiltak på dette feltet kjem Språkrådet til å gjera følgjande:

1. I arbeidet med å formulera den nye norske språkpolitikken, som Språkrådet sette i gang i september i år, er fagspråk og terminologi nemnde som eit av dei strategiske områda. Fagspråk og terminologi er eksplisitt rekna opp i mandatet og bør bli synlege i den strategien som utvalet kjem til å skissera. (Utvalet skal leggja fram innstillinga si i september 2005.)
2. Den gamle referansegruppa, som har eksistert fram til i dag, vil bli erstatta av ei nasjonal faggruppe for terminologi. Gruppa blir oppnemnt seinare i haust.
3. Den rolla som RTT hadde i NORDTERM, vil bli overteken av den nye nasjonale faggruppa. Difor ligg det an til at faggruppa kjem til å overta formannskapet i NORDTERM i perioden 2005 – 2007 og som ein del av dette arrangerer det nordiske terminologimøtet sommaren 2007.
4. Det må arbeidast med å få inn meir terminologistoff på nettsidene til Språkrådet.
5. Den planlagde faggruppa er tenkt å ha sju medlemmer. Medlemmene bør koma frå Språkrådet, Standard Norge, det fagspråklege utdanningsmiljøet og næringslivet (til dømes databransjen).

Terminologiarbete i nordiskt og övrigt europeiskt perspektiv

Administrerande direktör Anna-Lena Bucher, Terminologicentrum TNC, Sverige

Nyskapade termer i språket

Många av alla de nya ord som vi behöver är termer, dvs. de förekommer inom ett visst fackområde och behövs därför att de representerar något nytt, en ny process eller en ny uppfinning. Därför skulle man kunna hävda att terminologiarbete handlar om att nyskapa ord och uttryck i språket. Och visst är nyskapandet en väsentlig del av det terminologiska arbetet, i vissa kretsar den mest spektakulära och iögonfallande.

I Sverige väckte de nya datatermerna *snabel-a*, *hackare*, *e-brev* uppmärksamhet när de i mitten av 90-talet föreslogs som svenska motsvarigheter till de engelska *at-sign*, *hacker* och *e-mail*. Termen *homepage* fick inte någon rekommenderad svensk motsvarighet i *hemsida*, utan man avråddes från att använda *hemsida* i sammanhang där man vill vara klar och entydig. En begreppsanalys visade nämligen att *homepage* representerade fyra olika begrepp som översätts med särskiljande termer, som också var nyskapade:

startsida den första sida som visas när användaren startar webbläsaren

ingångssida, *förstasida* den första sidan på webbplatsen, den med den kortaste webbadressen.

webbplats webbsida eller grupp sammanlänkade webbsidor som innehåller information om en verksamhet eller ett ämne och som har samma utgivare

webbsida mängd information som man når via webben utan att behöva gå vidare via en länk; motsvarar ofta så mycket man kan se på skärmen samtidigt eller genom att rulla bilden

När det EU-specifika begreppet *principle of subsidiarity* behövde få en svensk ekvivalent, vad skulle den bli? I Sverige var det i början många som slogs för *närhetsprincipen*, men vi på TNC förordade *subsidiaritetsprincipen* – en term som var ”termigare” och som tydligare signalerade att detta verkligen var något nytt och specifikt. Dessutom anslöt termen till ekvivalenter på andra EU-språk. I dag är det *subsidiaritetsprincipen* som fått genomslag.

Av exemplen att döma kan man förstå att det bakom rekommendationerna ligger svårigheter som kräver olika slags förhållningssätt. Här vägs olika hänsyn in, inte bara rent lingvistiska, utan också pragmatiska.

Förbättrad och effektiviserad kommunikation

Men den som tror att terminologiarbete enbart handlar om att skapa nya termer har fått en alldeles för snäv bild av det hela. Terminologiarbete syftar till att förbättra och effektivisera den språkliga kommunikationen, oavsett om kommunikationen sker inom ett fackområde, mellan flera olika fackområden, mellan fackexperter och allmänhet eller över språk- och nationsgränserna.

När är då den språkliga kommunikationen inom ett fackområde bristfällig? Arbetshypotesen för terminologer är att bristfällig kommunikation råder när det är oenighet i begrepps- och termuppfattning mellan sändare och mottagare i en kommunikation. Det kan exempelvis innebära att både sändare och mottagare använder en och samma term men lägger in olika betydelser i den, t.ex. *hemsida* i flera olika betydelser, eller de använder olika termer, t.ex.

skanner och *bildläsare*, men syftar på en och samma sak. Terminologiarbetet går därför i korthet ut på att precisera begrepp och att välja termer för dessa begrepp.

Analysen av begreppet bakom uttrycket är central. När man fastställer en terms innebörd så handlar det ofta om att dra gränsen till ett näraliggande begrepp: Vari ligger skillnaden mellan *dokument*, *handling* och *akt* i en viss verksamhet? Det kan också innebära att slå fast vad något *inte* är, en *lucka* är t.ex. inte en *dörr*, men vilket är det avgörande särskiljande kännetecknet? Vad ingår i begreppet *snöröjning*? Handlar det enbart om att föra snön åt sidan eller ingår också borttransporten? Terminologer och fackexperter tillsammans stödar aktivt och medvetet upp i ett oredigt språkbruk – men med mild hand och med stor respekt för det etablerade språkbruket!

Terminologiarbetet i och utanför Norden

Terminologiarbete kan som sagt bedrivas gränslöst. Det har också alltid funnits ett internationellt samarbete inom terminologiområdet. Det terminologiarbete som sker inom ramen för den internationella standardiseringen inom ISO och CEN är ett av de mest tydliga och mest omfattande exemplen på internationellt terminologisamarbete. Det finns också internationella nätverk (Nordterm, Infoterm, TermNet, EAFT), konferenser och seminarier (TKE, Tama), internationella sommarkurser, tidskrifter och böcker utgivna på engelska, franska och tyska som vänder sig till mottagare i många olika länder och som understryker att det internationella inslaget är en naturlig komponent i terminologiarbete.

Om man tittar närmare på Norden har terminologiarbete i organiserad form bedrivits i Norge och Sverige sedan 1930-talet, i Danmark under åren 1940–1960 och därefter i en nyuppstartad organisation, DantermCentret, sedan 1998. I Finland bildades den finska terminologicalentralen TSK 1974. Terminologiarbetet har i dessa länder bedrivits i egna organisationer som varit fristående i förhållande till de nationella språknämnderna. På Island och Färöarna, däremot, ligger ansvaret för både språkvård och terminologiarbete inom språknämnderna, och det nyligen igångsatta terminologiarbetet på Grönland bedrivs också inom en enhet som arbetar med hela det grönländska språket och som organisatoriskt ligger under Direktoratet för Kultur, Uddannelse, Forskning og Kirke.

I Norge finns det nu, såvitt jag förstår, långt gångna planer på att lägga ansvaret för terminologiarbetet inom det nya norska språkrådet. I det sammanhanget är det enligt mig intressant, viktigt och angeläget att fundera på likheter och skillnader mellan de arbeten som traditionellt bedrivits inom terminologiorganen och det som gjorts inom språknämnderna (eller språkråden).

Förhållandet terminologiarbete och allmän språkvård

I Sverige hade vi anledning att fundera på relationen språkvård och terminologiarbete för två år sedan. Då övervägde nämligen den parlamentariska kommitté som arbetade med en handlingsplan för svenska språket, beskriven i betänkandet *Mål i mun*, att föreslå att TNC skulle ingå i den statliga språkmyndighet som bl.a. var en väsentlig komponent i handlingsplanen. Men både styrelsen och personalen vid TNC var överens om att TNC bäst verkade genom att kvarstå som en egen och oberoende organisation vid sidan av den nya språkmyndigheten. Ett av skälen till detta var att man såg att kompetens, arbetssätt och målgrupp skilde sig åt. TNCs stora internationella kontaktnät inom terminologiområdet framhölls också som något som skilde sig från den allmänna språkvården.

Förhållandet mellan terminologiarbete och allmänt språkvårdsarbete var också temat för en konferens som hölls 1998 i Gentofte utanför Köpenhamn. Det var en konferens arrangerad av dåvarande Nordiska språkrådet i samarbete med Nordterm (se mer om Nordterm nedan).

Syftet med konferensen var bl.a. att besvara frågor som

- hur kan allmän språkvårdskompetens och terminologisk kompetens beskrivas?
- vad bör den gemensamma kompetensen omfatta?

Rapporten från konferensen, utgiven av Nordiska språkrådet i mars 1999, är fortfarande relevant – frågeställningar om språkvård och terminologiarbete ändrar sig inte så snabbt över tiden. Jag skall här peka på några väsentliga skillnader som lyftes fram:

- I terminologiarbetet är begreppet det primära. I språkvårdsarbetet är det formen eller uttrycket.
- Terminologiarbetet har en speciell teori eller lära som grund för sitt arbete som inte enbart bygger på lingvistik och semantik utan även på t.ex. logik och vetenskapsteori.
- Terminologiarbete är snävare i omfattning och inriktat på ett fackområde i taget.
- Målgruppen för varje terminologiprojekt är förhållandevis liten och väl definierad. Oftast är initiativtagare till terminologiprojekt desamma som målgruppen och utarbetandet av terminologin sker i samarbete mellan terminologer och företrädare för fackområdet. Målgruppen för det allmänna språkvårdsarbetet är i princip ”alla” och samarbetet med ”alla” sker inte på samma sätt, i diskussioner i arbetsgrupper, runt bordet etc.
- Terminologiska aktiviteter har en betydligt större strategisk och ekonomisk betydelse än vad allmänna språkvårdsaktiviteter har.
- Terminologiarbete har en internationell (nordisk, europeisk och utomeuropeisk) utbredning, och det finns anledning att samarbeta internationellt med såväl teori- och principfrågor som i faktiska ämnesrelaterade terminologiprojekt.

Jag vill med detta understryka att nationellt terminologiarbete och nationellt allmänt språkvårdsarbete måste få lika stora arenor, dvs. ha lika mycket resurser och synas *tydligt* utåt under sina rätta benämningar. Det ena får inte försvinna in i det andra – båda verksamheterna är alltför viktiga för det.

Nordterm

I drygt 25 år har Nordterm funnits – ett samarbetsforum för terminologifrågor i Norden. Jag har själv deltagit i det ända från början, och jag menar att det har varit ytterst betydelsefullt för utvecklingen inom terminologiområdet i alla de nordiska länderna.

Vid det första Nordtermmötet diskuterade företrädare för svenska TNC, finska TSK, norska RTT och danska Terminologigruppen gemensamma spörsmål om fackspråk och terminologi. (Den första konstellationen av samarbetsparter utvidgades i och med att Islensk målnefd kom med i Nordterm 1983 och Nordisk samisk institutt kom med 1991.) De frågor som togs upp rörde terminologiforskning och terminologiutbildning, terminologiarbetets ställning i samhället och möjligheten till gemensamma projekt – och det är i stort sett kring dessa frågor samarbetet har fortsatt, ett samarbete som för övrigt varit mycket resultatinjriktat.

Samarbetet hade en ganska informell struktur de första tio åren men fick något fastare former i och med att stadgar skrevs 1987. I dessa sägs att Nordterm skall vara ett forum och nätverk för terminologiarbete genom att bl.a. främja nordiskt samarbete och säkra de nordiska ländernas inflytande på den terminologiska utvecklingen internationellt sett.

Nordterm är flexibelt organiserat och har ingen egen finansiering. Det högsta organet är en styrgrupp med en representant för vart och ett av de samarbetande organen. Den som är ordförande i styrgruppen sitter i två år och ansvarar då också för Nordterms sekretariatsfunktion. För närvarande är det Island som har sekretariatet, med Dóra Hafsteinsdóttir som ordförande.

Här följer några av de viktigaste aktiviteterna som utförts inom ramen för Nordterms arbetsgrupper:

Nordtermkonferenser. Det har hållits större konferenser vartannat år (enligt ett rullande schema i de olika länderna) som fortlöpande givit statusrapporter om terminologiutvecklingen i de olika nordiska länderna. Föredragen vid konferenserna finns publicerade i Nordterms egen rapportserie.

Nordtermseminarier. I oktober 2004 ordnade TNC två seminarier i Stockholm – ett om marknadsföring och ett om undervisningsmetoder. Marknadsföringsseminariet riktade sig till yrkesverksamma terminologer som funderar över hur man bäst säljer terminologiska produkter och tjänster, och undervisningsseminariet riktade sig till terminologer som i olika sammanhang undervisar i terminologins teori och praktik. Under årens lopp har liknande seminarier anordnats, som ett slags vidareutbildning för oss terminologer.

Forskarskurser. Det har hållits fyra forskarskurser om terminologiteori, metoder och principer i terminologiarbetet, termbanksuppbyggnad, förhållandet till näraliggande discipliner m.m. Dessa kurser har varit viktiga källor till kunskapsutbyte och kunskapsfördjupning. I många avseenden finns nu en samsyn inom Norden när det gäller terminologiarbetets villkor som gör oss starka internationellt. De flesta som deltagit i dessa kurser har gjort det i dubbla roller, dvs. både som lärare och som elever.

ISO/TC37-arbete. Sedan slutet av 70-talet har nordiska terminologer deltagit i arbetet inom ISO/TC37 som nu heter *Terminology and other language resources*. Även ordförandeskapet har hittills varit nordiskt: TSK:s dåvarande chef Heidi Suonuuti har varit ordförande under 90-talet och Håvard Hjulstad är dess nuvarande ordförande, åtminstone fram till 2006. Bodil Nistrup Madsen (DANTERMcentret) är ordförande i en av underkommittéerna, och dessutom har många av ISO/TC37:s arbetsgrupper nordbor som s.k. *conveners*.

Terminologihandbok. En sidoprodukt till Nordterms medverkan i ISO/TC37 är handboken *Guide to terminology* författad av Heidi Suonuuti. Boken, som är baserad på standarder utarbetade inom ISO/TC37, har nyligen översatts till svenska av TNC; den svenska titeln är *Terminologiguiden. En introduktion till terminologiarbete i teori och praktik*.

”Terminologins terminologi”. En skrift i Nordterms serie heter *Terminologins terminologi*. Den håller nu på att revideras och harmoniseras med den ISO/TC37-standard som heter *Vocabulary of terminology* (ISO 1087-1).

Gemensamt nordiskt termpostformat. Termbanksuppbyggnad har pågått kontinuerligt inom samtliga de nordiska terminologiorganen, vilket lett till att vi utvecklat ett gemensamt termpostformat (NTRF).

EU-projektet Efcot. Vi har med stöd av EU-pengar kunnat upprätta nationella datatermgrupper med likartade arbetsmodeller som tar sig an nya termer och begrepp som rör Internet, informationstekniken, e-postande, bredbandsutveckling m.m.

EU-projektet Nordterm-Net. Det delvis EU-finansierade projektet Nordterm-Net syftade till att skapa en mötesplats på Internet för alla terminologiintresserade. En del i projektet var att åstadkomma en nordisk termbank, Nordtermbanken.

EU-projektet Eurodicautom. När Sverige och Finland gick med i EU 1995 fick både TNC och TSK uppdrag från Europeiska kommissionen som gick ut på att komplettera termdatabasen Eurodicautom med svensk respektive finsk terminologi. Metoderna för att göra detta med högsta möjliga kvalitet inom snäva ramar utvecklades av TNC och TSK i samråd – ett exempel på gott bilateralt Nordtermsamarbete.

Nya utmaningar

Alla de nordiska terminologicentralerna har sitt ursprung i teknikens områden men det är inte enbart där behoven finns i dag. Ordning och reda på termer och begrepp är väsentligt i *allt* informationsutbyte – mellan olika sektorer samt över organisations- och nationsgränser. I dag kan informationsutbytet förenklas och effektiviseras med hjälp av elektronisk överföring. I många länder, bl.a. i Sverige, talas det om att hela den offentliga förvaltningen skall utvecklas till *en* förvaltning som samverkar i nätverk för att fullgöra sina uppdrag mot medborgare och företag, den s.k. 24-timmarsmyndigheten (e-government på engelska). Men om detta skall fungera så effektivt som man säger ställer det stora krav på en informationsinfrastruktur med en enhetlig användning av termer och begrepp – och till detta behövs bl.a. terminologisk kompetens. Här finns alltså nya utmaningar som vi terminologer behöver utbyta kunskap och erfarenheter om. Det nordiska samarbetet är således fortsatt viktigt. När Norge nu nystartar sitt nationella terminologiarbete kan det existerande Nordterm-samarbetet vara till stor hjälp och nytta och ge det norska arbetet fart. Terminologiarbete har medvind i dag i utvecklingen av det moderna informationssamhället – det är till fördel för oss.

Till sist vill jag ge ordet till Lena Jolkkonen, chef för TSK i Finland.

Jag frågade henne: ”Varför är nordiskt terminologisamarbete viktigt?” Hennes svar:

”Terminologiarbete känns ibland ensamt, inom det egna landet är vi få som sysslar professionellt med det. Därför behöver vi bollplank i vissa frågor utifrån. Tack vare tillräckligt många liknande situationer och traditioner i de andra nordiska länderna fungerar det nordiska samarbetet som en bra spegel. TSK är starkare tack vare systerorganisationerna i de nordiska länderna, vår identitet blir bekräftad och tron på behovet av det arbete vi gör styrks.”

Referenser

Mål i mun: förslag till handlingsprogram för svenska språket. Stockholm: Fritzes. (SOU 2002:27). ISBN 91-38-21645-0.

Suonuuti, H. (2004). *Terminologiguiden: en introduktion till terminologiarbete i teori och praktik.* Solna: Terminologicentrum TNC. ISBN 91-631-4906-0.

Svenska datatermgruppen [webbplats]. <Hämtat från www.nada.kth.se/dataterm/> 18 augusti 2005.

Terminologi och språkvård: rapport från en konferens den 24–26 april 1998 i Gentofte. (1999). Oslo: Nordiska språkrådet. ISBN 82-7433-037-4.

Om et forprosjekt til konferansen og resultatene av det
Programkoordinator Knut Jonassen, Standard Norge

Dette innlegget var et sammendrag av innholdet i rapporten fra forprosjektet, se **Prosjektrapport** til slutt i denne rapporten. [redaktørens anm.]

SEKTORVISE INNLEGG

Fagterminologi og standarder

Fagoversetter Anne Falken, Standard Norge

Innledning

Jeg vil først takke Språkrådet for anledningen til å fortelle hvordan vi jobber med terminologi i forbindelse med oversettelse av standarder. Innledningsvis vil jeg si litt om Standard Norge og standardene vi utarbeider. Hoveddelen av innlegget vil dreie seg om hva terminologiarbeid er, og avslutningsvis vil jeg legge fram noen ønsker for et språkråd i framtida. Ståstedet mitt vil gjennomgående være arbeidet med oversettelse av standarder til norsk.

Oversetterne i standardiseringen, Birte-Mari Bonden og undertegnede, har deltatt i spørreundersøkelsen som inngikk i forprosjektet til konferansen. Dette innlegget illustrerer dermed delvis presentasjonen av forprosjektet som Standard Norge har utført på oppdrag av Språkrådet.

Hva er Standard Norge?

Standard Norge har rundt 70 ansatte og er en medlemsorganisasjon. Virksomheten startet opp i november 2003 etter at fire standardiseringsorganisasjoner ble slått sammen. Standard Norge er følgelig en organisasjon i støpeskjeen selv om den eldste av de fire organisasjonene startet opp på 1920-tallet.

Standard Norge er det norske medlemmet av CEN og ISO, henholdsvis den europeiske og den internasjonale standardiseringsorganisasjonen. Organisasjonen utarbeider Norsk Standard, deltar i arbeidet med å utvikle europeiske og internasjonale standarder og har ansvaret for å implementere dem i Norge. Standard Norge arbeider med standardisering på ulike samfunnsområder: bl.a. bygg og anlegg, petroleum, mekanisk industri, kvalitet, miljø, sikkerhet, helse, energi og informasjonsteknologi.

Hva er en standard?

En standard beskriver et produkt, system eller en arbeidsprosess. Den kan være et forslag til valg av alternativ, den utarbeides av interessegrupper som ønsker felles spilleregler i markedet, og den er som oftest frivillig å bruke. Ved implementering får standarden en norsk tilleggsverdi, bl.a. norsk betegnelse og tittel. De fleste standarder inneholder egne terminologikapitler eller er rene terminologistandarder.

Standardene publiseres på CENs tre offisielle språk: engelsk, tysk og fransk. En del av disse standardene oversettes til norsk, men ressursene våre rekker bare til å oversette en liten andel av alle engelskspråklige standarder som har gyldighet i Norge. Dette arbeidet utføres av Standard Norges to fagoversettere og i enkelte tilfeller av eksterne krefter. Prioritering av hvor oversettelsesressursene skal settes inn framover, er et ledelsesspørsmål for Standard Norge.

Hva er terminologiarbeid?

Hjelpemiddel i oversettelsesarbeidet

Standardisering omfatter alltid terminologiarbeid, og ny terminologi blir i stor utstrekning publisert i standarder. For oss er terminologi først og fremst et hjelpemiddel i oversettelsesarbeidet, og den dannes gjennom faglig dialog. Tilfanget er enten resultat av

oversettelsesarbeidet eller av nasjonalt standardiseringsarbeid. Den fastlagte terminologien bidrar i sin tur til å lette arbeidet med nye oversettelser.

Som det beskrives i rapporten fra forprosjektet, opplever jeg at både teknisk personale og brukere av standarder er svært opptatt av å ha terminologi og fagspråk på norsk. Vi må dessverre konstatere at etterspørselen er langt større enn tilbudet. Slik var situasjonen i desember 2003: Av 16 500 gyldige standarder var bare 2 615 på norsk. I dag er det 670 av sistnevnte som er oversatte europeiske standarder.

Domenetap

Når standardene ikke oversettes, utvikles heller ikke fagterminologien, og norske termer og uttrykk holder ikke tritt med utviklingen av ny teknologi. Vi risikerer dermed domenetap innenfor mange viktige områder.

Norske lover og forskrifter viser i mange tilfeller til Norsk Standard for å utfylle krav til helse, miljø og sikkerhet. Mange vil synes det er uheldig at disse standardene bare foreligger på engelsk. For de fleste av oss er en standard vanskelig tilgjengelig rent teknisk. Tilgjengeligheten blir ikke bedre av at den er på engelsk, eller snarere euro-engelsk.

Brukermiljøer

Områdene det oversettes innenfor, er et svar på hvilke brukermiljøer som er viktigst for oversatte standarder: bygningsmaterialer, generelt/terminologi, miljøvern/helsevern, produksjonsteknikk, kjemiteknikk, treteknikk, hydrauliske systemer og utstyr til husholdningsbruk. Hovedvekten ligger på bygg- og anleggsområdet av historiske årsaker. Bygg- og anleggsbransjen er i det hele tatt en storforbruker av standarder.

Hvordan utføres terminologiarbeidet?

Saksgangen

Når vi starter med en oversettelse, ekserperer vi term med definisjon fra termkapitlet i standarden i tillegg til andre sentrale termer. Termene registreres i en Access-basert arbeidsbase. Oversetterne foreslår norske termkandidater på bakgrunn av fastlagt terminologi på området og øvrige tilgjengelige manuelle og elektroniske verktøy (ordbøker, faglitteratur, eksisterende standarder osv.) Termkandidatene gjennomgås av fagfolk på det aktuelle området, enten internt i Standard Norge eller i den nasjonale komiteen for den aktuelle standarden. Når termene er endelig godkjent, dvs. er kvalitetssikret teknisk og språklig, overføres de til en terminologidatabase som er tilgjengelig for alle i standardiseringen.

Standardiseringens terminologidatabase

Standardiseringens terminologidatabase inneholder i dag ca. 32 000 oppslagsord hentet fra oversatte standarder. Den har termer på norsk, engelsk (tysk og fransk), definisjoner på norsk og engelsk, referanse til standard og ICS-kode, dvs. internasjonal klassifikasjon av standarder. Terminologien fra oversettelsene gjøres altså tilgjengelig her i tillegg til at den finnes i selve standarden.

Utfordringer framover

Etter sammenslåingen står Standard Norge overfor et arbeid når det gjelder å danne en felles plattform for termtilfanget innenfor standardiseringen. Når det gjelder basen for oversatte termer, ønsker vi først og fremst å gå i gang med innlegging av flere termer fra oversatte elektrotekniske normer, dvs. oversettelser innenfor området til Norsk Elektroteknisk Komité. Ettersom basen speiler oversettelsene, inneholder den heller ikke termer fra nasjonalt

utarbeidede standarder. På sikt håper vi at dette termtilfanget også kan gjøres tilgjengelig i søkbar form.

Innenfor NS 3420, en ren nasjonal standard for byggebeskrivelser, er det nedlagt et betydelig terminologiarbeid som vi ønsker å gjøre tilgjengelig i et søkbart format. Ingeniørene som jobber med den, gir klart uttrykk for at de mener terminologiarbeid er viktig. I denne bransjen er det stort behov for å ha materiale på norsk. De legger vekt på enkelt språk og velger framfor alt termer som er kjent og brukt i bransjen.

Termtilfanget og definisjonene er resultat av arbeidet i komiteene. Ukjente termer, termer med uklar betydning eller generelle termer brukt med spesiell betydning tas inn i termkapitlet. Sentrale, kjente begreper i bransjen defineres sjelden. Definisjonene bygger på eksisterende materiale (standarder, ulike regelverk osv.), men det er ikke lagt så stor vekt på å se termene i sammenheng. Termene endres i liten grad med mindre det innføres nye begreper gjennom de europeiske standardene. Det skjer f.eks. når NS 3420 viser til terminologistandarder, som altså ikke nødvendigvis blir oversatt.

Terminologistandarder

Det finnes over 100 terminologistandarder som hittil ikke er blitt oversatt fordi det ikke har vært midler til det, eller de har ikke vært prioritert fordi salgspotensialet anses som ubetydelig. Vi ser det som en stor utfordring å gjøre denne fagterminologien tilgjengelig for brukerne. Et eksempel på at brukerne faktisk etterspør rene terminologistandarder, er en norsk dør- og vindusprodusent som ønsker å få oversatt NS-EN 12519, en terminologistandard for vinduer og inngangsdører. Terminologien finnes, men produsenten må ha den på norsk for å gjøre bruk av den i sin virksomhet.

Hva tenker vi om Språkrådets rolle i framtida?

Generelt vil jeg si at vi har hatt stor nytte av konkrete råd fra Språkrådet om språkbruk og rettskrivning. Språkrådet har dessuten hjulpet oss med å utarbeide de språklige retningslinjene som gjelder for standardiseringen.

Med hensyn til fagspråk vil jeg gjenta det som ble sagt på vegne av oversetterstanden ved Språkrådets seminar på Lysebu i februar i år:

Vi ønsker at Språkrådet skal være diskusjonsforum for fagspråk, en naturlig møteplass for fagspråkarbeidere.

Vi ser det hensiktsmessig at fagterminologi utarbeides bl.a. i organisasjoner som befatter seg med oversettelse og terminologiarbeid, men at Språkrådet har en bevisst holdning til fagterminologi, fastlegger retningslinjer og bidrar med konkrete råd om utforming av terminologien.

Fagterminologien på vårt felt finnes i standardene. De oversatte standardene skal omfatte fagterminologi som den aktuelle bransjen bruker, forstår og ønsker. Derfor vil vi arbeide nært med fagmiljøene når terminologien fastlegges, men selvsagt ikke innføre alle forslag fra faghold ukritisk. Forslag som går på tvers av norske språkbruksregler, er rene overtakelser av fremmedspråklige termer e.l., blir i første hånd fanget opp av den interne språklige kvalitetskontrollen. I situasjoner der vi ikke finner gode løsninger, ønsker vi oss en videreføring og styrking av de tjenestene Språkrådet har ytt oss til nå.

Vårt syn er med andre ord sammenfallende med en av konklusjonene i rapporten fra forprosjektet: Praktisk terminologiarbeid behøver ikke drives av Språkrådet direkte, men av dem som kjenner de ulike fagområdene og har behov for og er brukere av den tilhørende terminologien.

Videre er vi på linje med det store flertall i rapporten når vi mener at det offentlige bør ha et overordnet ansvar for å utvikle norsk fagspråk og terminologi. Hvordan det best blir ivaretatt, skal vi overlate til andre å uttale seg om.

Det vi kan si, er hvilken ekstern hjelp vi har behov for i arbeidet vårt. Gjennom å oversette flere standarder og sikre forankringen i fagmiljøet arbeider vi for å framskaffe norsk terminologi på de aktuelle områdene. Tiltak som hjelper oss til å gjøre mer tekst og terminologi fra standardene tilgjengelig på norsk, ønskes velkommen. Da tenker jeg for eksempel på utarbeiding av terminologisamlinger, drahjelp til finansiering, oppbygging av sammenhengende terminologi og råd om formater.

Teknologisk terminologitviking, trenger vi det?

Professor i kjemi Martin Ystenes, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

To herrer gikk i ulendt terreng på Vestlandet i første del av 1900-tallet. Der møtte de en bonde som på sedvanlig høflig måte spurte: "Hva gjør byfolk her i marka mi?!" "Vi er ingeniører som skal finne ut hvor den nye veien skal gå", var svaret. "Det trenger vi ikke ingeniører til," snøftet bonden, "vi bare sender ut sauene, og der de går, legger vi veien." "Men hva hvis vi ikke har sauer?" forsvarte ingeniørene seg. "Jo, da må vi vel bruke ingeniører!"

På samme måte kan man beskrive terminologitviking i realfag og teknologi. Vi må først og fremst stole på sauene. Det er brukerne som må utvikle terminologien. Ikke bare fordi det er brukerne som vet best, men også fordi det er de som skal bruke ordene. De ordene brukerne ikke liker, de dør. Språkeksperter er i denne sammenheng ingeniørene, og dem trenger vi bare hvis sauene ikke finner fram.

Jeg har ingen erfaring med bruk av teknologispråket i sammenheng med salg eller rettspleie, og her er antakelig behovet for entydig og klar terminologi større. Min erfaring i språkbruk omfatter tre hovedområder: Forskning, undervisning og populærformidling. Disse tre punktene skal jeg diskutere hver for seg, men hovedkonklusjonen ovenfor gjelder for alle tre.

Forskning

Som nyansatt 1.-amanuensis arbeidet jeg på et forskningsprosjekt tilknyttet aluminium-elektrolyse. I et delprosjekt var begrepet 'dusting' sentralt, og jeg bestemte meg for å finne en norsk term. "Støving" er den direkte oversettelsen, men det ordet ville opplagt ikke fungere, så jeg prøvde meg med "oppsmuldring" og "støvdannelse" og fikk aksept for det siste. Ordet ble brukt av alle oss i gruppen, både muntlig og i våre rapporter, og det ble også tatt i bruk av vår industripartner. For meg ble dette et eksempel på at det går å introdusere norske ord som erstatning for engelske, og at det ikke alltid er vanskelig å etablere slike nye ord.

Ett år senere forlot jeg prosjektet, og etter enda litt tid ble delprosjektet hvor "støvdannelsen" inngikk, avsluttet. Femten år senere kom jeg borti det samme emnet igjen. Da het det igjen "dusting", dette var den eneste betegnelsen som ble brukt. Så vanskelig kan det være å etablere norsk terminologi innen forskningen. Miljøet på hvert felt er så lite at det ikke alltid klarer å holde fast ved et ord, selv om det blir etablert i første omgang.

På det forskningsfeltet jeg arbeider nå, er det i hovedsak to akademiske og ett industrielt miljø i Norge som er aktive, pluss noen få enkeltpersoner fra tid til annen. Her dukker det stadig opp uenighet om hvilke termer som skal brukes for ulike begreper. I forbindelse med diskusjoner rundt en katalysator bruker vi termen "aktivt punkt", mens en annen gruppe benytter termen "aktivt sete", der engelsk litteratur bruker "active site". Det blir ikke bedre av at den engelskspråklige litteraturen bruker dette begrepet på to ulike måter, dels om det aktive komplekset i katalysatoren, dels om det aktive stedet på det aktive komplekset. Likevel klarer vi å snakke sammen. Vi er så få, og vi kjenner emnet så godt at vi forstår begrepene og de ulike navnene. Kommer det nye medlemmer i miljøet, kan det bli noe forvirring i første omgang, men forvirringen medfører en diskusjon som klargjør begrepene (om enn ikke terminologien), så dette er faktisk en gunstig forvirring.

Å definere terminologi innen spissteknologi er omtrent som å drive kollektivtransport i grisdrende strøk. Det lønner seg ikke, verken privatøkonomisk, samfunnsøkonomisk eller

miljømessig, å ansette en mann for å hente en annen mann, og det bedrer ikke livskvaliteten for den som hentes, at andre bestemmer når han kan hentes. I smale språknisjer må man se hvor folk går, før man legger heller, og folk må dessuten regne med å måtte legge hellene sjøl.

Undervisning

Hvert år underviser jeg 250 studenter om høsten og 250 studenter om våren i kjemi. Når ingen av disse er kjemikere, så tror dere meg kanskje på at det er en utfordring. Heldigvis er studentene meget dyktige. Inntak til disse studiene krever fordypning i realfag og gode karakterer. Uansett gjelder det her som ellers: Det holder ikke å uttale seg slik at 99 % forstår hvis du har mer enn hundre studenter. Man må ha et bevisst forhold til språket og terminologien. Gir du oppgaven "Finn likevektskonstanten", så må du vite at den har to betydninger: 'Finn konsentrasjonsuttrykket som skal være konstant' eller 'Finn verdien av konstanten'.

Men stort sett er ikke terminologien så viktig, det er den logiske forståelsen av begrepet som er problemet. En analogi: "Opp" og "ned" er ikke forklarende navn på noe vi alle kjenner. Ordene "gravitasjonspositiv og gravitasjonsnegativ" ville ha forklart hva som skapte retningen. Hvis vi levde i et romskip i bane rundt Jorden, ville vi kanskje ha brukt ord som "innover" og "utover" eller f. eks. "innoid" og "utoid". Disse ordene ville vært selvforklarende. Men også ordene "opp" og "ned" fungerer greit når man bare kjenner begrepene, og det hadde ikke blitt problemer om de i stedet het "glom" og "fingle". Hadde retningene blitt beskrevet med ord som "snill" og "slem" eller "vått" og "tørt", ville det vært vanskeligere, da dette er ord som ikke gir en logisk kobling til vertikale retninger. Enda verre ville ord som "øst" og "vest" eller "fram" og "bak" ha vært, eller ord som lignet på eller var avledet av disse.

Tenk deg så at vi levde i et romskip i det ytre rom. Da hadde begrepene "opp" og "ned" plutselig blitt abstrakte og uten referanse til daglige erfaringer. Da hadde det blitt en pedagogisk utfordring å lære studenter hva "opp" og "ned" var. Det er dette som tilsvarer min undervisningshverdag. Studentene skal lære ord for begrep de ikke kjenner. Selv om mange av begrepene er meget logiske når man først ser sammenhengen, så er de fra en virkelighet de ikke er vant med. Derfor er det ikke alltid logisk å søke "selvforklarende" ord.

I Norge er det et ønske om å finne og bruke norske og selvforklarende ord. På engelsk heter det "platypus", mens vi bruker ordet "nebbdyr". 'Nebbdyr' virker selvfølgelig mer kjent, og er antakelig lettere å lære, men den som ikke vet hva et nebbdyr er, kan like gjerne assosiere ordet med en krokodille, et insekt eller nabokjerringa. Det hjelper ikke å kjenne ordet "nebbdyr" hvis man ikke kjenner begrepet "nebbdyr". Det samme gjelder ordet "platypus". Ulempen er at det siste er vanskeligere å lære. Fordelen er at man unngår en del potensielle misforståelser, og at læring av slike ord gir en kunnskapsbasis som kan være en fordel når man møter lignende ord senere, f.eks. "platycladus" (= asiatisk tuja). For øvrig er det min mening at en som skal bli ingeniør, må være så intelligent at han eller hun kan lære ord som ikke er selvforklarende. Ingeniører bør kunne forstå deg hvis du sier "høyre" i stedet for "finhandsida".

Et annet forhold er at fornorskede ord lett framstår som banale, mens engelske ord – særlig de som er utledet av latin – framstår som vitenskapelige og spennende og gir prestisje å lære. Norge er det eneste landet hvor man har slått sammen pedagogikk og didaktikk til ett fag: dikke-dikk. Mange elever og foreldre fortviler over det de oppfatter som feminisering og "koseliggjøring" av skolen, og forakter lærere som ser ut til å tro at alle barn hater

matematikk, men elsker å tegne. Mange oppfatter erstatningen av fagord med ”ufarlige” norske ord som en del av den samme trenden, noe som i seg selv bidrar til å skape en negativ holdning til en slik ordbruk. Denne følelsen blir sterkere jo mindre ”profesjonelle” de norske ordene virker.

Og uansett hvor stringent vi definerer våre begreper, så skal studentene ut i en verden hvor denne stringensen ikke alltid finnes. Selv lærebøkene kan være uenige, særlig hvis man tillater norske og engelske lærebøker som alternativ pensumlitteratur i samme fag. Dette må vi forberede studentene på, derfor bruker jeg bevisst ulike ord om det samme begrepet, der ulike termer finnes. Studentene må lære seg å stoppe opp og tenke gjennom om det finnes ulike tolkninger av et ord, og de har lært mye de som oppdager at en diskusjon av ordenes betydning kan gi klarhet i begrepene og begrepenes begrensninger og forutsetninger.

Lærebokspråk og vederstyggeligheten ”stoffmengdekonsentrasjon”

For noen år siden prøvde man å fornorske ord som presens og imperfektum, uten at det ble en suksess. Det kan av og til være overraskende hvor ivrige noen er til å gjenta en manglende suksess. I alle norske lærebøker i kjemi finner man begrepet ”stoffmengdekonsentrasjon”, alternative ord for dette er tabu. Dette mer enn noe annet illustrerer problemer som kan oppstå når terminologiutviklingen skjer uten kontakt med virkeligheten, og bør være en advarsel.

Hva betyr ”stoffmengdekonsentrasjon”? Er den større i et foldeskjørt enn i et glatt skjørt, og er stoffmengden større på ”Plata” enn i Slottsparken? Det er et ord som ikke sier noe for den som ikke vet hva det betyr, og heller ikke jeg klarer å forstå logikken bak ordvalget. Stoffmengde relaterer til begrepet ”stoff”, underforstått ”kjemisk stoff”, mens ”mengde” betyr at du oppgir hvor mange molekyler eller atomer det finnes, ikke hvor mange liter eller gram det utgjør. Er det selvforklarende?

Det internasjonale navnet, og også det navnet som er brukt av hele det norske fagmiljøet, er ”molaritet”. Ordet er entydig og logisk for den som kjenner begrepet. Å forstå begrepet ’molaritet’ forutsetter at man kjenner begrepet ’mol’. Antall mol forteller hvor mange molekyler eller ioner eller atomer man har, og molaritet forteller hvor mange mol av stoffet som er løst i 1 liter.

En umiddelbar innvending er at det tilsvarer å kalle vekt for ”kilositet” eller lengde for ”metrisitet”, og man kaller ikke konsentrasjon målt i gram per liter ”gramperlitrismetrisitet”. Men det finnes et klart motargument. Hastighet er hastighet uansett om den måles i kilometer i timen eller meter per sekund, og vekt kan måles i kilogram, gram, mark, pund, tonn og karat uten å skifte navn, og verdiene kan sammenlignes med hverandre etter en enkel omregning. Molaritet og konsentrasjon i gram/liter, derimot, gir to ulike informasjoner som ikke kan sammenlignes uten ekstra, spesifikk informasjon: molvekten av de aktuelle stoffene. Begrepet ’molaritet’ er derfor logisk fordi det forteller hvilken informasjon som ligger i måletallet.

I tillegg finnes begrepet ’normalitet’, hvor man i tillegg til molariteten tar hensyn til stoffets funksjonalitet. Svovelsyre er en syre som inneholder to syrefunksjoner, og vil derfor ha en normalitet som er dobbelt så stor som molariteten. Hva skal man kalle det på norsk, ”funksjonalitetskorrigert stoffmengdekonsentrasjon”? Det er omtrent som å si ”master i teknologi fra NTNU Gløshaugen” i stedet for ”siv.ing. fra NTH”, og det er det jo ingen som gjør.

Det tragikomiske i det hele er at ingen kommer til å bruke ordet ”stoffmengde” etter at man er ferdig med skolen. Skal man studere kjemi videre, enten som hovedfag eller sidefag, så vil man med en gang skifte til ”molaritet”. Hvis man ikke studerer kjemi, vil man sannsynligvis aldri noen gang bry seg om begrepet igjen. Med mindre man blir lærer. Har man virkelig bruk for et slikt kunstig ord? Og har man bruk for terminologiarbeid innen realfag og teknologi hvis man ikke engang kan rydde opp i slikt tull?

Dette er ikke den eneste gangen jeg har blitt overrasket over skolespråkets verdensfjernhet. For en tid siden kommenterte jeg som konsulent for en kjemibok at ordet ”olefin” ikke var brukt. Svaret forfatteren gav, var at han ikke hadde sett ordet brukt siden 1970-tallet. Selv hadde jeg da arbeidet med et forskningsprosjekt om olefiner i 15 år, jeg holdt akkurat på med å arrangere en konferanse om polymerisering av olefiner, Norge hadde lenge en bedrift som het Nordpolefin, og hvis man søker på nettet, finner man flere treff på ”olefiner” enn på den norske betegnelsen ”umettede hydrokarboner” – uansett om man sammenligner i entall eller flertall. Hvis forfatteren ikke hadde sett ordet på 30 år, kan han knapt ha vært i kontakt med virkeligheten på 30 år.

Formidling

Jeg har begått mer populærvitenskapelig formidling enn de fleste, gjennom internettspalter, bok, leksikon, artikler og innlegg i media. Den som gjør sånt, oppdager tilfeller hvor norske synonym ikke finnes. På engelsk heter det ”solvent” og ”solute”, på norsk gjerne oversatt til ”løsemiddel” og ”løst stoff”. Men ”solute” og ”løst stoff” er ikke samsvarende. Du kan blande eller skille ”solvent” og ”solute”, men et ”løst stoff” er ikke løst før eller etter det er i blanding. Dette problemet dukket opp ved oversettelse av en amerikansk lærebok til norsk. Redaktøren av boken påpekte problemet for meg, og jeg genererte raskt en serie forslag: ”løse, løselse, løsnad, løss, løsestoff, løseri” og så videre. Jeg likte ”løse” eller ”løsestoff” best, mens redaktøren likte ”løselse”. En stund vurderte vi også ”solut” eller ”solute” som norsk betegnelse, før vi til slutt feiget ut og brukte det gamle, ufullstendige synonymet – altså ”løst stoff”.

Mange formidlere klager over at de stadig mangler ord, men etter min mening betyr det bare at de ikke er dyktige nok som forfattere eller fagfolk. Som for alle andre kulturer skapes fagspråket gjennom litteratur. De store norske forfatterne måtte skape språket når de skrev, og det må fagformidlerne gjøre i dag. De eneste som kan lage ordene, er de som bruker dem. Å overlate avgjørelsen til andre gjør det normalt ikke bedre. I verste fall kan man unngå ordene ved å skrive om, men slik unnvikelse medfører at fagspråket utvikles langsommere enn det ellers ville gjort. På dette punktet kan det være på plass med en bevisstgjøring.

Skjønt noen ganger dukker det opp problemer hvor ulogiske ord har bitt seg fast, og hvor det riktige ordet dermed ikke slipper til. Et slikt ord er ”radioaktiv stråling”, et tvers igjennom ulogisk ord som betyr ”strålingsaktiv stråling”. Mange bruker ordet ”radioaktivitet”, men da brukes samme ord både om prosessen som skaper stråling, og selve strålingen: ”Radioaktivitet skaper radioaktivitet”. Fagmiljøene bruker helst uttrykket ”ioniserende stråling”, som forklarer strålingens effekt, men begrepet omfatter også røntgenstråling, kosmisk stråling og høyfrekvent UV-stråling. Det naturlige ville vært å kalle det ”atomstråling” eller ”(atom)kjernestråling”. Ved søk på ”Kvasir” fant jeg ”atomstråling” brukt åtte ganger, mens ”kjernestråling” bare var registrert brukt i en eneste sammenheng. Det første av disse kan derfor se ut som et fornuftig valg, men ordet ”atomstråling” har det problemet at det kan oppfattes som tabloid og banalt av fagfolk, omtrent som ”atomfrie soner” og denne plakaten

fra protestene mot lagring av atomavfall i Hjerkingruvane: "Vi vil ikke ha atomer i viltsausen!" I slike tilfeller vil et språkråd kunne være til stor hjelp.

Språket må skapes, ikke lages

I det jeg har skrevet, er dette hovedbudskapet: Språket må skapes ved å brukes, og det må skapes av dem som bruker det. Innen realfag og teknologi må dette være hovedprinsippet. En nytt ord vil ikke overleve uten at de som bruker det finner det godt og formålstjenlig, og selv da er man avhengig av at et tilstrekkelig antall velger å holde på ordet, og at de gjør det over tid. Ingen utenforstående autoritet kan endre på dette.

Ikke minst skolespråket viser dette. Ordet "oksyd" ble rundt 1980 omdøpt til "oksid". Dette ble raskt akseptert av skolene og universitetene, og de andre kom gradvis etter. I dag er "oksyd" en skrivefeil de fleste, både kjemikere og andre, vil reagere på. Det motsatte gjelder ordet "stoffmengdekonsentrasjon". Skolens forsøk på å erstatte et godt og kort ord med et langt og ulogisk ord høster bare hoderysting hos alle andre enn dem selv.

Det er i slike tilfeller vi kan trenge rettet terminologiarbeid. Når ordvalget blir forvirrende eller det danner seg to ulike grupperinger som nekter å bruke hverandres ord om samme begrep, da kan språkekspertene gjøre en jobb. Men selv da vil det være fånyttet hvis de ikke finner et svar som brukerne liker.

Noe annet vil det være for dem som trenger et eksakt og utvetydig språk i salg eller rettspleie. Men i realfag og teknologi vil termer som defineres ut fra slike forhold, bare få betydning for fagmiljøene hvis de er en presisering av normal bruk av begrepene. Nye termer og spissede definisjoner vi ikke flyte over i realisters og teknologers språkbruk med mindre man finner dem gode og nyttige.

Økonomisk-administrativt fagspråk

Professor Sunniva Whittaker, Institutt for fagspråk og interkulturell kommunikasjon, Norges handelshøgskole

Praktisk terminologiarbeid på det økonomisk-administrative og det juridiske området har tradisjonelt stått meget sterkt ved Institutt for fagspråk og interkulturell kommunikasjon (tidligere Institutt for språk) ved Norges handelshøgskole (NHH). Dette må sees i sammenheng både med undervisningstilbudet – myntet på økonomistudenter – og instituttets ansvar for translatoeksamen. I årenes løp er det blitt utgitt en rekke tospråklige ordbøker og oppslagsbøker innenfor feltene samfunnsøkonomi, bedriftsøkonomi og juss. Disse har fått bred anvendelse ikke bare blant NHHs studenter, men også i oversettermiljøet nasjonalt. I dag er der to nye ordboksprosjekt under arbeid: en kombinert juridisk-økonomisk engelsk-norsk ordbok ved Einar Hansen og Åge Lind som skal utgis på Cappelen akademisk forlag, og en spansk-norsk juridisk-økonomisk ordbok ved Johannes Nymark og Willy Rasmussen.

I de senere årene har instituttet utviklet et sterkt fagmiljø, også når det gjelder terminologi som teoretisk fagfelt. En doktorgrad med terminologisk innfallsvinkel er allerede avlagt, og tre andre er under oppseiling. Denne utviklingen skyldes bl.a. at instituttet i en tiårsperiode har hatt en av de ledende terminologiforskerne i Norden, professor Heribert Picht fra Handelshøyskolen i København, knyttet til seg i en professor II stilling. Alle doktorgradsstipendiatene som har vært tilknyttet instituttet, har for øvrig en dobbelkompetanse innen økonomi og språk, noe vi anser som viktig for å ivareta instituttets særpreget i forhold til øvrige språkmiljø i Norge.

Terminologi vil kunne komme til å få en bredere plass i instituttets kurstilbud i fremtiden. I forbindelse med omleggingen til 3+2-modellen er det blitt opprettet en mastergradsprofil i fagspråklig kommunikasjon for studenter som har en bachelor i økonomisk-administrative fag. Terminologi inngår som en viktig komponent, og studenter som velger denne profilen, har anledning til å skrive en masteroppgave innen terminologi.

Instituttet har videre søkt om midler for å utvikle et nettundervisningstilbud i juridisk engelsk, fransk, spansk og tysk. Her vil kontrastiv terminologi ha en fremtredende plass.

Det mest omfattende terminologiske prosjektet ved instituttet i dag er imidlertid prosjektet *KunnskapsBank for Norsk økonomisk-administrativt domene* (KB-N) ledet av professor Magnar Brekke. Dette er et treårig prosjekt innenfor NFRs KUNSTI-program i samfinansiering med NHH og i samarbeid med Aksis (Avdeling for kultur, språk og informasjonsteknologi) ved Universitetet i Bergen. Prosjektet har under utvikling en integrert programpakke med følgende funksjoner:

- tekst/korpus-håndtering, ordklassemerking og generering av søkbar konkordans med lenking mot aktuell tekstforekomst og termpost
- XML-koding av tekstens makrostruktur
- parallellstilling av tekster
- automatisk ekstraksjon av termkandidater
- begrepssystematisering
- termbankregistrering: tekstbasert flerspråklig kunnskapsrepresentasjon med egne felter for domene, kollokasjon og grammatisk informasjon
- termbanksøking

Prosjektet har et solid teoretisk fundament, og arbeidet hittil har ført til et gjennombrudd når det gjelder automatisk termekstraksjon for norsk. Samtidig har kunnskapsbanken konkrete praktiske anvendelser. Den vil, når den er ferdig utviklet, kunne benyttes for eksempel av eksperter som søker faguttrykk, av lekmenn som søker definisjoner, språkstudenter som søker språkbrukseksempel, av forfattere som søker bruksomfang, og av oversettere som søker ekvivalenter og kontekster. KB-N, som en tekst- og termbasert kunnskapsbank, vil bli en nasjonal ressurs, tilgjengelig og søkbar over Internett, og kan ses som et viktig steg i retning av en norsk språkbank.

I så henseende forener dette prosjektet de ypperste tradisjonene ved instituttet når det gjelder praktisk ordboksarbeid og teoretiske terminologistudier, samtidig som det tar i bruk og videreutvikler avansert språkteknologi for anvendelse på større tekstkorpora.

Den type langsiktig forsknings- og utviklingsarbeid som prosjektet KB-N representerer, er imidlertid helt avhengig av eksterne finansieringskilder. Det er ikke til å stikke under en stol at det var de språkteknologiske utfordringene snarere enn prosjektets bidrag til norsk terminologi som var avgjørende for støtten fra NFR. Terminologiarbeid som sådan synes å være lite anerkjent som forskningsområde.

Departementets krav til forskningsresultater og publisering av disse i de riktige kanalene, les internasjonale vitenskapelige tidsskrifter, fører også til dårlige kår for praktisk terminologiarbeid. Ordboksarbeid er lite meritterende og kan anses som en blindvei for personer som satser på en vitenskapelig karriere. Gitt dagens rammevilkår kan ikke universitets- og høyskolesektoren forventes å være den mest sentrale aktøren i arbeidet med norsk terminologi.

Samtidig er alle fra denne sektoren som har engasjert seg i terminologiarbeid, svært opptatt av at det arbeidet som hittil er blitt gjort, ikke skusles bort. Et av hovedproblemene når det gjelder norsk fagspråk, er den manglende koordineringen av det terminologiske arbeidet som allerede foreligger. Får man en samlet oppdatert oversikt over de konkrete terminologiressursene som de ulike aktørene på feltet besitter, vil veien mot den terminologiske hovedkomponenten i en norsk språkbank være atskillig kortere enn mange ville tro.

Det kan heller ikke forventes at forskningsmiljøer som driver med oppdragsforskning, som for eksempel Aksis ved Universitetet i Bergen, skal prioritere terminologiarbeid med mindre der er oppdragsgivere som er villige til å betale for tjenestene. Gitt Norges status som marginalt språksamfunn og de tendenser til domenetap som allerede har gjort seg gjeldende på mange områder, ville det være naturlig at staten etterspurte slike tjenester.

Ut fra det ovennevnte synes konklusjonen å gi seg selv. Det er opplagt at det nye Språkrådet må ta det formelle koordinerende ansvar når det gjelder norsk terminologi. Like viktig er det at Språkrådet bidrar til en holdningsendring blant sentrale beslutningstagere, slik at forståelsen for betydningen og verdien av denne type virksomhet økes. Den politiske forståelsen for terminologiarbeid synes å være betraktelig større i de andre nordiske landene. Tilretteleggingen av aktivt terminologiarbeid i disse landene bør derfor kunne brukes som eksempel til etterfølgelse. Videre må det arbeides for å heve bevisstheten om at kvalitetssikret terminologiarbeid krever spesialkompetanse, noe som vil kunne gjøre terminologi mer attraktivt som forskningsfelt.

Fagspråk er vesensforskjellig fra allmennspråket og krever innspill fra helt andre aktører. Det er derfor viktig at fagspråkets særpreg anerkjennes av det nye Språkrådet, og at fagspråk blir behandlet på sine egne premisser.

Under slike forutsetninger vil fagspråkmiljøet ved NHH være klar til å ta ansvar for det kvalitative innholdet for det økonomisk-administrative domenet.

Terminologi i IT-fagtidsskrifter

Kurt Lekanger, redaktør for *PC World Norge* og ansvarlig redaktør i IDG Magazines

IDG Magazines er Norges største utgiver av IT-tidsskrifter for profesjonelle brukere og står bak bladene *PC World Norge*, *Nettverk & Kommunikasjon*, *Digital World* og *it-bransjen*. Det mest kjente er *PC World Norge*, som med 180 000 lesere (ifølge MMI Fagpresseundersøkelsen) er Norges største datatidsskrift. IDG Magazines er en del av IDG Gruppen, som også utgir *Computerworld*, norske og engelske IT-bøker o.a.. IDG Gruppen er igjen en del av det amerikanske selskapet IDG Communications International, verdens største utgiver av IT-fagtidsskrifter.

I tillegg til at jeg arbeider som redaktør for *PC World Norge* og ansvarlig redaktør for de andre bladene, har jeg skrevet boken *Mitt dataleksikon*. Den inneholder nesten 5 000 IT-relaterte ord og uttrykk og har på det beste solgt inntil 3 000–4 000 eksemplarer i året.

Norsk språk i IDG Magazines

Journalistene i IDG Magazines er først og fremst *fagfolk*, ikke journalister. Når vi søker etter journalister, er det i første rekke solide fagkunnskaper som teller, men vi legger også vekt på at journalistene skal ha evne til å formidle sine kunnskaper på en lettfattelig måte.

Vi har som mål at vi skal ligge i forkant når det gjelder å bruke et godt språk i våre tidsskrifter, og vi bruker derfor tid på å jobbe med språk i redaksjonene. Der hvor gode norske uttrykk finnes, skal vi bruke dem. Unntaket er hvis ukjente norske uttrykk forvirrer mer enn de hjelper. Da skal de etablerte engelske uttrykkene brukes. Når nye begreper introduseres, for eksempel i forbindelse med innføring av ny teknologi, forsøker vi å være tidlig ute med å etablere norske betegnelser for dem slik at vi forhåpentlig klarer å ”sette standarden”.

Ved at språk hele tiden er et tema i redaksjonene, tror jeg vi har klart å bevisstgjøre journalistene. Vi forsøker også å standardisere ord og uttrykk på tvers av redaksjonene i de ulike bladene.

Kvalitetssikring

Det er viktig for oss at alt som kommer på trykk, kvalitetssikres. Derfor skal alt som publiseres, være korrekturlest. Vi har ikke profesjonelle korrekturlesere, men journalistene sender i stedet artikler til hverandre for korrekturlesing. Det foretas da både faglig og språklig korrektur.

Etter at artikkelen er korrekturlest, sendes den til desken (layoutavdelingen). Når sidene er ”brukket om”, får journalisten som har skrevet artikkelen, en utskrift av sidene slik de vil se ut i bladet, og foretar en siste sjekk av artikkelen.

Språkhåndbok

Vi har utarbeidet en elektronisk ”språkhåndbok”. I denne ligger det oversikt over blant annet:

- norsk oversettelse av engelske uttrykk
- skriveråd
- vanlige skrivefeil
- kommaregler
- svar på vanlige spørsmål om språk

Språkhåndboken brukes som referanse og er lett tilgjengelig for journalistene fra det redaksjonelle produksjonssystemet som brukes i IDG Magazines.

Mitt Dataleksikon

Mitt Dataleksikon er en bok som er skrevet av undertegnede, og er utelukkende et fritidsprosjekt. Dessverre er ikke boken blitt oppdatert i løpet av det siste året på grunn av tidspres, men jeg har planer om en ny utgave våren 2005.

Mitt Dataleksikon inneholder nå nesten 5 000 oppslagsord. (Det står 4 300 i Powerpoint-presentasjonen, men etter å ha sjekket nå ser jeg at det riktige tallet er nesten 5 000.) I tillegg til papirutgaven er det også mulig å søke gratis i boken på: www.pcworld.no/dataleksikon.

Boken brukes også en del i redaksjonen, blant annet fordi den inneholder referanser fra engelske IT-uttrykk til norske, der hvor dette er relevant.

Oppsummering

Jeg mener det er viktig å ta vare på språket vårt, og derfor ønsker vi å ha et bevisst forhold til norsk språk i IDG Magazines. Etter min oppfatning er det en økende tendens til dårlig språk i samfunnet, noe vi ser tydelig når vi skal ansette nye journalister. Såkalte orddelingsfeil er blitt svært utbredt, og mange er tydelig påvirket av engelsk når de skriver. Databransjen er her blant ”verstingene”.

Det er svært vanskelig å finne journalister som skriver godt, og som samtidig kan IT. Jeg pleier å si at det er et omvendt proporsjonalt forhold mellom IT-kunnskaper og skrivekunnskaper!

Et sentralt språkgorgan er viktig for å bevare det norske språket og for at man skal ha ett sted å henvende seg med spørsmål. Vi trenger *ett* organ som bestemmer hva som er ”fasiten”, og som brukere av det norske språket kan henvende seg til. Et slikt organ bør også jobbe aktivt for å øke folks bevissthet om det norske språket og om hva som er godt språk.

Oversettelse og tolking

Translatør og tolk Nina Reier

Som alle her i salen vet, er terminologiarbeid en integrert og helt uunnværlig del av oversettelsesarbeidet, spesielt i fagspråkoversettelse. For translatører og tolker er terminologiarbeidet en sekundærfunksjon. Det er en forutsetning for – og understøtter – selve oversettelsesprosessen (enten den foregår muntlig eller skriftlig). For noen jobber er arbeidet raskt unnagjort, mens det for andre kan være en relativt tidkrevende prosess.

Det kan være nyttig å se på terminologiarbeidet ut fra et jobbperspektiv. For noen år siden deltok jeg på en konferanse i regi av den engelske oversettelses- og tolkeforeningen ITI (Institute of Translation and Interpreting). Her ble det referert til en undersøkelse som var gjennomført av ett av universitetene med oversettelsesutdanning. For å gjøre oversettelsesutdanningen mer realistisk og tilpasset den praktiske arbeidssituasjon kartla man hvordan erfarne fagoversettere jobbet med sine oppdrag innenfor et gitt tidsrom. Jeg mener å huske at oversetterne i *gjennomsnitt* brukte 30 % av total tid på et oversettelsesoppdrag til terminologiarbeid. Siden den gang er nok både tilgjengelige hjelpemidler og termressurser blitt bedre, men dog ...

DISPOSISJON

Jeg skal si litt om hvordan jeg (og mine kolleger) jobber med terminologi, derfor kan jeg komme til å bruke både jeg- og vi-form. Som selvstendig næringsdrivende er jeg ikke omgitt av et *språkfaglig eller oversettelsesfaglig* miljø (som man er som ansatt oversetter i et byrå) og heller ikke av et *fagmiljø* i betydningen teknisk, økonomisk, juridisk miljø (som man er som oversetter i en bedrift eller offentlig institusjon). Dette påvirker til en viss grad selve terminologiprosessen. Jeg skal senere komme litt inn på hvordan jeg forsøker å kompensere for dette.

Deretter vil jeg komme inn på problemstillingene knyttet til et eventuelt sentralt terminologiorgan og Norsk språkråd og si litt om hvilke krav, forventninger og forhåpninger som min yrkesgruppe har til en fremtidig strategi for fagterminologi.

TERMINOLOGIPROSESSEN

For **oversettelse** innebærer terminologiarbeid en systematisk registrering av enkelttermer og fraser i kildeteksten. Terminologiarbeidet skjer *før*, *under* og *etter* selve oversettelsesprosessen.

Når det gjelder **tolking**, må naturligvis terminologiarbeidet skje hovedsakelig *før* tolkingen finner sted, men også *etter* i form av etterarbeid knyttet til ting som har dukket opp underveis i jobben.

Oversettelse:

Før/under: Etter at jeg har påtatt meg et oppdrag (under forutsetning av at jeg anser meg kvalifisert til å gjøre jobben), begynner kartleggingen av terminologi: Hvilke enkelttermer volder hodebry (ekserpering)? Finner jeg tilfredsstillende løsninger i ordbøker og referanseverk? Har jeg vært borti dette uttrykket før, i samme eller lignende kontekst (erfaring)? Hva med bakgrunnsstoff og referansedokumenter, er dette tilgjengelig fra oppdragsgiver? Bygger teksten på norske og utenlandske lover, forskrifter og avtaler? Finnes

det relevante databaser og vevsider (fra kilder jeg kan stole på)? Her må jeg få skyte inn en STOR takk til både databasetilbydere og representanter for organer som velvillig hjelper (og det raskt!) når mine kolleger og jeg har behov for det. Videre, har oppdragsgiver en intern sjargong som man forventes å ta hensyn til (f.eks. "Vi pleier å kalle det ...", "arbeidstaker/ansatt/medarbeider")? Finnes det politiske undertoner i teksten, slik at ord og uttrykk får en helt spesiell betydning eller valør? Tilsier konteksten at ett og samme ord i kildeteksten ikke bør oversettes gjennomført med samme ord eller begrep på målspråket i hele oversettelsen (dvs. at det brukes forskjellig)? Må jeg diskutere teksten med fag- og kontaktpersoner hos oppdragsgiver for å avklare meningsinnhold? Kanskje er det behov for å lage en termliste med utkast til oversatte ekvivalenter, som så oversendes en kontaktperson hos oppdragsgiveren for kommentarer og godkjenning. I mange tilfeller har oppdragsgiver et kompetansesterkt *fagmiljø* som jeg kan trekke veksler på.

Etter: En del av løsningene bør registreres. Termer som ikke fantes i ordboken, skrives inn. Har ord/uttrykk forekommet i spesielle kontekster som bør noteres ned? Er det behov for å definere vanskelige begrep for eventuell senere bruk? Hvilke kilder/kildehenvisninger bør registreres?

Mange oversettere og tolker noterer termene på lister, som enten arkiveres på fagområde eller kunde. Noen bruker termprogrammer, oversettelsesminne eller andre verktøy. Mange av de termene som noteres, er ord og fraser (dvs. selve substantivet med tillegg av verb, preposisjoner, hyppig forekommende adjektiver eller adverb, synonymmer) med opplysninger om hvilke oppdragsgivere som foretrekker hva (f.eks. omtaler oppdragsgiver A "styret" som "Board of Directors", mens oppdragsgiver B foretrekker "Executive Board" eller annet).

Men i et forum som dette må jeg være helt ærlig: Jeg innrømmer at i praksis vil både tids- og arbeidspress påvirke det ferdige resultatet. Det hender at løse lister og henvisninger til kilder og vevsider hopper seg opp for både den ene og den andre. Vi er ikke like systematiske og proffe som fullblods terminologer. For oss er dette ikke en hovedoppgave i seg selv, men bare en nødvendig hjelpefunksjon. Det kunne kanskje være en oppgave for det nye Språkrådet å sy sammen et seminar i praktisk terminologiarbeid for yrkesaktive tolker og oversettere?

Hva med det *språklige og oversettelsesfaglige* nettverket? De fleste statsautoriserte translatorer er medlem av Statsautoriserte Translators Forening (STF). Mange av dem jobber alene som selvstendig næringsdrivende. I 1997 tok STF's styre initiativet til å opprette faggrupper. Formålet var å tilrettelegge for nettverksbygging og å skape et felles forum for diskusjon av relevante spørsmål og utveksling av erfaringer (språklige, faglige, knyttet til tekniske og ergonomiske hjelpemidler, andre).

Etter at stemningen var blitt loddet, ble det opprettet faggrupper for alle interesserte i engelsk, tysk, fransk samt en faggruppe for diverse mindre utbredte språk. Det ble også opprettet faggrupper etter hvor medlemmene bor: én i Stavanger og én i Bergen. I engelsk ble det opprettet tre faggrupper i Oslo-området. Medlemmenes ønsker om møtefrekvens og -tidspunkt var avgjørende for hvilken gruppe de ble satt opp i. Det er dynamikken innad i den enkelte gruppe som avgjør faglig innhold og fremdrift. Av den grunn er det også et meget variabelt aktivitetsnivå i gruppene. Som innflytter til Østlandet må jeg si at jeg har hatt stort utbytte av dette nettverket, både sosialt og faglig.

Vel, konklusjonen er at enhver effektivisering av terminologiprosessen, slik jeg nå har beskrevet den, vil bidra til å høyne kvaliteten på tolke- og oversettelsesprosessen. Den vil

gjøre det enklere å skreddersy oversettelsen til den enkelte oppdragsgiver og på den måten bygge gode kundeforhold. Den vil også kunne øke min arbeidskapasitet og derved påvirke min inntjeningssevne. Derfor er diskusjonen rundt et mulig sentralt terminologiorgan i Norge både interessant og relevant!

SENTRALT TERMINOLOGIORGAN

I neste del av innlegget, som angår spørsmål knyttet til et sentralt terminologiorgan, har jeg rådført meg med andre kolleger i faggruppen. Jeg vil derfor gå over til å bruke "vi".

Bør Språkrådets etterfølgerorgan ha rollen som sentralt terminologiorgan?

Ja, hvorfor ikke? Hvem andre peker seg i dag ut som aktuelle til å overta denne oppgaven? For oss er det viktig å sikre at arbeidet som Rådet for teknisk terminologi (RTT) og andre miljøer (f.eks. ADNOM) nedla, ikke stopper opp, men blir videreført. Som Anna-Lena Bucher nevnte i sitt innlegg, er det også viktig at terminologiarbeidet til enhver tid er synlig på ulike samfunnsarenaer. Det bidrar til å sikre fortsatt satsing og offentlig støtte.

Vi ser det som en fordel at et sentralt terminologiorgan drives i offentlig regi. Jeg ønsker ikke å ha for sterke meninger om hvordan arbeidet skal finansieres (mitt privilegium!), men jeg kan neppe se hvordan Språkrådet skulle kunne påta seg slike oppgaver uten at det foreligger offentlige grunnbevilgninger. Prosjektstøtte fra private aktører må kunne supplere slike bevilgninger. Her må vi huske på at det er én ting å opprette et terminologiorgan, men hva med driften? Det er meget ressurskrevende å registrere termer (noe det er enighet om i offentlige fagorganer og andre fagmiljøer), for ikke å snakke om å sørge for at registeret/termbanken til enhver tid er oppdatert.

Hvilke krav har du til et slikt terminologiorgan?

Et overordnet mål bør være å bevisstgjøre folk flest samt private og offentlige fagmiljøer om betydningen av å drive systematisk terminologiarbeid. Organet bør også arbeide for at flest mulige termressurser blir gjort tilgjengelig for potensielle brukere. I mitt brukermiljø vil nok mange mene at nøkkelord her er:

Kjennskap/tilgjengelighet: En termressurs kan være så god den bare vil, men likevel helt fányttet for oss, hvis vi ikke vet om at den eksisterer! Informasjon om termressurser til sentrale brukermiljøer er derfor viktig. Vi må dessuten ha tilgang til den. Er bruk av ressursen regulert gjennom avtale eller abonnement, må pris/vilkår også være tilpasset enkeltbrukere.

Brukervennlighet: Termressursen må være lett å bruke og orientere seg i. Muligheter for frisøk i fulltekstformat er en fordel. Vi jobber i språkpar, og derfor er det viktig at fagtermressursene ikke bare inneholder norske termer, men også fremmedspråklige ekvivalenter. Det må også kunne søkes på de oversatte begrepene (EØS-EU-databasen).

Etterrettelighet: Vi må kunne stole på at de termene som finnes i termressursen er omforente termer (så langt det lar seg gjøre, det er ingen enkel prosess!). Bare det kan sikre at de faktisk anvendes av brukerne. Dessuten må termressursen vedlikeholdes og termene oppdateres etter behov (f.eks. navn på offentlige instanser som endres ved politiske omstruktureringer).

Hvilke ønsker har du til et slikt terminologiorgan?

Med hensyn til oversettelse/talking fra fremmedspråk til norsk:

Vi ønsker å opprettholde en sterk satsing på fortsatt bruk av norsk fagspråk. Det er ingen god løsning å innføre engelsk som konsernspråk i Norge, slik noen selskaper har gjort. For å

styrke det norske fagspråkets stilling må et sentralt terminologiorgan komme raskt på banen i arbeidet med å finne gode norske avløserord. Som tolk/translator kommer vi ofte tidlig i kontakt med trendy formuleringer på konferanser og i konsernsammenheng, spesielt innen organisasjon og økonomi ("proactive", "outsourcing", "silo thinking", "corporate governance", "gender mainstreaming", "empowerment", for å nevne noen, som nå er innarbeidet på norsk eller er på god vei til å finne sin norske ekvivalent). Vi trenger gode avløserord før de engelske uttrykkene får satt seg altfor fast!

Med hensyn til oversettelse/tolking fra norsk til fremmedspråk:

Innen offentlig sektor bør et sentralt terminologiorgan bevisstgjøre og være en pådriver i termarbeidet. Organet bør ha et overordnet ansvar og arbeide for at vi får enhetlige termer og betegnelser (minimum på engelsk, men helst også på andre hovedspråk) på tvers av etatsgrenser. Det er viktig at ansvarlige myndigheter forstår nødvendigheten og viktigheten av å presentere seg og sin virksomhet på en klar og entydig måte. Fremmedspråklige oversettelser av lover og forskrifter må samsvare med omtale på vevsider, informasjonsbrosjyrer og andre skriv. Instanser som har overlappende ansvar, f.eks. Sosialdepartementet, Rikstrygdeverket, Barne- og familiedepartementet, bør legge seg på én og samme språkmal når de omtaler ordninger, hjelpetilbud m.m. (det gjelder ikke på engelsk!). Hvis ikke, kan det så tvil hos fremmedspråklige lesere, som ikke er kjent med norske forhold.

For oss skaper slik praksis problemer når vi oversetter tekster som inneholder rene sitater fra andre "offentlige" dokumenter der det brukes en helt annen terminologi.

Jeg vil her berømme Utenriksdepartementet. EØS-EU-termer er lagt ut i en flott og brukervennlig database. Men jeg vet om mange som også skulle ønske at det var ressurser til å legge ut alle de politiske termene som finnes i departementets generelle oversettelsesenheter, *Oversettelsestjenesten*. Mange translatorer og tolker kommer i kontakt med tekster hvor det er politiske overtoner, og hvor ord og uttrykk tillegges spesielt meningsinnhold (f.eks. fra FN-systemet, fagbevegelsen). Tilgang til disse ressursene ville kunne bidra til en mer konsekvent språkbruk blant aktørene i språkmarkedet. Det vil være i alle parter interesse!

Takk for oppmerksomheten!

Fra Råd til råd

Forlagsredaktør Bente Getz Sollie, Fagbokforlaget

Først noen ord om den utmerkede kartleggingsrapporten til Norsk Standard. Jeg vet jo at dette bare er en liten forundersøkelse, og at rammene er gitt av oppdragsgiver, men kunne den ikke fortalt oss enda mer? Jeg stusser over det redaksjonelle valget som er gjort når en trekker inn elementer fra fritekstdelene av undersøkelsen, uten å markere det i framstillingen. Det gjør formen i rapporten veldig stram og enhetlig, men kanskje litt for enhetlig.

Rapporten dokumenterer mange ulike miljøers behov for et nasjonalt organ som kan forvalte og formidle kunnskap om norsk fagspråk. Det er utvilsomt en viktig dokumentasjon, og det gjøres på en overbevisende måte. Men den sier lite om all uenigheten om hvordan et slikt organ bør organiseres, og alle utfordringene. Jeg er også usikker på om det utvalget dere har henvendt dere til, er bredt nok, og om det er mulig at dere tenker for akademisk på brukerne og utviklerne av norsk terminologi. Har dere vært i kontakt med de profesjonelle språkkonsulentene og mange nok fra fagpressen?

Når det gjelder sammenhengen mellom de ulike delene i rapporten, virker det som om man har glemt to viktige punkter i den avsluttende oppsummeringen. Det er punktene om formidling og holdningsskapende arbeid. Men dem skal jeg komme tilbake til seinere.

I den grad Fagbokforlaget driver fagspråkutvikling, er det unntaksvis og helt ad hoc, både tilfangsmessig og metodisk. Hvilke utfordringer fagspråket representerer innenfor de ulike redaksjonene, er avhengig av fagenes egenart, hvor etablert norsk eller engelsk terminologi er på fagfeltet, og av kompetansen til en rekke ulike fagfolk: forfatterens, redaktørens, fagkonsulentenes og korrekturlesernes faglige bakgrunn.

En siste presisering: Hvem jeg snakker på vegne av. Jeg er eneste representant her fra en sektor som kalles ”medier, formidling, fagpresse” – bortsett fra at jeg ser jeg har noen kollegaer i salen, fra Kunnskapsforlaget og Samlaget. I innlegget skal jeg forsøke å fremme vurderinger og synspunkter som kanskje kan være representative for en slik sektor. Jeg har konferert med mine kollegaer på Fagbokforlaget og med noen av de språkkonsulentene vi bruker mest. Men selv om jeg ofte bruker vi-formen videre i innlegget, er synspunktene jeg fremmer, helt og holdent mine. Og jeg vet ikke om jeg skal si det høyt, i en forsamling som denne, men det er slett ikke alle redaktører som er oppmerksomme på hva Språkrådet er eller gjør.

Behold det som fungerer godt...

For det første håper vi at dere beholder navnet selv om mandatet og organisasjonen forandrer seg. Norsk Språkråd, med kortformen Språkrådet, er enkelt, det har autoritet, og det sier akkurat det det skal. Det er et godt navn til et kompetansesenter for norsk, og i ombygningsperioden kan dere jo bruke epitetet ”det nye”. Pass iallfall på rettighetene til navnet. Og vær så snill, prøv å unngå politiske moteord av typen ”kompetanse” og ”kvalitet”. Ja, jeg har faktisk en hel liste her, med dølle ord som kan unngås – jernalderaktige ord som ”smie”, ”lokomotiv” og ”verkstad” og uforpliktende ord som ”senter” – og vanskelige ord som ”terminologi”.

For det andre håper vi at Språkrådet vil fortsette med å svare våre språkkonsulenter så oppklarende og nokså raskt når vi ber om råd. Det hender helt unntaksvis naturligvis at vi får

svar som er helt ko-ko, men da kan vi iallfall arbeide videre i trygg forvisning om at iallfall smartingene på Språkrådet ikke har noen bedre forslag enn dem vi selv har kommet på. En og annen gang hender det at vi får svar der det virker som om saksbehandleren nesten glemmer at han slett ikke er spesialist på det fagområdet han får spørsmål fra, men har laget sitt eget system med kategorier og ”eg tykkjer at” – og så syns han heller mye, og glemmer det han vet. Når det kommer mye ny kunnskap som formidles gjennom andre språk, da flommer språket gjerne litt over, og finner nye løp. Skal vi finne gode avløserord, må vi ikke være for opphengt i analoge språkregler, men like å leke både med klang og bilder og kunne leke med andre fagfolk. Det blir fort litt sånn politi og røver, og så er terminologen politiet, og vi andre røverne. Men vi trenger den profesjonelle politihjelpen vi får fra det nåværende Språkrådet.

... og kvitt dere med gamle fiendebilder

Og når vi er inne på dette med bilder: Vi håper at tiden er inne til å gi slipp på krigsmetaforen vi fortsatt finner på Språkrådets hjemmesider, der norsk språk ”blir truga som brukspråk og fagspråk”. Tenk det: Språket vårt blir truet! Fagtermen for denne trusselen er vel anglofisering som enkelte fagområder er mer truet av enn andre. Det er en kjensgjerning at svært mye kunnskap produseres og formidles på engelsk. Det er kanskje ikke en gunstig situasjon for ikke-engelskspråklige land som Norge, men det er en gunstig situasjon for kunnskapen. Sannsynligvis er det veldig viktig at norske fagfolk og studenter på høyere nivå behersker engelsk godt nok til at de kan lese og publisere på engelsk. Den kunnskapen representerer ikke noen trussel, men er et tilbud som det er viktig at vi tar imot på en bra måte. Vi skal velge våre fiender med omhu. Engelsk er ikke fienden. Har norsk terminologi noen fiende, er fienden oss selv, tiden og mange bransjers krav til lønnsom drift, både i offentlig og privat sektor, og kanskje også vår tradisjon for å ikke bli enige i språkspørsmål.

Den store utfordringen – og de mange små

Omfanget av utfordringene det nye Språkrådet står foran, virker enorme, både organisatorisk, ressursmessig og på detaljnivå. Det er mange aktører med ulike interesser. Vi har tradisjon for å krangle i årevis på språkdetaljnivået.

Få nordmenn vil oppfatte ordformer som *bypass* som noe problem. Og mens noen vil synes at det er stilig når vi tar inn ord som strider mot norske regler for uttale, skrivemåte og bøyning, vil andre mislike det. Må alle norske ord være så norske? Og hadde det ikke vært lurt å noen ganger ta inn fremmede ord og ordlagingselementer som gjør det lett å lage nye avløserord?

Vi har kanskje hørt om *bypassoperasjoner* mange nok ganger til at vi tror vi forstår hva ordet betyr, og assosierer i retning av omvei, omlegging. Men nordmenn er slett ikke så flinke i engelsk som vi liker å tro, og mange fagord siver ut i hverdagsspråket. Hvis det er slik at vår forståelse av terminologi blir mer presis og nyansert når vi kan forankre den i et språk vi behersker helt, er det en viktig del av holdningsarbeidet å forklare hvorfor.

Og så er det dette at ikke alle avløserord fungerer like godt. Hvorfor var det viktig å ha en norsk betegnelse for *flotel* (boligplattform), når vi alt har tatt inn ord som hotell og motell? Hva med norske avløserord som blir helt intetsigende, som tilkomsttekniker (*rope access technician*; riggeklatrer)? I oljeindustrien snakker en norsk, men bruker engelske betegnelser, blant annet fordi det kan representere en sikkerhetsrisiko når det er både nordmenn og engelskmenn på samme skift. En må drive utholdende, overbevisende og etterrettelig holdningsarbeid dersom en skal greie å endre det synet. Rådet for teknisk terminologi og Norsk språkråd gav i 1982 ut et lite 64 sideres hefte, en *Oljeordliste*. Det står mye bra der. Men jeg har enda til gode å møte noen på land eller ute på feltet som har vært borti den listen.

Jeg tror at alle som arbeider med å lage lærebøker har et mål om å lage bøker som er forståelige. De skal møte studentene der de er, og vise dem hvor de skal. Grunnbøkene bør være passe vanskelige, ikke for lette og ikke for høytravende. Vi drømmer om ord som er så klare at studentene blir klokere bare av ordet, ord som oppfattes så intuitivt at de nesten ikke trenger noen ordforklaring. Viss norske studenter hadde vært flinke i gresk, hadde de ikke trengt å lære hva *psykologi* betyr. Men norsk er ikke gresk, og ikke er det engelsk eller latin heller. Derfor er det viktig at norske studenter kan det internasjonale fagspråket, like viktig som at de lærer seg de norske betegnelsene. Leger vil kunne rapportere om pasienter som er mer fornøyd og blir raskere friske med to-ords latinske diagnoser av typen *seborrhoisk dermatitt*. Andre pasienter av det mer jordnære og robuste slaget vil være lettet over at det ikke var noe mer enn *flasseksem*. Vi trenger begge betegnelsene.

Og derfor trenger vi Språkrådet mer enn noensinne. Kanskje ikke for å leke politi og røver, selv om det kunne vært artig, iallfall hvis vi kunne byttet på hvem som får være politi. Vi trenger et møtested hvor vi kan samle våre krefter om å utvikle norske fagord.

Et møtested

Det viktige stikkordet her er kanskje møtested. Det handler om å samle kunnskap om språk og fag og om å utvikle og formidle den. Hvordan det arbeidet bør organiseres, er jeg usikker på. Jeg hører fra mange hold at de faglig ansatte ved universitetene har mindre tid til å arbeide med norsk terminologi og enda mindre tid til å formidle den gjennom ordsbokarbeid. Det er bekymringsfullt. Kunne deler av virksomheten til Språkrådet organiseres slik Senter for grunnforskning gjør det?

Ja, og for å holde det konkret og praktisk: Må Språkrådet begrense seg til terminologi? Hvorfor ikke legge større vekt på idiomatikk? Og mange norske akademikere skriver avhandlingstungt, og ville satt pris på kurs i fagskriving. Ikke alle er medlem av NFF, og NFFs kurs er vel rettet mot skriftlig publisering. Det kunne jo vært en måte å samle fagfolk på og å kombinere skriving med diskusjoner om terminologiutvikling.

Dessverre er det nok sånn at de miljøene som ville hatt størst nytte av en slik innsats, er de som ville vært minst interessert i det. Vi ser det iallfall igjen og igjen: Ofte er det de av fagforfatterne våre som har minst behov for språklig veiledning, som setter størst pris på den. Så bli ikke overrasket dersom miljøene med størst behov for utvikling av norsk fagspråk ikke melder sin interesse eller er vanskelige å nå. Det er overfor disse miljøene det er viktigst å drive utholdende og etterrettelig holdningsskapende arbeid.

Profesjonalisering av fagtekstarbeid

De fleste norske forlag organiserer arbeidet med språket i lære- og fagbøkene slik at vi får eksterne språkkonsulenter til å korrekturlese manuskriptene når de er godkjent. Det finnes mange korrekturgrader, fra enkel korrektur til helt spesielle og sjeldne nødstilfeller der vi ber om skyggeskriving. Korrekturleserne sitter på hver sin tue rundt omkring i landet, og de har ikke noe felles møtested eller forum. Det finnes ikke kurs på noe nivå, ingen form for sertifisering og ingen oversikt over hvem de er, eller hvilken bakgrunn de har. Den praktiske erfaringen med fagtekstarbeid som disse språkkonsulentene har utviklet, kunne kanskje det nye og mer dynamiske Språkrådet interessere seg for. Jeg tror at kvaliteten på utviklingen av norsk fagspråk ville bli bedre dersom Språkrådet kunne trukket veksler på den erfaring og spisskompetanse disse språkkonsulentene har. Og jeg savner en godkjenningsordning og et

kurs eller kanskje til og med et studium i praktisk tekstarbeid, beregnet på folk som er interessert i å arbeide profesjonelt med tilrettelegging og korrigerering av fagtekster.

Og siden vi nå er over i drømmeland: Siden tilskuddsordningene for norske fagbøker er få og utmagret, kunne vi jo også ønsket oss rausere fond eller innkjøpsordninger der forlagene kunne søkt om ekstra støtte til språklig bearbeiding av tunge fagbøker med små opplag.

Kunne Språkrådet dessuten gjort det lettere å finne ut av nyordstedet Ordsmia? Jeg savner en oversikt der nyordene og emnetrådene blir ordnet både tematisk og alfabetisk, og jeg savner en grei måte å søke på tvers av oppslagsord og emner. Og det hadde vært kjekt med en snøggjeneste for journalister og fagfolk med presserende behov for språkråd, slik at man slapp å få svar et par dager etter siste leveringsfrist. Jeg savner forresten et norsk avlørningsord for *deadline*. Et som dufter like sterkt av trykksverte og redaksjon og trusler om dødsstraff, som *deadline* gjør.

Formidling krever også tid og kunnskap

Det Fagbokforlaget driver med, er å utvikle fag- og lærebøker innenfor noen helt bestemte fagområder. Våre utgivelser må gjennom tusen nåløyer. De 998 første nåløyene handler om produktutvikling og kvalitetssikring. Det er en omstendelig prosess, og det er vel noen faglitterære forfattere her i dag som kan skrive under på hvor inderlig lei man etter hvert blir den prosessen. Det er bare de to siste nåløyene titlene må gjennom, som handler om formidling: Først må titlene vurderes som tilstrekkelig gode og egnet til at de blir satt opp på pensumlistene rundt omkring på de ulike høyskolene og universitetene. Og for det andre må studentene velge å kjøpe bøkene. Vi har noe sånt som 0,6 ansatte i markedsavdelingen, per redaktør. Det sier sitt om hvor ressurskrevende formidlingen er i forhold til den redaksjonelle innsatsen.

Dersom det nye Språkrådet virkelig skal bli et mer utadrettet organ – og det håper jeg – må dere passe på å legge stor nok vekt på å formidle at Norsk språkråd finnes, hvorfor et slikt organ er viktig, og hva Fag-Norge kan bruke dere til. Pass på å skaffe dere kunnskap fra folk som har erfaring fra profesjonelt formidlingsarbeid. Det er ikke nok å gjøre kunnskap tilgjengelig gjennom bøker eller nettsteder. Det er bare halve jobben. Det nye Språkrådet bør ha konkrete og realistiske forestillinger om hvem som skal være brukerne av tjenestene deres, og hvordan dere skal nå dem.

Status for terminologiarbeidet i helsesektoren

Avdelingssjef, lege Bjørn Buan, Kodeverk og terminologier i helsevesenet (KITH)

Innledning

I helse- og omsorgssektoren har et betydelig antall profesjoner og ulike medisinske spesialister sin arbeidsplass. Når disse menneskene skal samarbeide for å gi et helhetlig tilbud til pasienter med sammensatte behov, er det en utfordring å få samtlige til å anvende deler av et felles fagspråk. Legene er den yrkesgruppen i helsevesenet som har lengst tradisjon for bruk av et strengt fagspråk gjennom sin bruk av latinske termer. I flere sammenhenger anvendes dette fagspråket i form av kode- og klassifikasjonssystemer.

Det forventes at helse- og omsorgstjenester skal holde et høyt kvalitetsnivå. Det pågår en betydelig kunnskaps- og kvalitetsutvikling i tilknytning til den daglige pasientrettede virksomhet med undersøkelse, behandling og pleie. Det er etablert behandlingsprotokoller som støtter seg på lokale og nasjonale retningslinjer. Disse utvikles i takt med nytt kunnskapstilfang. Fagspråket skal bidra til nødvendig presisjon i formidling og forståelse av slike protokoller. Også helselovgivningen stiller krav til dokumentasjon av pasientens symptomer, kliniske funn, diagnoser og behandlinger. Disse opplysningene brukes om igjen i mange sammenhenger, av fastlegen som leser epikrisen (sluttrapporten) etter et sykehusopphold, og av andre leger ved senere innleggelse. Videre går ett uttrekk av informasjonen rutinemessig til Norsk pasientregister og ulike helseregistre som grunnlag for styring og finansiering, overvåking av helsetilstanden med mer.

Ved spørsmål om pasientskader danner journaldokumentasjonen grunnlag for rettslige vurderinger. I takt med faglig spesialisering i sektoren og økende gjenbruk av journalinformasjon vokser behovet for en felles terminologi som ivaretas av et robust vedlikeholdsapparat.

Sektorens fagspråk, en samling nomenklaturer, kodeverk og klassifikasjoner

Det har vært tradisjon for utvikling av egne nomenklaturer for hver av de medisinske spesialiteter, etter hvert også innenfor omsorg og pleie. Norsk klinisk språkbruk påvirktes sterkt gjennom den engelskspråklige dominans i faglitteraturen. Den viktigste terminologi i helsesektoren er å finne i WHOs sykdomsklassifikasjon, *ICD-10*³, med sine ca. 20 000 sykdomskategorier. Da denne klassifikasjonen gjennomgikk en hovedrevisjon på 1990-tallet, bestemte norske helsemyndigheter å foreta en grundig språklig gjennomgang med bistand fra Norsk Termbank. Resultatet av dette arbeidet har hatt betydning for senere utviklings- og revisjonsarbeid i tilknytning til en rekke andre helsefaglige kodeverk og klassifikasjoner.

Grenseflatene mellom ulike medisinske nomenklaturer er ikke skarpskårne. To eller flere nomenklaturer inneholder gjerne termer som representerer homonymi og synonymi, og dette skaper i dag problemer ved digital gjenbruk av informasjon fra pasientjournaler. Det er derfor igangsatt internasjonalt arbeid med løsninger som plasserer begrepene i forhold til hverandre. Det foreligger i dag nomenklaturer/tesauruser for sektoren som inneholder ca. 1 million begreper (*SNOMED CT*⁴, *UMLS*⁵). Slike systemer betinger anvendelse av

³ www.kith.no/kodeverk

⁴ www.snomed.org

⁵ *Unified Medical Language System*, National Library of Medicine. The Metathesaurus now contains more than 1 million concepts and more than 3.8 million unique concept names from more than 100 different source vocabularies. <http://www.nlm.nih.gov/research/umls/umlsdoc.html>

informasjonsteknologi (IT) på grunn av sin størrelse og kompleksitet. I neste omgang kan IT understøtte gjenbruk av informasjon basert på slike systemer til de mange ulike formål. Disse svært omfattende løsningene videreutvikles kontinuerlig med utgangspunkt i en engelskspråklig referanseterminologi. Over noe tid vil vi få IT-systemer i norsk helsesektor som i varierende grad utnytter den teknologi og de begrepsmodeller som ligger bak disse systemene. Foreløpig kan det være vanskelig å forutse om eller i hvilken grad slike systemer vil tilpasses et norsk fagspråk. Det vil bero på markedsmessige, økonomiske og språkpolitiske forhold.

Helse- og omsorgssektoren er pålagt betydelige rapporteringskrav til sentrale myndigheter. Slik rapportering fordrer lik bruk av veldefinerte begreper og spesifiserte uttrekk fra lokale IT-systemer. Upresise definisjoner fra lovgiver eller reformiver blant politikere og forvaltning er en utfordring for arbeidet med vedlikehold av berørte termer og definisjoner. Eksempelvis har det vært påpekt kvalitetsbrist ved nasjonal ventetidsstatistikk for sykehus under et komplisert og endret regelverk. Det har vist seg at begrepsanalyser og bruk av datamodeller har avslørt svakheter ved definisjoner og dermed svakheter i statistikkgrunnet som skal anvendes for å følge opp effekter av slike nye eller endrede lovtekster.

Organisering av terminologiarbeidet i helse- og omsorgssektoren

Det er etablert en tydelig ansvars- og oppgavefordeling innen arbeidet med utvikling, drift og publisering av fagspråket i helse- og omsorgssektoren. Helse- og omsorgsdepartementet (HOD) har gitt Sosial- og helsedirektoratet (SHdir) ansvar for myndighetsutøvelsen i forbindelse med nasjonale kodeverk, klassifikasjoner og terminologier i sektoren, herunder

- å ta beslutninger om innføring og endringer i kodeverk, klassifikasjoner og termer
- å koordinere og bestille drifts- og utviklingsoppgaver
- å sørge for finansiering og gjennomføring av prioriterte oppgaver
- å vurdere framtidig ressursbehov
- å sette sektoren i stand til å anvende klassifikasjoner og terminologier på riktig måte gjennom opplæringstiltak og veiledere

SHdir samarbeider med Standard Norge, helsemyndigheter i de øvrige nordiske land og WHO om slike saker, blant annet for å kunne sammenligne helseforholdene i landene.

KITH er tillagt særskilte oppgaver som sentralt kompetanseorgan på området, herunder internasjonal standardisering, driftsoppgaver, publisering, samt generelle utviklingsoppgaver. Om lag 10 ansatte ved KITH med bakgrunn i medisin/helsefag, språkvitenskap og informatikk er sysselsatt for å ivareta disse oppgavene.

Med støtte i en bredt sammensatt referansegruppe utarbeider SHdir og KITH en årlig tiltaksplan⁶ med prioriterte utviklingstiltak i forhold til sektorens samlede behov. Planen beskriver også hvordan vedlikehold, publisering og brukerstøtte skal ivaretas. KITH er ansvarlig for gjennomføring av denne planen innenfor en årlig statlig bevilgning. Innenfor bevilgningen skal også forholdet til norsk og internasjonal standardisering ivaretas.

Oppdatering av de viktigste helsefaglige kodeverk skjer etter en fastsatt plan på årlig basis der SHdir er redaktør for et redaksjonsråd med KITH som saksforberedende sekretariat.

---

⁶ www.kith.no/kok

Endringsforslag utredes av sekretariatet. Enkelte kodeverk passerer en nordisk eller global beslutningssløyfe innen vedtak for Norge fattes. Etter beslutning om årlige oppdateringer forberedes publisering på avtalte formater ut fra en database som holder kontroll på endringer over tid.

Utviklingsarbeid skal ta hensyn til internasjonale standarder for terminologi og helsefaglig informatikk. Framtidige brukere involveres i utviklingsprosjektene både som innleide eksperter og gjennom referansegrupper og høringsprosesser.

I løpet av 2004 planlegger SHdir å etablere et nasjonalt redaksjonsråd for sektorens *administrative termer*, slik at definisjoner heretter skal være à jour med reformer og erkjente feil og mangler.

Informasjonsteknologi i terminologiarbeidet

Sektorens behov for løpende oppdaterte terminologier og sektorens øvrige bruk av IT tilsier støtte av IT i alle faser av terminologiarbeidet, fra utvikling til publisering, brukerstøtte og revisjon samt tilrettelegging for integrasjon i lokale IT-systemer. Sentrale helsemyndigheter og KITH har samarbeidet om utvikling av slike løsninger de siste ti årene som en nødvendig infrastruktur for terminologiarbeidet.

SHdir ivaretar forvaltningsoppgaver knyttet til en samlet IT-utvikling i sektoren. I tillegg skal etaten utvikle statistikk på området sammen med Statistisk sentralbyrå og andre. Disse oppgavene settes i sammenheng med satsingen på klassifikasjoner og terminologier i en ny IT-strategi for sektoren, *S@mspill 2007*⁷. Sammenlignbarhet ved nasjonal rapportering forutsetter at revisjoner av termsamlinger tas i bruk samtidig, og at termene brukes likt. Vesentlige utfordringer knyttes til kildekontroll og endringsdokumentasjon. En rekke opplysninger, metadata, om de enkelte terminologier skal holdes rede på.

Sektorens brukere kan i dag lete seg fram på internettportalen *Volven*⁸ for å få en samlet oversikt over sektorens termer med definisjoner, kilde, versjon m.m. Denne oversikten er nødvendig når redaksjonsutvalget skal introdusere nye termer for sektoren. Det er videre utviklet en søkemotor i en spesialutgave av *Volven* som gjør det mulig å søke direkte i *Lovdata*⁹ og *Odin*¹⁰ for enkel gjenfinning av eksisterende offentlige anvendelser av termer. Denne søkemotoren skal forenkle arbeidet med utvikling og revisjon av termsamlinger for sektoren ved å gi enkel og oppdatert oversikt over hvilke offentlige dokumenter de ulike termer anvendes i, og hvordan termene brukes. *eNorge-planen*¹¹ trekker fram *Volven* som eksempel på løsninger som kan ivareta kvalitet på innhold i elektronisk kommunikasjon.

Standarder for metadata (*ISO 11179*¹² og ”*Dublin Core*”¹³) spesifiserer hvordan termer kan merkes og klassifiseres gjennom emneord. Søk etter termer eller dokumenter som er merket i henhold til slike emneord, øker treffsikkerheten for eksisterende relevante dokumenter. Bare en liten del av nettstedet *Odin* er merket på denne måten foreløpig. KITH arbeider med

---

⁷ www.shdir.no/samspill

⁸ www.volven.no

⁹ www.lovdata.no

¹⁰ www.odin.dep.no

¹¹ <http://www.enorge.org/>

¹² <http://www.iso.ch/iso/en/CombinedQueryResult.CombinedQueryResult?queryString=11179>

¹³ <http://dublincore.org/>

språkteknologiske verktøy som kan bidra til bedre emneord for dokumentsøk i helse- og sosialsektoren.

Konklusjoner

Helsesektoren er kommet et godt stykke på vei i arbeidet med å tilby et fagspråk til aktuelle brukergrupper. Det er bred enighet om at et presist fagspråk er en forutsetning for forsvarlig og effektiv yrkesutøvelse. Erfaringer tilsier at det både er mulig og ønskelig at fagspråket tilpasses norsk allmennspråk som forutsetning for sektorens møte med publikum.

Statens ansvar innen sektorens fagspråk er definert, og arbeidet er organisert og forutsigbart. Strengt krav til språklig koordinering på tvers av offentlig sektor kan svekke tempoet for vedlikehold av fagspråket i en avgrenset sektor. Likevel bør det være mulig å etablere felles retningslinjer og krav til kvalitet i terminologiarbeidet i all offentlig virksomhet innenfor en akseptabel økonomisk og praktisk ramme. Når det gjelder allmennspråket er det liten tvil om at et nasjonalt språkorgan bør kunne bidra til en nasjonal strategi for bevaring og utvikling av det norske språket, og som språklig referanseorgan for kulturmyndighetene. Dette språkorganet bør ha enkel tilgang til ajourført fagspråk fra all offentlig, gjerne også privat, virksomhet. *Volven* er en mulig prototyp for en slik løsning.

Bevaring og utvikling av fagspråk fordrer omfattende anvendelse og tilrettelegging av IT-løsninger, også når det gjelder publisering. Ytterligere forbedring fordrer en aktiv myndighetsutøvelse gjennom langsiktig finansiering, organisering og kompetanseoppbygging, og en tung satsing på utvikling og bruk av informasjonsteknologi som forutsetning for kvalitet i og tilgjengelighet til fagspråket.

Brukarar og produsentar av terminologi i offentleg sektor

Fungerende informasjonssjef Vidar Rekve, Sjøfartsdirektoratet

Å representera noko så mangfelt som ”offentleg sektor” på tampen av ein lang seminardag er ei utfordring av dimensjonar. Eg vil difor konsentrera meg om eit par punkt:

1. Det eg kan mest om, som er praksis og behov hjå oss.

Sjøfartsdirektoratet er ei stor offentleg verksemd, og forvaltar eit sær s omfattande regelverk. Om ein offentleg strategi for terminologiarbeid gir god effekt her, vil han truleg òg gi det i andre offentlege etatar.

2. Det som ligg meg mest på hjartet, som er å dra nokre kjepphestar ut frå stallen.

Den største kjepphesten min er **institusjonskarakteren** i arbeidet. Dèt gjeld ikkje berre i høve til dei organisasjonane som produserer, standardiserer og bruker terminologien. Effektiv styring og samordning av terminologiarbeidet både representerer og føreset ei institusjonalisering, og kviler dermed på tre søyler. Desse søylene er regelverkssøyla, norm søyla og det som gjerne blir kalla den kognitiv-kulturelle søyla, dvs. alt det ein gjer fordi ”vi berre gjer det, og det er slik vi gjer det”.

Dette poenget burde ikkje overraska dei som er vane med å tenkja på språk som **også** ein sosial og kulturell institusjon. Men brukarar flest ser på terminologi som primært eit verktøy for effektiv kommunikasjon. Institusjonaliseringa av terminologiarbeidet i offentleg sektor går dermed ikkje beinvegen om internalisering, rutinisering og ritualisering. Ein omveg via bevisstgjering og eksplisitt legitimering er nødvendig. Vi må sjå spørsmålet om eit sentralt terminologiorgan – og karakteren og funksjonen til det – i lys av dette.

Praksis hjå oss

Terminologiarbeid i Sjøfartsdirektoratet – og i offentleg sektor – definerer eg som alt arbeid som blir utført for å utvikla eller avklara uttrykk, innhald og bruksområde for ord og frasar med ein terminologisk funksjon. Altså ein vid og laus definisjon, utan referansar til format eller medium. I Sjøfartsdirektoratet er arbeidet framfor alt knytt til utvikling av nytt regelverk og omsetjing av regelverk.

Behovet er såleis størst i dei gruppene som arbeider med utvikling og fortolking av regelverk. Hjå oss dreiar det seg om juristar, ingeniørar, sjøkunnige og enkelte andre grupper av saksbehandlarar, i alt eit sekstital fagpersonar. Det er altså som **forvaltningsorgan** – ikkje som tilsynsetat – at direktoratet har det største behovet for støtte frå intern og ekstern terminologisk infrastruktur. Med ”ekstern terminologisk infrastruktur” meiner eg det institusjonelle feltet utanfor organisasjonen som medverkar til bevisstgjeri ng omkring og legitimering av terminologiarbeidet.

Slik eg ser det, er behovet i offentleg sektor tredelt. Vi treng:

1. eit organ for utvikling og standardisering av terminologi,
2. eit kompetansesenter for terminologiske spørsmål, og
3. ein institusjon som legitimerer og gir tildriv til terminologiarbeidet.

Det er ikkje gitt at eitt enkelt sentralt terminologiorgan kan møta alle desse behova. For offentleg sektor kan Språkrådet sitt etterfølgjarorgan heilt klart vera den institusjonen som

legitimerer og gir tildriv til terminologiarbeidet. Viktigare for meg er det imidlertid å sjå på kva føresetnader som må vera oppfylte for at vi kan nå strategiske mål i arbeidet. Og då er vi tilbake til kjepphesten eg viste til i innleiinga ...

Mot ei institusjonalisering

Effektiv styring og samordning av terminologiarbeidet både representerer og føreset ei institusjonalisering. I utgangspunktet ligg det meste til rette for dette. Rapporten frå forprosjektet viste oss at arbeidet med terminologi ofte er ikkje-metodisk og ganske usystematisk. Forsking på organisasjonar har vist at knapt noko stiller seg så lagleg til for ein ”institusjonell invasjon” som verksemd som er spreidd, har vage mål og er prega av heimesnikra løysingar. I slike tilfelle er det lettare å byggja ein normfelleskap og kultur omkring ein ny praksis som blir innført.

For gruppene i offentlig verksemd som driv med terminologiarbeid, styrer regelverk og normer saksbehandlinga og handteringa av faglege spørsmål. Sagt med andre ord: Regelverksøyra og normsøyra ragar opp overalt. Lover, forskrifter, profesjonsnormer, tekniske standardar, sertifiseringsordningar og kvalitetssystem gir krav og retningslinjer. Dersom terminologiarbeidet i offentlig sektor skal integrerast i den faglege kvardagen i etatane og ha strategiske siktemål, kjem ein ikkje utanom å forma arbeidet etter ein slik institusjonell leist.

Kva bør så vera dei strategiske måla for arbeidet med norsk terminologi og fagspråk? Innanfor offentlig sektor bør det framfor alt vera å

- styrkja posisjonen til norsk fagspråk allment i offentlig forvaltning og informasjonsarbeid, og
- oppnå effektiv fagleg kommunikasjon innanfor forvaltninga og med brukarane av offentlege tenester gjennom standardisering og ei styrt utvikling av norskspråkleg terminologi.

Regelverksøyra er spinkel. Det finst inga norsk språklov som plasserer ansvaret for det norske terminologiarbeidet. Vi bør kompensera dette ved å legitimera arbeidet gjennom institusjonar som speglar profesjonalitet og fagleg autoritet. Og vi bør byggja ein terminologisk normfelleskap innanfor offentlig sektor på den eine sida, og på den andre sida mellom etatane og dei institusjonane som har eit særleg ansvar for norskspråkleg terminologi.

Paneldiskusjon med tre forberedte innlegg

INNLEDENDE ORD

Sylfest Lomheim, ordstyrer

Godtfolk, no skal me ha inntil ein halv time med paneldebatt og debatt. Kjørereglane er slik at det er tre personar som har inntil fem minutt innlegg først. Så blir det høve til å koma med kommentarar og spørsmål frå salen. Alle som gjer det, må koma fram her og snakka i mikrofonen, for dette skal bli sikra for æva. Det blir teke opp på band. Til slutt blir det ei kort oppsummering og takk for i dag. Og me skal vera ferdige til tida.

Då gir eg ordet til den første i panelet, Håvar Hjulstad. Deretter blir det Cecilie Ovrum, og til slutt Øyvind Haaland. Ver så god, Håvard.

TRE FORBEREDTE INNLEGG

Håvard Hjulstad

Det har vært sagt så mye her i dag at man kunne ha begynt i mange ender. Jeg har notater som jeg begynner med, og så får vi se hva som skjer. Som ”eks-RTT” har jeg jo lagt merke til utsagn her om at det skulle være tomrom etter RTT [Rådet for teknisk terminologi]. Det var vyrde direktør som brukte det uttrykket, og tilsvarende uttrykk har vært brukt av andre òg. Hva nå om RTT ikke hadde blitt lagt ned i 2001, hadde situasjonen egentlig vært en annen? Det er jeg ikke sikker på at den hadde vært. Jeg tror godt vi kunne ha møttes her i dag i alle fall. Kanskje hadde det til og med stått det samme på navnelappen min. Det er mange-mange år siden jeg sa at den dagen standardiseringsorganene flytter sammen i eget hus, så skulle jeg melde på RTT som en interessent i det bygget. For det er standardisering vi har drevet med, og den biten av norsk språkrøkt som går på standardisering, er veldig nær beslektet med annet standardiseringsarbeid.

Alt sammen har vært sagt før, så det er ikke noe nytt det jeg sier her. Språkrøkt er selvsagt i utgangspunktet språkavhengig. Det er opplagt, men den delen av språkrøkten som gjelder terminologi, er ikke språkavhengig. Den er internasjonal i sitt vesen. Begrepssystemer kan være helt internasjonale, og vi har et fint ord ”interoperabilitet” for det. Det er snakk om at terminologi fungerer sammen internasjonalt. For at terminologi på alle språk, inklusive norsk, skal kunne brukes i forbindelse med alt som begynner på ”e” – i e-handel, i elektroniske kataloger, i elektroniske klassifikasjonssystemer – må språkene ha en terminologi som svarer til den internasjonale. Dersom man ikke har en norsk terminologi som svarer til den internasjonale, så kan ikke norsk brukes i internasjonal sammenheng. Og uten norsk terminologi i e-handelssammenheng kan terminologien ikke brukes på mange felt i en nasjonal sammenheng heller. Alt dette har med standardisering å gjøre, internasjonal og europeisk.

Dét er en side ved standardisering. En annen side har vært nevnt mange ganger, format, struktur og metadata, alle typiske felt for internasjonalt og nasjonalt standardiseringsarbeid som er grunnleggende forutsetninger for at utveksling av terminologi skal være mulig, for at det egentlig skal være noen vits i det man driver med. Jeg tror at vi bør dele terminologiarbeidet i ulike funksjoner. Begrepsarbeid, dvs. arbeid med begrepssystemer og strukturering, og for så vidt også termvalg, to forskjellige sider av samme sak, er en integrert del av arbeid med språkressurser og har klare koplinger til språkteknologi, og det er et felt der Norge må passe på å ikke miste posisjon. Man må være med på dette feltet for at norsk språk skal kunne hevde seg i Norge.

Cecilie Ovrum

Jeg tar utgangspunkt i egen erfaring. Jeg har i jobbet som terminolog i 14 år i det som nå heter "EØS-sekretariatet" i Utenriksdepartementet. Det er et stort oversettelsesarbeid der vi oversetter de delene av EFs regelverk som går inn i EØS-avtalen på norsk, bokmål og nynorsk. I den forbindelse har terminologiarbeid vært en nøkkel, et veldig viktig element i arbeidet. Vi har bygd opp en base som ligger på Internett, som heter "EØS-EU-basen", med lenker til de oversatte rettsaktene.

Vi er for så vidt heldige. Det er noen trekk ved vår arbeidssituasjon som er helt like de trekkene som er nevnt i konklusjonen i spørreundersøkelsen, og det er noen litt mer atypiske trekk. Vi er heldige fordi vi er finansiert ved offentlige midler, og fordi det er et politisk krav at tekstene skal foreligge på norsk, ikke bare på bokmål, men også en viss prosentandel på nynorsk. Da kan jeg benytte anledningen til å presentere min kollega Sylvi Dysvik som sitter her i salen i dag, og som har ansvaret for all oversettelse til nynorsk og derfor jobber spesielt mye med terminologi på nynorsk.

Hvis man skal sammenligne med det som kom fram i spørreundersøkelsen, er vi altså atypiske når det gjelder språk. Vi har både fransk og nynorsk. Vi er også atypiske når det gjelder fagområder. Vi arbeider med juridiske tekster. Den juridiske terminologien går igjen i alle tekstene. I tillegg til det er 70 fagområder representert. Termtilfanget er i dag ca. 140 000 termer på fransk, engelsk, bokmål og nynorsk.

Vi har også en spesiell brukergruppe som ikke har vært så mye framme her i dag. I tillegg til språkfolk er det klart at hele statsforvaltningen er interessert i terminologiarbeidet vårt fordi det vi oversetter, gjennomføres i norske lover og forskrifter. Jeg gjentar "gjennomføres", for det "implementeres" ingenting hos oss, iallfall ikke så lenge jeg sitter i jobben.

Jeg skulle egentlig ta fatt i noe Sylfest Lomheim sa helt til å begynne med i dag. Jeg er helt enig i at effektivitet er viktig, altså entydig kommunikasjon når det gjelder fagspråk. Men jeg er dypt uenig i at det er en motsetning mellom det og kvalitet. Snarere tvert imot, vil jeg si. Jeg er også uenig i at fagspråk og allmennspråk er helt klart skilt fra hverandre, for de griper over i hverandre. Det ser man på område etter område der fagtermer brukes – det er flere som har nevnt det her i dag – i det man til vanlig kaller allmennspråk, og omvendt når allmennspråklige ord tas opp i fagspråket.

Det som med noen få unntak kanskje skiller oss fra andre, er at vi har et godt samarbeid med fageksperter i de ulike departementene og etatene. Det gjør at vi – om vi er heldige – har tilgang til folk som kan avklare begrepene for oss. Så kan vi selv være med å bestemme hva det skal hete på norsk. Vi har to problemer i den forbindelse. Det ene er tiden, nemlig det at de såkalte rettsaktene som vi oversetter, dvs. "EUs lover" som det heter i pressen, de utgjør ofte grunnlaget for norske lover og forskrifter, men de oversettes *etter* at de norske lovene og forskriftene foreligger. Da har de ulike fagmiljøene allerede tatt i bruk en terminologi – uten å vite det noen ganger – og så sier de at "den er innarbeidet hos oss". Da har vi et problem, for vi bør ha samme terminologi som Sjøfartsdirektoratet, Konkurransetilsynet, Patentstyret osv., men det er ikke alltid vi kan gå med på den terminologien de har brukt. Jeg har en del gode eksempler på det. For eksempel det Vidar Rekve var inne på, nemlig en term som er dukket opp etter 11. september. Det er den gode norske termen "security". Det gjelder antiterroriltak, altså vern. Det er både innen luftfart og sjøfart, og det gjelder ikke teknisk flysikkerhet, men trygging eller sikring mot terror. Da kan dere jo bare gjette hva danskene har kalt det. De

kaller det ”security”, ikke uventet! Luftfartstilsynet ville kalle det ”security”, og vi var i møte med dem. Da fikk de beskjed av sitt overordnede departement, Samferdselsdepartementet, at det fikk de ikke lov til. Det måtte hete noe norsk. Da var det en kollega av meg som var så smart at han foreslo ”trygging”. Da fikk representantene fra tilsynet bakoversveis og gikk tilbake til sin etat og diskuterte det – og gikk med på ”sikkerhet” allikevel.

På post- og teleområdet hadde vi en engelsk term som het ”roaming”. Det vet selvsagt alle hva er. Jeg måtte selv bite i det sure eplet, men på mobiltelefonen min oppdaget jeg at de brukte termen ”roaming”, og tenkte at ja-ja, de ber meg vel levere den tilbake. Akkurat i denne etaten hadde vi en utmerket fagkontakt som kunne forklare hva ”roaming” var for noe, nemlig at man bruker eller streifer i andre operatørers mobilnett. Og vi kalte det dermed ”streifing”, på tross av at Post- og teletilsynet kaller det ”roaming”. Men der går grensen, vi kan ikke bruke ”roaming” i våre oversettelser.

Dette er noen av de problemene vi står overfor, selv om vi er relativt heldige. Det jeg vil fram til, er at standardisering, tilgjengeliggjøring og språkrøkt er like viktig for oss som det er innenfor allmennspråket. Hvis det ikke var viktig å passe på dette, hadde vi ikke hatt noe å gjøre i vår jobb. Da kunne hele oversettelsesjobben ha vært satt ut til fageksperter. Det fins sikkert mange slike med gode språkkunnskaper som kunne ha gjort en god jobb, men for oss som filologer og oversettere er disse forholdene første bud.

Når det gjelder ansvaret framover og det som skal skje etter denne konferansen, mener jeg det er helt åpenbart at Norsk språkråd har en rolle å spille. Ikke minst har det en autoritet som gjør at man kan si at ”Språkrådet har sagt at det får man ikke lov til å bruke”. Det hjelper!

Jeg vil derfor avslutte med å si at det viktigste er at lokomotivet kommer på skinnene, og at det er heftet på foran vognsettet.

Øyvind Haaland

Jeg har den noe blandede fornøyelsen av å komme sist. Jeg har også litt identitetsproblemer, for jeg vet ikke om jeg skal ta på meg min filologhatt – jeg har norsk hovedfag – eller om jeg skal ta på meg min bedriftslederhatt. Nå er filologene såpass godt representert her at jeg velger å ta på meg bedriftslederhatten min. Jeg vil forsøke å si litt om hva jeg som bedriftsleder er opptatt av, altså som leder for en bedrift som lever av at noen der ute faktisk er interessert i å få oversatt noe til norsk.

Flere har vært inne på dette før, at en oversetter bruker ganske mye av arbeidstida si på tilrettelegging og terminologiarbeid. Tretti prosent har vært nevnt, og jeg tror ikke det er så galt. Jeg tror faktisk det er ganske riktig. Det var vel Nina Reier som var inne på at Språkrådet, eller hva det nå skal hete, faktisk kan hjelpe oss der ute med å få redusert den tida vi bruker på terminologiarbeid. Da ville vi kunne øke dekningsbidraget vårt. Jeg skulle ønske det var sann. Jeg velger å se på det på en litt annen måte. Dersom Språkrådet kunne gjøre noe på dette området, tror jeg at den effektiviseringen vi da kan oppnå, må brukes på å gjøre tjenestene våre og prisene på dem mer attraktive for den kundegruppen der ute som vurderer å få oversatt ting til norsk. For sann er det faktisk. Norge er et lite marked. Mange aktører som vurderer å gå inn på det norske markedet og å få oversatt ting til norsk, ser på hva det koster å få oversatt noe til norsk i lys av hva de potensielt kan selge *mer* av det aktuelle produktet med norsk oversettelse enn uten. La oss si en brukerhåndbok. Det er en kynisk, nøktern økonomisk kalkyle.

Det vi har sett – og det tror jeg andre i bransjen kan underskrive på – er at prisene våre som vi kan tilby kundene våre, de går ikke opp, de går ned. Hvert år går prisene våre hos de store kundene ned. Da må vi finne måter å henge med på, slik at vi kan møte denne situasjonen. Ellers kommer vi til et punkt der våre tjenester blir for dyre og flere vil si at engelskkunnskapene i det norske samfunnet er så gode at vi tror ikke lenger at oversettelse til norsk er nødvendig. Vi har faktisk opplevd ganske nylig at et stort internasjonalt programvarehus som vi oversetter mye for – jeg skal ikke si hvilket – plutselig valgte å ikke få oversatt en ny utgave av et hjelpesystem for en ganske stor modul fordi de mener at nå er engelskkunnskapene i Norge så gode, og markedet såpass lite, at de tror oversettelse ikke lenger er nødvendig. Så kan man si at det er synd for oss, for da tapte vi 800 000 kroner i omsetning på den ene jobben. Det klarer vi å kompensere. Men det er en liten indikator på at vi trenger hjelp til å kunne jobbe så effektivt som mulig for faktisk å redusere kostnadene våre ved å overføre et budskap fra et kildepråk til et målspråk så billig som mulig.

Vi er et høykostland. IKT er det store buzz-ordet her. Vi skal være en IKT-nasjon, og på det området skal vi ligge i forkant, sier alle. Jeg kan ikke se at vi egentlig gjør det. Hadde vi gjort det, hadde vi hatt større sjans til å jobbe enda smartere enn det vi gjør i dag, bruke teknologien mye mer effektivt sånn at vi hadde klart å redusere kostnadene ved å oversette programvare, dokumentasjon eller hva det måtte være, til norsk såpass rimelig at flere ville velge å faktisk gjøre det. Jeg er ikke helt oppriktig når jeg sier at for meg er det et mål i seg selv at så mange som mulig skal ønske å gjøre det. Men jeg mener – og nå tar jeg på filologhatten – ærlig og oppriktig at bortsett fra at vi tjener penger på at noen ønsker å gjøre det, så er det også helt nødvendig for oss som nasjon at ikke stadig flere velger å la være å oversette til norsk fordi vi er blitt så steikande gode i engelsk.

Konklusjonen i rapporten viser at alle er villige til å bidra med noe. Det er veldig mange som bare sitter og venter på å få mulighet til å bidra. Da tror jeg, også ut fra det vi nå har hørt, at det første vi må gjøre, er noe så praktisk som å finne et minste felles multiplum, et termformat som vi blir enig om å bruke til all termregistrering fra nå av. Så har vi masse historisk materiale som vi kanskje ikke klarer å bearbeide, for det er en kjempejobb, men la oss for all del starte et sted nå og prøve å bli enig om et format som vi som ønsker å bidra, kan putte våre felles ressurser inn i. Så får vi se hvordan vi klarer å utnytte disse ressursene. Her er det åpenbart at Språkrådet kan og må spille en helt sentral rolle, ikke minst fordi det har den autoriteten som trengs. Dessuten tror jeg, som mange har vært inne på, at Språkrådet også må bruke folk i ressursgruppa til å hjelpe til å markedsføre det felles termformatet som jeg mener vi er nødt til å ha, overfor de institusjonene som kan tenkes å ha noe å bidra med.

INNLEGG FRA SALEN

Sylfest Lomheim, ordstyrer

No er det opna for korte innlegg eller spørsmål frå salen. Alle presenterer seg sjølv, det er det enklaste. Ver så god!

Petter Henriksen

Jeg har en kommentar til alle dere tre i panelet, og for så vidt også til dere som har snakket før i dag. Jeg har langt på vei fått oppfylt forhåpningene mine til konferansen i dag. Jeg elsker begrepsapparater og har virkelig håpt at vi ville få høre om flotte termbanker som fins rundt omkring i landet. Og det har jo slått til. Det er veldig inspirerende å høre om det arbeidet som gjøres, og om språkbevisstheten og resultatene.

En annen ting jeg elsker, er jo å se at bra ting blir tilgjengeliggjort. Det er liksom det som gir jobben min som leksikonmann mening, det å strukturere informasjonen slik at den når ut og er søkbar og tilgjengelig. Akkurat på det punktet er jeg faktisk litt skuffet i dag. Jeg oppfatter at det også er mange som brenner inne med sine fine termsystemer. Da vil jeg minne om at et nasjonalleksikon er en veldig fin kanal for den typen ting. Det er fint å bruke til å få gjennomslag for de begrepene og betegnelse man har, og for å få gitt legitimitet til dem. Mange av våre forfattere står tett på terminologiarbeid og formidler det gjennom sine bidrag til leksikonet, men det er altså mange som ikke gjør det. En av mine oppgaver blir derfor å bygge bro og sørge for at leksikonet blir en bro mellom termarbeidere og allmennheten. Bruk gjerne *Store norske leksikon*, nasjonalleksikonet, som kanal!

Cecilie Ovrum

Jeg har lyst til å si noe jeg ikke fikk sagt i sted, nemlig at jeg tror det fins mer enn nok ressurser rundt omkring, men at Språkrådet bør ha en samlende rolle og knytte til seg folk som har den rette erfaringen. Og så tror jeg at man ikke skal legge den listen altfor høyt. Når man begynner å snakke om termpostformater og begrepssystemer, er det en del vanlige brukere som får litt negativt ladete følelser, faktisk. Da blir det så vanskelig alt mulig. Jeg tror at man ikke bare må bruke denne tradisjonelle modellen med at man skal sitte i grupper og komiteer og utarbeide ting som aldri blir ferdig når vi trenger det, men at man faktisk må ta utgangspunkt i folks reelle behov. Det tror jeg er veldig viktig. Derfor er jeg faktisk uenig med deg, Øyvind [Haaland], i at man skal begynne med å utarbeide et termpostformat. Jeg mener man burde begynne med å samle det innholdet man allerede har, i terminologisamlinger.

Håvard Hjulstad

Jeg er både uenig og enig i begge de to synspunktene. Akkurat den vesle biten med et termpostformat er nemlig noe som er standardisert internasjonalt. Der *har* vi internasjonale standarder, der er det snakk om faktisk bare å bruke de ressursene som eksisterer. Jeg vil selvsagt drive litt misjonsvirksomhet for å få dem ut, etablere verktøy for å bruke systemene effektivt. Det har også vært snakk om begrepsstrukturer og begrepssystematisering og sånt. Der fins det faktisk ganske mye ferdig utviklet som kan brukes, og vi må samle oss og bruke det som allerede fins, og bli enige om hvordan det skal brukes. Det er ikke noen stor bøyg. Det er en bøyg for sluttbrukerne å forholde seg til et XML-basert termpostformat, men det er jo ikke de som skal basere seg på det, Det er det jo institusjonene som skal gjøre, de produsentene som trenger dette i bunnen av et brukergrensesnitt som hvem som helst kan bruke.

Jan Hoel

Nå syntes jeg det ble for mange panelinnledere i diskusjonen, så jeg må si litt jeg også. Jeg vil kort kommentere det de tre sa først. Håvard [Hjulstad], om jeg forstod ham rett, sa noe sånt som at terminologiarbeid i Norge i veldig stor grad er styrt av forhold som vi ikke egentlig kan gjøre noe med her hjemme. Altså at standarder legger en slags begrensning på hva vi kan gjøre. Jeg er uenig i det, for her dreier det seg ikke nødvendigvis om å finne begrepene, men om å sette et språklig tegn til dem. Og det må vi altså gjøre i Norge uansett.

Cecilie [Ovrum] syns jeg sa et par veldig fornuftige ting når det gjaldt dette ”toget”. Personlig syns jeg lokomotivet like gjerne kan komme bak. Det funker det også. Det er ingen stor forskjell på om man drar eller skyver, resultatet kan bli det samme. Jeg er imidlertid enig i at lokomotivet bør komme på sporet. Det får være det viktigste. Cecilie sa også at hun jobber i

en institusjon, UD, der man er privilegert på flere måter. Man har en viss autoritet, man jobber på et felt der man har Stortinget i ryggen, det vil si at man er forpliktet til å bruke godt norsk, og ikke minst er det midler tilgjengelig fordi Stortinget vil ha materialet på norsk, og da må det bevilge pengene.

Øyvind [Haaland] nevnte utvikling av et felles termformat. Jeg vet at det er blitt gjort med stor suksess på Island. Jeg er for så vidt ikke uenig i at det er viktig, men jeg er ikke sikker på om det er det første det er naturlig å gjøre.

Hva bør gjøres? Jo, jeg mener alle her og ellers må være med fortsatt og komme med forslag til hvordan dette kan gjøres. Vi må forsøke å få en bedre oversikt over hva som fins av terminologier, og hva folk er villige til å gjøre med dem, altså om de vil stille dem til rådighet for andre eller ikke. Sist men ikke minst behøves det penger. Da ser jeg opp mot Kulturdepartementets representant. Jeg mener at det i sin tid ble gitt noe penger derfra til RTT [Rådet for teknisk terminologi]. De pengene gis jo ikke nå lenger, men de kunne være en start. En tilsvarende pott kunne være en god hjelp til å komme i gang med noe praktisk arbeid.

Knut Jonassen

Cecilie [Ovrum] sa at vi skulle ta utgangspunkt i de reelle behovene som eksisterer. Nå tar jeg på min naturvitenskapelige hatt. Min bakgrunn er naturvitenskapelig, og naturvitere driver ikke primært med oversettelse. Veldig mye av diskusjonen i dag har gått på at vi trenger terminologi for å oversette. Folk av min fagbakgrunn driver gjerne på med dokumentasjonsarbeid, vi skriver f.eks. håndbøker. Vi klassifiserer, vi lager klassifikasjonssystemer. Vi produserer statistikk og statistiske systemer. Vi driver med informasjonsproduksjon og informasjonsgjenfinning. Vi driver til dels, men da sammen med jurister, med lovarbeid, lovgivning. Vi driver med standardisering. Vi driver med forlagsarbeid. Vi driver med lærebokforfatterskap, og vi driver med forskning og utvikling og undervisning.

I den utdelte rapporten fra forprosjektet er det godt dokumentert at alle de nevnte har behov for terminologi. Med andre ord: Alle disse helt sentrale funksjonene for Norge blir skadelidende om det ikke blir utviklet en hensiktsmessig terminologi.

Et annet viktig poeng for meg som yrkesutøver er at det er sentralt å få forankret egen kunnskap i eget morsmål. Jeg merker faktisk at når jeg tenker på norsk, så blir jeg mye mer kreativ innenfor eget fagområde enn når jeg skal uttrykke meg på engelsk, som jeg ofte er tvunget til. Jeg merker faktisk at det er en hemsko.

Det å utvikle en terminologi eller et fagspråk vil være produksjonsfremmende og kvalitetsfremmende. For meg, og slik jeg ser det, så er faktisk norsk språk, med norsk fagspråk og terminologi innbefattet, den viktigste nasjonale infrastrukturen vi har. Dersom man tenker over det, er jeg sikker på at de fleste er enige i det. For meg som yrkesutøver og for mine kolleger er det uten tvil dårlig næringspolitikk å ikke satse på norsk terminologi og fagspråk. Det vil være hemmende for oss som næringsutøvere.

Litt vil jeg si om den dynamiske vekselvirkningen mellom fagspråk og allmennspråk. Det er viktig, tror jeg, for den terminologiske aktiviteten framover at vi har en del språkpolitiske føringer. Hvis det er et mål at vi skal prøve å ivareta norsk språks grad av ortofoni, altså samsvar mellom lydbilde og skriftbilde, så er vi med på å svekke språkets ortofoni dersom vi sier at "bypass" er ok. For da innfører vi plutselig en ny skrivemåte for lyden "ai". Da er vi

nødt til å lære at denne lyden skrives annerledes i dette ordet. Det er en større utfordring for dem som skal lære å skrive. Vi er i så fall rett og slett med på å vanne ut det norske skriftsystemet.

Termer tilflyter allmennspråket også, og måten vi utformer terminologien på, er også sterkt førende for allmennspråket i neste omgang.

Knut Yrvin

Ærede forsamling. Vi har en utfordring foran oss som ikke er liten. Og jeg har sett disse rapportene. Det er planlagt å bruke betydelige beløp, mange millioner, for å bygge disse databasene, samle ordene. Det er mye innsats bak, og kvaliteten skal jo være god.

Jeg skal fortelle litt om virkeligheten for oss som driver med Open Office-oversettelse i Akershus fylkeskommune og to andre fylker. Og om Skolelinux-prosjektet, som nå omfatter 200 skoler, og som gir en innsparing ifølge Teleplan på nærmere 60 millioner kroner. Vi pleier å si 30 millioner og halvere det. Det er det som står i rapporten fra Nærings- og handelsdepartementet for disse skolene. Hvert år!

Vår utfordring det er som noen har nevnt tidligere her, at når vi oversetter disse programmene til norsk – det skal være på bokmål og nynorsk, det står i et vedtak fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen på Stortinget – bruker vi mye tid og gjør mye arbeid. Kan vi få ned den tiden med la oss si 20 prosent, og kan vi få kvalitet på verktøyene vi har, så gir det stor gevinst for oss. Det hjelper oss i språkarbeidet. Det som vi også ser som en utfordring, er at når dette så skal samvirke mellom forskjellige systemer – det heter ikke interoperabilitet, det heter samvirke – så opplever vi denne silotankegangen hele veien, og det er det som er mitt ærend her. For vi har et uttrykk i Skolelinux, ”gjørokrati”, det vil si at den som gjør noe, bestemmer. Får vi gjort slutt på prat, og vi er veldig sinte og aggressive når vi sier det, det er bare å se på meg her oppe. Når jeg da hører fra Bowne Global Solutions – jeg håper jeg sier det riktig – nei det gjør jeg ikke, det var på engelsk, så der strøk jeg med en gang. Opera og Skolelinux er mye lettere å si. Så er det sånn at her er vi blitt tilbudt en arena. Vi snakker løsninger. Jeg føler at her har Språkrådet utført litt gjørokrati, samlet sammen en del folk, masse folk som er mye flinkere i språk enn det jeg er, for jeg er ordblind. Her har vi en arena som gir gode muligheter til å rive ned siloveggene, og så får vi bruke fremmedordene ”skjema”, ”definisjon” og den type ting for ordene våre som skal inn i denne databasen. Og kanskje vi bare skal gjøre det. Og så bygge ned siloveggene og hente inn disse ressursene og bare gjøre det. Jeg synes at nå har vi pratet lenge nok, og da blir jeg aggressiv. Akkurat som da vi begynte å hjelpe alle disse skolene, og vi hjelper dem ennå.

Gisle Andersen

Jeg synes det er veldig positivt, ut fra det vi har hørt i dag, at det synes å være en ganske stor vilje fra de myke fagmiljøene som representerer terminologi, til å bidra med konkrete ressurser. Det oppleves som nokså håpløst at vi skal sitte på hver vår tue med hver våre terminologiske databaser. Det kreves en eller annen form for statlig koordinering, en eller annen form for statlig ansvar her, og det er tydelig ut fra de innleggene som har vært, at forsamlingen vil betrakte det slik at Språkrådet, eller hva det nå heter i framtiden, bør ha en vesentlig rolle i det arbeidet.

Etter min mening er det også naturlig å se det terminologiske arbeidet i sammenheng med etableringen av en norsk språkbank, som det har vært snakket en del om, og som altså skal være en svær ressurs for språkteknologisk utvikling. Men, språkbanken har fått en tentativ

prislapp på ca. 100 millioner kroner, og det er et problem, for den prislappen avstedkommer en del skjelving i buksene blant byråkrater og politikere. Derfor er det veldig viktig at denne konferansen følges opp helt konkret med nokså stort trykk framover. Jeg mener altså at terminologiressursene, de felles ressursene som blir bygd opp, har en naturlig plass innenfor konteksten av en språkbank, men vi kan ikke vente på en svær bevilgning til en språkbank, vi er nødt til å agere før en slik bevilgning foreligger.

Jeg har også lyst til å si til det lille som har vært sagt om format og så videre, at vi bør ha en nokså lav terskel når det gjelder formater. Det bør ikke stilles store krav til formatet for de ressursene som kan komme inn. Etter min mening vil enhver terminologisk ressurs være av verdi i denne sammenheng.

Johan Myking

Borti Bergen er det ein fotballtrenar frå Strilelandet som seier at ein skal byggja stein på stein. Eg er ikkje så interessert i fotball, men strilane har vanlegvis rett. Noko av det som eg er fornøyd med med denne konferansen, er at det er kome saman ein god del folk med veldig mykje relevant erfaring og kunnskap frå mange sektorar. Det er ikkje komplett, for den industrielle sektoren er kanskje litt underrepresentert. Til vederlag er eg veldig imponert over alt det relevante som er kome fram frå offentleg sektor. Han er mangfoldig nok, og det er eit stort behov for arenabygging, oppfølging og nettverksskaping. La iallfall det vera heilt klart.

Det er viktig at alle bidrar til å få fagfeltet *terminologi og fagspråk* opp og fram og synleg i den nasjonale språkstrategien som skal utviklast. Alle må gjera sitt. Eg skal gjera mitt, men må ha hjelp, og e-postadressa mi står på deltakarlista.

Torbjørgh Breivik

Jeg jobber blant annet med den språkbanken som Gisle har snakket om. Han sa noe av det som jeg hadde tenkt å si, men jeg ønsker å gi noen kommentarer.

Poenget er at språkteknologien vil kreve norske språkressurser for i det hele tatt å kunne bli en industri i Norge. Det er noe av den viktige sammenhengen der terminologien kommer inn, for vi har allerede et talegjenkjenningssystem for norsk. Når det er mulig å ha et slikt system i dag, er det fordi det fins medisinsk terminologi som inngår i systemets språkmateriale. Det er det første området, men vi kan ta område etter område. Jeg vet at man i Danmark er i ferd med å lyse ut et anbud på generell talegjenkjenning for bruk i fjernsyn, blant annet til automatisk teksting av programmer. De trenger danske språkressurser. Jeg vet at det har vært kontakt i Norge mellom språkteknologimiljøene og TV2, som har etterspurt det samme. Det er to-tre år siden. Så vi er på etterskudd allerede.

Vi har muligheter til å samle de terminologiressursene som fins. De ble til en viss grad kartlagt i forbindelse med språkbankrapporten, og nå er mer kartlagt i den undersøkelsen Knut Jonassen har utført. Det fins noen verktøy til å gjøre om format og den slags, det er ikke det største problemet. Utfordringen ligger i å få samlet materialet og få gjort det tilgjengelig. Vi må starte et sted, og det fins mye som kan gå inn i språkbanken. Og materialet skal gjøres tilgjengelig, det er det som bør være vitsen med det.

AVSLUTTENDE ORD

Sylfest Lomheim, ordstyrer

Takk til paneldeltakarane!

Då er det mi oppgåve å oppsummera. Først vil eg takka dei som har arrangert konferansen, og det er Johan Myking og Jan Hoel av dei som er her i salen i dag. Det er gjort ein veldig god jobb, praktisk og på andre måtar. Så vil eg også takka for at vi fikk besøk av Anna-Lena Bucher frå Sverige, det var hyggeleg! Som de høyrer, tek eg det i motsett rekkjefølgje. Eg tek den ikkje-faglege oppsummeringa først.

Så til det faglege. Eg kan gjera det så kort som å seia følgjande: Alle som er med på denne konferansen, vil få tilsendt ein rapport etterpå. Dermed treng eg ikkje å summera opp så veldig mykje, men eg vil seia dette: Dei viktigaste poenga eg har oppfatta, er for det første at det er nødvendig med politisk styring på terminologiområdet. Det er nødvendig med offentleg forankring. Det er nødvendig å ikkje tapa synlegheiten til dette fagfeltet i samfunnet.

Så er det sagt at det er visse problem med at standardar, anna fagspråk og terminologiar ikkje alltid blir så lett tilgjengelege som dei burde vera. Det er ei stor utfordring å ta fatt på. Mange har streka under den store vinsten ved samordning og harmonisering, noko det blir snakka om på alle konferansar om fagspråk og terminologi. Likevel er det veldig mykje tilbake å ønskja på det området. Det er til og med foreslått eit studium i tekstarbeid og anna språkleg arbeid. Det trur eg faktisk dei som har kontakt med utdanningssystemet, burde sjå litt på. På det området burde det vera grunnlag for ei viss rekruttering.

Heilt til slutt skal eg seia litt om Språkrådets oppfølging av konferansen. Me kjem til å oppnemna ei gruppe som skal avløysa den referansegruppa som sit fram til 1. januar 2005. Ho kunne jo heita "NFT", for ho kunne kallast "Norsk faggruppe for terminologi". Seinare kan ho gå over til å bli "Norsk forum for terminologi" eller "for norsk fagspråk og terminologi". Eg berre nemner dette, for det er enno ikkje vedteke kva ho skal heita. Det blir oppretta ei faggruppe, og styret i Språkrådet kjem til å gjera det i november, dersom det godtek planane mine.

Så kjem det som gjeld dykk alle: Eg ønskjer forslag til personar som de meiner bør sitja i ei slik faggruppe for terminologi, som blir Språkrådets synlege prov på at me vil anten dytta bak eller trekkja framme, no og i tida framover. Eg trur det vil høva best med ei gruppe på sju personar. Både utdanning, forskning, Språkrådet og organisasjonar bør vera med i gruppa. Det gruppa bør ta fatt i, kan oppsummerast i fire stikkord: 1) interesseskaping for feltet, 2) betre organisering av det, 3) betra formidling mellom ulike miljø og utover i samfunnet; det er for mange hindringar for flyten av den kunnskapen som faktisk finst, 4) politikk og finansiering, to sider av samme sak; det trengst meir pengar til dette arbeidet, og dei pengane skal koma frå myndighetene, ikkje fordi det er umogleg å reisa pengar privat, men fordi det i en ein kulturnasjon og teknologisk oppegående nasjon er eit offentleg ansvar å yta midlar til slikt arbeid. Dette er dei fire stikkorda som eg kjem til å leggja inn i arbeidet for faggruppa frå nyttår av.

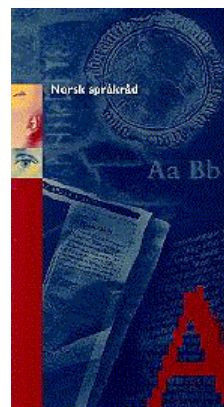
Eg har òg fått ein del idear til såkalla samfunnsforankring av Språkrådet der det førnemnde kan koma med, også litt ut ifrå korleis det er organisert i Sverige. Det er ikkje berre fagspråk, men der bør også det fagspråklege aspektet vera med. Kanskje me skulle oppretta ei språkvårdsgruppe i Noreg også. Det vil eg førebels tenkja på, men eg trur det er ein god tanke.

Med det ønskjer eg alle saman vel heim!

PROGRAM

Hvem tar ansvaret for fagterminologien? strategikonferanse om terminologi og fagspråk i Norge

TID: ONSDAG 13. OKTOBER 2004, KL. 8.30–16.35
STED: GSK KONFERANSESENTER (GlaxoSmithKline)
auditoriet "Interaksjon"
Forskningsveien 2 A, Oslo (se kart til slutt)

NORSK SPRÅKRÅD

08.30–09.10 REGISTRERING OG KAFFE

GENERELLE INNLEGG

ORDSTYRER: professor Kjell Ivar Vannebo, Norsk språkråd

09.10–09.20 *Åpning og velkomsthilsen*
direktør Tove Kristin Karlsen, styreleder i Norsk språkråd

09.20–09.45 *Terminologiarbeid i Norge – historisk overblikk*
førsteamanuensis Johan Myking, Universitetet i Bergen

09.45–10.10 *Språkrådets strategi for og rolle i nasjonalt terminologiarbeid*
direktør Sylfest Lomheim, Norsk språkråd

10.10–10.35 *Terminologiarbeid i nordisk og øvrig europeisk perspektiv*
adm. direktør Anna-Lena Bucher, Terminologisentrum TNC, Sverige

10.35–11.05 KAFFEPAUSE og beinstrekk

ORDSTYRER: Sylfest Lomheim, Norsk språkråd

11.05–11.30 *Om et forprosjekt til konferansen og resultatene av det*
programkoordinator Knut Jonassen, Standard Norge

SEKTORVISE INNLEGG

11.35–11.55 STANDARDISERINGEN I NORGE
fagoversetter Anne Falken, Standard Norge

11.55–12.15 TEKNISKE FAG – FORSKNING OG UNDERVISNING
professor Martin Ystenes, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

12.15–13.10 LUNSJ

ORDSTYRER: prosjektkoordinator Håvard Hjulstad, Standard Norge

13.10–13.30: ØKONOMISK-ADMINISTRATIVE FAG
professor Sunniva Whittaker, Norges handelshøgskole

13.30–13.50 IKT-MILJØER OG "DATAPRESSEN"
redaktør og forfatter Kurt Lekanger, PC World Norge / IDG-gruppen

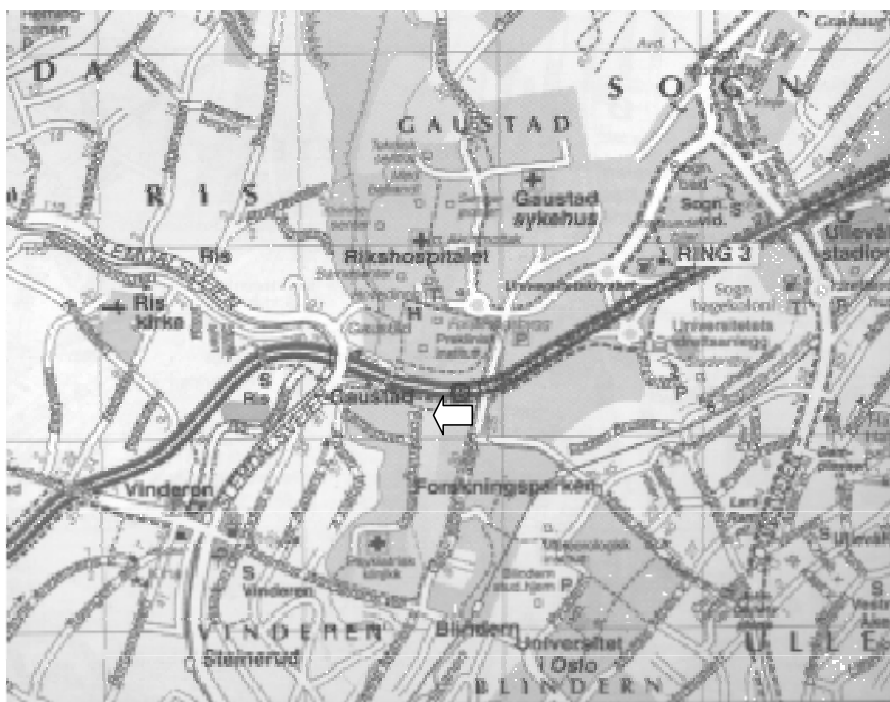
- 13.50–14.10** OVERSETTELSE OG TOLKING
 transløtør og tolk Nina Reier
- ORDSTYRER: terminolog Cecilie Ovrurn, Utenriksdepartementet
- 14.10–14.30** MEDIER, FORMIDLING, FAGPRESSE
 forlagsredaktør Bente Getz Sollie, Fagbokforlaget
- 14.30–14.50** HELSESEKTOREN
 avdelingssjef, lege Bjørn Buan
 Kodeverk og terminologier i helsevesenet (KITH)
- 14.50–15.20** KAFFEPAUSE og beinstrekk
- 15.20–15.40** TERMINOLOGIBRUKERE OG -PRODUSENTER I OFFENTLIG SEKTOR
 fung. informasjonssjef Vidar Rekve, Sjøfartsdirektoratet

PANELDISKUSJON

- ORDSTYRER: Sylfest Lomheim, Norsk språkråd
- 15.45–16.35** PANEL MED TRE INNLEGG på 5 min:
 Håvard Hjulstad, Standard Norge
 Cecilie Ovrurn, Utenriksdepartementet
 daglig leder Øyvind Haaland, Bowne Global Solutions Norway AS
- INNLEGG/SPØRSMÅL FRA SALEN (ca. 10 stk. på 2 min = ca. 20 min)
- OPPSUMMERING OG AVSLUTNING ved ordstyrer

OBS! Det blir uformelt ettermøte på "Puben" på UiO, Blindern, bare ti minutters gange fra konferanselokalet.

Kartutsnitt som viser konferanselokalets beliggenhet i Oslo:

DELTAKERLISTE

Andersen, Gisle	Aksis, Universitetet i Bergen	gisle.andersen@aksis.uib.no
Anjer, Jon	Høgskolen i Oslo	jon.anjer@jbi.hio.no
Bonden, Birte-Mari	Standard Norge	bmb@standard.no
Breivik, Torbjørg	Norsk språkråd	torbjorg.breivik@sprakradet.no
Buan, Bjørn	Kodeverk og terminologier i Helsevesenet (KITH)	bjorn.buan@kith.no
Bucher, Anna-Lena	Terminologisentrum TNC, Sverige	anna-lena.bucher@tnc.se
Dahlø, Ingrid	Norsk språkråd	ingrid.dahlo@sprakradet.no
Dalen, John	Havforskningsinstituttet	john.dalen@imr.no
Dysvik, Sylvi	Utenriksdepartementet	sylvi.dysvik@mfa.no
Eek, Øystein	Kunnskapsforlaget	oystein.eek@kunnskapsforlaget.no
Engen, Ingvar	Kultur- og kirke departementet	ingvar.engen@kkd.dep.no
Falken, Anne	Standard Norge	afa@standard.no
Fjeld, Ruth Vatvedt	Universitetet i Oslo	r.e.v.fjeld@iul.uio.no
Flo, Åslaug	Tidsskrift for Den norske lægeforening	aaslaug.flo@legeforeningen.no
Halse, Marit	Opera Software AS	marit@opera.com
Henriksen, Petter	Kunnskapsforlaget	petter.henriksen@kunnskapsforlaget.no
Heskestad, Audun	Det Norske Samlaget	a.heskestad@samlaget.no
Hjulstad, Håvard	Standard Norge	hhj@standard.no
Hoel, Jan	Norsk språkråd	jan.hoel@sprakradet.no
Haaland, Øyvind	Bowne Global Solutions Norway AS	oyvind.haaland@bowneglobal.no
Jonassen, Knut	Standard Norge	kjo@standard.no
Karlsen, Tove Kristin	Norsk språkråd	tove.k.karlsen@nmh.no
Kristiansen, Marita	Norges handelshøgskole	marita.kristiansen@nhh.no
Kristoffersen, Gjert	Aksis, Universitetet i Bergen	gjert.kristoffersen@aksis.uib.no
Landaas, Wenche	Apropos Translatørbyrå AS	wenche.landaas@apropos-translator.no
Lekanger, Kurt	PC World Norge / IDG-gruppen	kurt.lekanger@pcworld.no
Lomheim, Sylfest	Norsk språkråd	sylfest.lomheim@sprakradet.no
Lønaas, Britt Stokke	Standard Norge	bsl@standard.no
Moen, Tarjei	Oljedirektoratet	tarjei.moen@npd.no
Mosling, Atle	SDL Norway	amosling@sdl.com
Myking, Johan	Universitetet i Bergen	johan.myking@nor.uib.no
Norheim, Olav	Kommunal- og regionaldepartementet	olav.norheim@krd.dep.no
Nybø, Bjørg Nesje	Apropos Translatørbyrå AS	bjorg.nybo@apropos-translator.no
Ovrum, Cecilie	Utenriksdepartementet	cecilie.ovrum@mfa.no

Palismaa, Maren	Sametingets språkavdeling	maren.palismaa@samediggi.no
Reier, Nina	translatør og tolk	nreier@online.no
Rekve, Vidar	Sjøfartsdirektoratet	vidar.rekve@sjofartsdir.dep.no
Rike, Sissel	Høgskolen i Agder	sissel.rike@hia.no
Ringnes, Anne	Tidsskrift for Den norske lægeforening	anne.ringnes@legeforeningen.no
Seim, Jorunn	INK Norge AS	jorunn@ink.no
Senje, Aud Anna	Økokrim	aud.anna.senje@okokrim.no
Simonsen, Dag Finn	Norsk språkråd	dag.f.simonsen@sprakradet.no
Sivesind, Linda	translatør og tolk	sivesin@online.no
Sollie, Bente Getz	Fagbokforlaget	bente.getz.sollie@fagbokforlaget.no
Tellier, Hanne	Oslo kommune, Flyktning- og innvandreretaten	hanne.taraldsentellier@fie.oslo.kommune.no
Turi, Risten	Sametingets språkavdeling	risten.turi@samediggi.no
Ulland, Eva K.	Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap	eva.ulland@dsb.no
Vannebo, Kjell Ivar	Norsk språkråd	k.i.vannebo@inl.uio.no
Whittaker, Sunniva	Norges handelshøgskole	sunniva.whittaker@nhh.no
Yrvin, Knut	Skolelinux-prosjektet	knuty@skolelinux.no
Ystenes, Martin	Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	ystenes@chembio.ntnu.no

PROSJEKTRAPPORT

NORSK TERMINOLOGI Kartlegging av nasjonale fagmiljøer, infrastruktur og holdninger

Standard Norge
Oslo, 10. september 2004

Innhold

Forord.....	70
1 Sammenheng.....	71
2 Bakgrunn.....	72
3 Mål.....	72
4 Praktisk gjennomføring.....	72
5 Oppbygging av spørreundersøkelse.....	73
6 Resultater.....	74
6.1 Opplysninger om respondent og virksomhet.....	75
6.2 Omfang på terminologiarbeid i hele virksomheten.....	75
6.3 Intern organisering og terminologisk metode.....	75
6.4 Kvalifikasjoner.....	76
6.5 Fagområder, språk og type aktivitet.....	76
6.6 Format og tilgjengeliggjøring.....	77
6.7 Eksternt samarbeid.....	77
6.8 Holdninger, ønsker og behov.....	78
7 Diskusjon og konklusjoner.....	78
7.1 Opplysninger om respondent og virksomhet.....	79
7.2 Omfang på terminologiarbeid i hele virksomheten.....	79
7.3 Intern organisering og terminologisk metode.....	79
7.4 Kvalifikasjoner.....	79
7.5 Fagområder, språk og type aktivitet.....	80
7.6 Format og tilgjengeliggjøring.....	80
7.7 Eksternt samarbeid.....	81
7.8 Holdninger, ønsker og behov.....	81
8 Avsluttende diskusjon og konklusjoner.....	81
Vedlegg 1: Følgetekst og innledende tekst til spørreundersøkelse.....	84
Vedlegg 2: Grafisk presentasjon av svar fra undersøkelsen.....	85

Forord

Denne rapporten beskriver et prosjekt som *Standard Norge* har utført på oppdrag fra *Norsk språkråd*. Initiativtaker til prosjektet var *Norsk språkråds referansegruppe for terminologi*.

Referansegruppen under ledelse av Johan Myking, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, formulerte tankene som har dannet utgangspunktet for prosjektet. Både under initieringen og gjennomføringen av prosjektet var Jan Hoel, Norsk språkråd, en uunnværlig diskusjonspartner. Fruktbare faglige diskusjoner har jeg hatt underveis med to av kollegaene mine, Nina Zandjani og Håvard Hjulstad.

Under den tekniske delen av spørreundersøkelsen har jeg hatt stor nytte av å samarbeide med Frode Johnsen, *Pronorm AS*. Dette har særlig gått på innlegging i, håndtering og bruk av samt resultatbearbeiding ved hjelp av programmet QuestBack. I kartleggingsfasen av terminologiske miljøer (i Norge) har kollega Silje Karlsen gjort en stor innsats, både når det gjelder å ta telefonisk kontakt med aktuelle fagmiljøer, og ikke minst med å legge informasjon inn i en database over terminologiske fagmiljøer i Norge.

En stor takk til alle dere som er nevnt! Og ikke minst: En stor takk til alle dere som gav oss positive tilbakemeldinger i kartleggingsfasen, og i særlig grad til alle dere som tok dere bryet med å besvare spørreundersøkelsen!

Lysaker, 19. august 2004
Knut Jonassen,
Programkoordinator, Standard Norge

1 Sammenheng

Det er foretatt en kartlegging av personer og virksomheter som arbeider med terminologi og fagspråk, primært knyttet til bruk av norsk språk. Deretter er disse blitt bedt om å besvare en spørreundersøkelse om bl.a. infrastruktur og holdninger.

Bakgrunnen for spørreundersøkelsen har vært todelt. Det ene har vært at Norge i flere år har manglet en sentralinstitusjon for terminologi, det andre at Norsk språkråd er under omorganisering og skal påta seg et større ansvar for terminologiutvikling i Norge.

Invitasjon til å delta i undersøkelsen gikk til dem som ble ansett som relevante ut fra innledende kartlegging. Spørreundersøkelsen besto av 41 punkter fordelt på åtte kapitler. Spørsmålene gjelder delvis den enkelte respondent og virksomhet, innbefattet kvantitative og kvalitative forhold på egen terminologisk aktivitet, delvis gjelder de holdninger, ønsker og behov i både et nasjonalt og et internasjonalt perspektiv.

Det kom svar fra mer enn 50 % av dem som hadde fått tilbud om deltakelse, noe som er svært bra for denne type undersøkelser. Det tyder på at temaet virker fengende på dem som ble spurte. De aller fleste av de spurte drev også terminologisk aktivitet i sin virksomhet, men i svært forskjellig omfang. For de aller fleste er imidlertid terminologiarbeid sekundært, det har en rolle som støtteaktivitet i forhold til en hovedaktivitet.

Terminologiarbeid er forskjellig organisert fra virksomhet til virksomhet. Det er i stor grad ivarett av velutdannede personer med lang yrkespraksis. De terminologiske metodene som benyttes, varierer mye, og ofte foregår arbeidet uten dokumenterte retningslinjer.

Terminologiutvikling foregår innenfor nær sagt alle fagområder, men med en klar overvekt mot tekniske og naturvitenskapelige fagfelt. En rekke språk er representert, med bokmål og engelsk som de klart mest frekvente.

Ulike formater er brukt, og ofte er terminologien lite tilgjengelig eksternt. Tilgjengeliggjøring og publisering foregår på forskjellige måter. Formatene som er brukt, virker ofte hemmende på muligheter for effektiv søking og nettbasert presentasjon. Mange av de beste og mest anvendbare redskapene for terminologiarbeid er lite kjent og brukt. Arbeidet foregår i varierende grad i samarbeid med andre, internt i virksomheten eller eksternt.

Ønsket og følt behov for terminologiutvikling er stort. Ingen vil ha en faglig kommunikasjon her til lands hvor eneste mulighet er å bruke engelsk eller andre fremmedspråk. Motivasjonen for å bidra med materiale eller arbeidsinnsats i et nasjonalt løft for norsk terminologi er stor, og alle vil bruke effektive, nettbaserte termdatabaser, hvis slike etableres og kvaliteten på dem blir god nok. De aller fleste mener at det offentlige bør finansiere slikt arbeid, helt eller delvis. De aller fleste mener dessuten at det er behov for internasjonalt samarbeid på terminologiområdet, likeledes at det er behov for forskning og kurs og annen opplæring.

Terminologiarbeid bør foregå i nært samarbeid med relevante fagfolk og virksomheter som er brukere av terminologien. Det omorganiserte Norsk språkråd bør etablere og sette en norsk språkpolitikk ut i livet på terminologiområdet, videre drive et utstrakt holdningsskapende arbeid. Et utøvende terminologiorgan, et "terminologisk lokomotiv", med oppgave å drive praktisk terminologiarbeid i nært samarbeid med relevante fagmiljøer, bør etableres. Dette

arbeidet skal foregå etter de retningslinjene og den språkpolitikken som Norsk språkråd etablerer.

2 Bakgrunn

Til forskjell fra andre nordiske land har ikke Norge hatt et sentralt organ for terminologi siden *Rådet for teknisk terminologi (RTT)* opphørte å eksistere for snart tre år siden. Samtidig er Norsk språkråd under omorganisering, noe som blant annet innebærer at det nye organet skal legge større vekt på språkvern og språkstyrking og mindre på tradisjonell normering enn tidligere. I slikt språkvern og slik språkstyrking vil terminologi alltid stå sentralt. I lys av dette er det viktig å finne fram til en hensiktsmessig nasjonal infrastruktur og å få avklart ansvarsforhold og arbeids- og rollefordeling, ikke minst mellom et framtidig Norsk språkråd og andre aktører, offentlige som private.

3 Mål

Prosjektet skal resultere i en oversikt over hvilke miljøer som arbeider med terminologi i Norge, og beskrive hvor systematisk dette skjer, hvilke redskaper og hvilken infrastruktur som er tatt i bruk, og hvilke holdninger som eksisterer til nasjonalt samarbeid.

Prosjektet skal bidra til å gi et beslutningsgrunnlag for hvordan terminologiarbeid skal drives videre i Norge, sett i et språkpolitisk perspektiv fra myndighetenes side. Funnene og konklusjonene nedfelles i en rapport og legges fram på en nasjonal terminologikonferanse i oktober 2004.

4 Praktisk gjennomføring

Innledningsvis ble det gjennomført en kartlegging av relevante fagmiljøer og -personer med (potensiell) interesse for norsk terminologi, teoretisk og praktisk. Det var et mål at minst følgende typer aktiviteter skulle være representert:

- Forskning
- Undervisning
- Dokumentproduksjon
- Fagforfatterskap
- Standardisering
- Leksikografi og ordboksarbeid
- Oversettelse
- Forlags- og medievirksomhet
- Departements- og direktoratsutøvelse, innbefattet rapportering og tilsyn

Følgende fagområder skulle som et minimum være representert:

- Humaniora
- Realfag og teknologi
- Samfunnsvitenskap
- Jus
- Fiskeri, akvakultur og landbruk
- Miljøfag
- Medisin og helsefag

Størrelse og type virksomhet skulle variere:

- Enkeltmannsforetak
- Aksjeselskap
- Offentlig institusjon
- Ideell organisasjon
- Stiftelse

Kartleggingsarbeidet tok utgangspunkt i flere lister over personer og institusjoner som har vært involvert i terminologiarbeid på forskjellige nivåer. I tillegg er det brukt personlige informanter som tidligere har vært sentrale i terminologiarbeid.

Det har vært gjort et omfattende arbeid med å få justert og verifisert de opplysningene som framkom fra de nevnte listene og informantene. Dette arbeidet, som hovedsakelig foregikk i mai og juni 2004, har i første rekke foregått ved telefonisk kontakt med de personene og institusjonene som sto på listene. Til en viss grad har informantene også vært benyttet under verifiseringen. Arbeidet har så blitt supplert ved bruk av Internett, spesielt personers og institusjoners offisielle hjemmesider.

Kartleggingsarbeidet har resultert i en liste på cirka 300 kontaktpersoner og institusjoner. Her er det viktig å være klar over at en del institusjoner er ført opp med flere kontaktpersoner. Resultatet av kartleggingsarbeidet er i neste omgang blitt brukt som et utgangspunkt for invitasjon til deltakelse i selve spørreundersøkelsen.

Invitasjon til deltakelse i spørreundersøkelsen ble sendt ut fredag 18. juni 2004. Torsdag 24. juni ble det sendt ut en påminnelse om undersøkelsen til dem som til da ikke hadde besvart den, med en oppgitt siste frist til å besvare den. Mandag 28. juni ble undersøkelsen avsluttet.

Vi hadde satt oss som mål å få inn svar fra cirka 60 respondenter. Tidsrommet for undersøkelsen falt sammen med innledningen til skoleferien. Vi antok at dette kunne bidra til at målsettingen kunne bli vanskelig å nå.

5 Oppbygging av spørreundersøkelse

Undersøkelsen består av 41 punkter fordelt på følgende åtte kapitler:

- Opplysninger om respondent og virksomhet
- Omfang på terminologiarbeid i hele virksomheten
- Intern organisering og terminologisk metode
- Kvalifikasjoner
- Fagområder, språk og type aktivitet
- Format og tilgjengeliggjøring
- Eksternt samarbeid
- Holdninger, ønsker og behov

Flere forhold ble styrende for hvordan spørreundersøkelsen ble lagt opp. Det viktigste var selvfølgelig å innfri ønsket om å kunne konkludere på sentrale punkter i henhold til definert målsetting. Det var ut fra dette at vi forsøkte å få belyst nettopp de åtte kulepunktene som er listet opp over.

Videre var det flere forhold vi ønsket å ta hensyn til. Vi søkte å lage en undersøkelse

- der svarene fra respondentene enklest mulig lot seg bearbeide
- som enklest mulig kunne la seg besvare av respondentene, ikke minst rent praktisk
- som respondentene ville finne meningsfull, i beste fall også bevisstgjørende
- som ble besvart av tilstrekkelig mange relevante fagpersoner og -miljøer

På bakgrunn av dette er undersøkelsen bygd opp etter følgende prinsipper:

- Bruk av godt utprøvd programvare med hensiktsmessig statistisk resultatbearbeiding
- Kort, motiverende følgebrev per e-post
- Motiverende og forklarende innledende prosatekst forut for spørsmålene
- Tiltalende utforming
- Nettbasert undersøkelse med invitasjon per e-post til å delta
- Nettbasert besvarelse
- Definerte svaralternativer der dette var mulig
- Muligheter for utfyllende (prosa)opplysninger der dette var nødvendig
- Tilbud om å delta til definerte personer og institusjoner for å ivareta spredning så vel av faglig profil og kompetanse som av virksomhetstype

Spørsmålene i undersøkelsen kan leses ut av vedlegg 2. I tillegg er innledende prosadel gjengitt i vedlegg 1, det samme er motiverende tekst fra e-post som ledsaget spørreundersøkelsen.

6 Resultater

Aggregerte data fra hele undersøkelsen er gjengitt i vedlegg 2. Av hensyn til anonymiseringen er fritekstdelene av besvarelsene utelatt. Informasjon herfra er imidlertid trukket inn både i denne delen og i det konkluderende kapitlet, der det er relevant.

Av resultatene som er vist i vedlegg 2, kan en se at prosenttallene som er presentert i diagrammene, baserer seg på et varierende antall respondenter. Dette skyldes at det er et varierende antall som har besvart spørsmålene i undersøkelsen. Hovedsakelig skyldes nok dette at enkelte spørsmål har vært irrelevante eller vanskelige å besvare for respondentene. For eksempel er det umulig å besvare spørsmål vedrørende terminologisk metode i virksomheten hvis det ikke foregår terminologiarbeid i den samme virksomheten. I andre tilfeller kan spørsmål ha forblitt ubesvart av ren forglemmelse. Generelt sett er imidlertid svarprosenten høy for samtlige spørsmål i undersøkelsen.

Spørreundersøkelsen består av tre typer spørsmål, ut fra mulige svaralternativer:

- Svarene avgis i form av fritekst eller som tillegg til oppsatte svaralternativer
- Gjensidig ekskluderende svaralternativer er oppgitt i en liste
- Svaralternativer, med rom for flere valg, er oppgitt i en liste

Første type spørsmål er ikke resultatmessig presentert i vedlegg 2, men viktige elementer er tatt med både under dette kapitlet og under diskusjonskapitlet. Resultatene fra de to neste spørsmålstypene er i sin helhet presentert i vedlegg 2. Summen av prosenttallene der gjensidig ekskluderende svaralternativer er oppgitt, skal alltid bli cirka 100 (men ikke nødvendigvis eksakt 100 på grunn av matematiske avrundingsregler). Der det har vært mulig for respondenten å krysse av for flere svaralternativer, kan summen av prosenttallene bli hva som helst (i og med at alternativene ikke er gjensidig ekskluderende). Verdier her må forstås som

en angivelse av hvor mange av respondentene og de virksomhetene de representerer, som har funnet alternativet relevant for seg. Eksempel på ikke-ekskluderende svaralternativer er spørsmålet om hvilke språk som er representert i respondentens terminologisamling(er). Her vil en respondent kunne krysse av for flere språk, og ved summering av prosenttall vil vedkommende respondent bli ”telt opp” flere ganger.

Vi fikk tilbakemelding fra cirka 120 respondenter, hvorav 110 hadde besvart selve undersøkelsen. Dette tilsvarer en respons på over 50 %, korrigert for de institusjonene som svarte på vegne av samtlige kontaktpersoner i institusjonen.

Med et par unntak er alle prosentangivelsene som er oppgitt, rundet av til nærmeste tall delelig på fem. Dette er gjort fordi tallene i et slikt statistisk materiale er forholdsvis usikre (hver respondent utgjør nesten 1 %). Alle oppgitte verdier er derfor å betrakte som cirkatall. Grunnlagsmaterialet er likevel generelt sett godt nok til at man kan lese klare tendenser ut av tallene. Det var da også dette som var intensjonen med undersøkelsen.

6.1 Opplysninger om respondent og virksomhet

Forskjellige selskapstyper er representert i materialet. Grovt sett kan man likevel si at cirka én tredel er statlige virksomheter, én tredel er aksjeselskap eller stiftelser og én tredel er enkeltmannsforetak. Kommunale eller fylkeskommunale enheter er ikke representert.

Av respondentene oppgir bare 2 % at terminologiutvikling er primær oppgaven til virksomheten. Cirka 70 % oppfatter det slik at terminologiutviklingen er et redskap for annen aktivitet. De resterende (knappt 30 %) mener at terminologien som utvikles, er et mål i seg selv, samtidig som den brukes som et redskap for annen aktivitet.

80 % av besvarelsene indikerer at det foregår terminologiarbeid i virksomheten. Resten anser at det ikke foregår slikt arbeid i virksomheten, for disses vedkommende ble undersøkelsen avsluttet med dette spørsmålet.

6.2 Omfang på terminologiarbeid i hele virksomheten

Antallet personer som arbeider med terminologi i virksomhetene, varierer sterkt. I 40 % av tilfellene er dette oppgaven til én enkelt person. For knapt 30 % av virksomhetene er dette ansvaret fordelt på fra to til fire personer, mens det for de resterende vel 30 % involverer mellom fem og femten ansatte eller flere.

For mange av virksomhetene, dvs. 40 %, er omfanget av terminologiarbeid forholdsvis lite, anslått til ett månedsverk årlig. I 20 % av tilfellene anslås omfanget å være mellom to og fem månedsverk. 25 % oppgir at terminologiarbeidet i virksomheten tilsvarer mellom et halvt og to årsverk årlig. 15 % oppgir at mer enn to årsverk årlig går med til terminologiarbeid.

6.3 Intern organisering og terminologisk metode

Terminologiarbeid er organisert forskjellig i ulike virksomheter. I cirka 55 % av tilfellene foregår den spredt i virksomheten, mens den i de resterende 45 % av tilfellene er samlet i én enhet.

Cirka 55 % av virksomhetene har ingen person eller organisatorisk enhet som koordinerer arbeidet med terminologi, mens de resterende 45 % har definert et slikt koordinerende ansvar.

I 70 % av tilfellene arbeides det tverrfaglig med terminologi, mens det i de resterende 30 % ikke gjøres det.

I 70 % av tilfellene arbeides det primært med enkelttermer, mens de resterende 30 % arbeider med relasjoner mellom begreper. Cirka 55 % av respondentene oppgir at termtilfanget dannes ved at enkelttermer trekkes ut av tekstmateriale. I cirka 15 % av tilfellene er tilfanget framkommet som et resultat av arbeid med korpus. Cirka 10 % oppgir at termene framkommer som et resultat av arbeid med begrepssystemer, mens de resterende 20 % oppgir at de bruker andre metoder. De fleste av de sistnevnte oppgir at de benytter kombinasjoner av de metodene som er nevnt over. I tillegg nevnes det at terminologien dannes gjennom faglig arbeid og forfatterskap, gjennom bruk av emneord i forbindelse med informasjonssøk og -gjenfinning samt gjennom faglig dialog og som et resultat av oversettelsesaktivitet.

Cirka halvparten av respondentene har oppgitt at de kjente til at det eksisterer ISO-standarder som gir retningslinjer, format- og metodebeskrivelser for terminologiarbeid, den andre halvparten oppgir at disse er ukjente. Cirka 70 % oppgir at de ikke bruker disse standardene i sin virksomhet, de resterende 30 % bruker dem. 60 % oppgir at terminologisk aktivitet ikke foregår etter dokumenterte retningslinjer, mens 40 % følger dokumenterte retningslinjer.

6.4 Kvalifikasjoner

Av virksomhetene som har svart, oppgir 55 % at personer med filologisk bakgrunn er involvert i terminologiarbeid. Tilsvarende tall for annen bakgrunn er at 50 % av virksomhetene har personer med oversetterutdannelse, 35 % har personer med teknisk og realfaglig bakgrunn og 20 % har personer med økonomisk og samfunnsvitenskapelig bakgrunn. 15 % oppgir at de har personer med annen bakgrunn, for eksempel juridisk, bibliotekfaglig og datalingvistisk. Mange av virksomhetene oppgir at den delen av staben som er involvert i terminologisk arbeid, er tverrfaglig sammensatt, bestående av flere av eller alle de nevnte fagområdene.

Kun 5 % av virksomhetene har nyutdannede til å drive med terminologisk aktivitet. 20 % har personer med fra ett til fem års arbeidspraksis, og samme prosenttall gjelder for virksomheter som har personer med seks til ti års arbeidspraksis. 80 % av virksomhetene har ansatt personer med mer enn ti års arbeidspraksis til å drive terminologiarbeid.

6.5 Fagområder, språk og type aktivitet

Terminologien som det arbeides med, er tilknyttet en rekke områder. 55 % av virksomhetene oppgir at de arbeider med terminologi knyttet til tekniske fag, 45 % knyttet til IT, 35 % knyttet til miljø og sikkerhet og 25 % knyttet til henholdsvis medisin og primærnærings. Ellers er en omfattende mengde fagområder oppgitt, eksempelvis jus, økonomi, kulturfag, næringsmiddelfag, språkteknologi, industri- og håndverksfag, transport, markedsføring, biofaglige områder, administrasjon og organisasjon. Flere påpeker "alle mulige fagområder".

Kun knapt 15 % opererer med en rent enspråklig terminologi. 40 % oppgir at terminologien deres er tospråklig, mens 20 % oppgir at den er flerspråklig. 30 % indikerer at terminologien deres består av en kombinasjon av disse alternativene.

Over 90 % av respondentene oppgir at bokmål er representert, tilsvarende tall for nynorsk er vel 20 %, for samisk vel 2 %. Det helt dominerende "utenlandske" språket er engelsk, som er representert i terminologien til over 75 % av virksomhetene, fulgt av tysk og fransk med henholdsvis 40 % og 25 %. Svensk, dansk og finsk er representert i terminologien til

henholdsvis 15 %, 10 % og 5 % av virksomhetene. Ellers oppgis det at en rekke andre språk er aktuelle, eksempelvis spansk, russisk og italiensk. Latin, med sin tradisjonelt sterke stilling som fagspråk innenfor visse disipliner, er ikke nevnt av noen.

85 % av respondentene oppgir at formålet med terminologisk aktivitet er å understøtte oversettelse, mens 30 % oppgir informasjonsgjenfinning som formål. Dokumentasjon og standardisering blir begge oppgitt som formål av 25 %. Tilsvarende tall for klassifikasjon og statistikk er 20 %, det samme er det for lærebokforfatterskap og forlagsarbeid. 15 % oppgir leksikografi, mens vel 5 % oppgir lovgivning. Andre formål som oppgis, er undervisning, informasjonsformidling, bygging av informasjonsdatabaser, tolking samt språkplanlegging og språkrokt.

Informasjonen som gis til hvert enkelt begrep, varierer mye. 85 % registrerer (hoved)term, vel 35 % også synonymmer, mens 75 % oppgir ekvivalenter på annet/andre språk enn hovedspråket. 55 % registrerer definisjoner, samme prosenttall angir fag- eller bruksområder. Cirka 35 % har med kildeangivelse, mens cirka 10 % oppgir henholdsvis formler og symboler. Mange registrerer også annen type informasjon, eksempelvis kunde, dato for registrering, innlegging og oppdatering, kontekst, fraseologi, encyklopedisk informasjon, uttale, geografisk spredning, grammatikk, begrepsrelasjoner og kortformer og forkortelser.

6.6 Format og tilgjengeliggjøring

Vel 70 % oppgir at terminologien deres finnes i en database, mens 45 % oppgir tekstfil som medium. Papir og kartotekkort (sistnevnte er kun brukt av én respondent) blir brukt av til sammen 25 % av virksomhetene. Tekstkodet, strukturert tekstfil (XML og lignende) benyttes i 10 % av virksomhetene.

50 % benytter definerte felter i et etablert termpostformat, 40 % gjør det ikke. Tilsvarende tall er det for hvorvidt spesifikk programvare benyttes eller ikke. I 80 % av tilfellene er terminologien tilgjengelig for alle ansatte i virksomheten, i 20 % av tilfellene er den ikke det.

I 50 % av tilfellene er terminologien tilgjengelig for personer utenfor virksomheten, i 45 % av tilfellene er den ikke det. I 50 % av virksomhetene blir terminologi gjort tilgjengelig via Internett, i 20 % via intranett, og 30 % distribuerer den på papir. Andre spredningsformer, som for eksempel bruk av telefon og telefaks og cd-rom, er også nevnt.

45 % oppgir at de vil kunne gi fra seg terminologi som innspill til nasjonalt terminologiarbeid, mens 5 % ikke vil kunne gjøre det. 50 % er imidlertid usikre på hvorvidt de vil kunne gjøre dette eller ikke. Over 90 % oppgir at de vil benytte seg av nasjonale terminologidatabaser hvis slike blir gjort fritt tilgjengelige på Internett.

6.7 Eksternt samarbeid

I 30 % av virksomhetene er utvikling av terminologi et rent internt gjøremål, i 70 % av virksomhetene foregår slikt arbeid i samarbeid med eksperter eller samarbeidspartnere utenfra.

40 % av de involverte er medlemmer av terminologiske nettverk eller lignende, mens 45 % ikke er det. 15 % er usikre på dette. Imidlertid er over 60 % medlemmer av faglige nettverk som kunne ha vært benyttet til terminologiarbeid, 30 % er det ikke, og de resterende 10 % er usikre på dette.

Hvis spesialiserte nettverk ble opprettet, ville 60 % kunne delta i slike, mens 5 % ikke ville kunne det. 35 % er usikre på dette. 55 % kunne tenke seg å arbeide i terminologiske faggrupper sammen med andre med samme faglige profil, interesse og kompetanse, mens knapt 10 % ikke kunne tenke seg det. Til denne problemstillingen er det 40 % som føler seg usikre.

6.8 Holdninger, ønsker og behov

100 % (én enkelt respondent var av en annen oppfatning) mener at det er viktig å utvikle norsk terminologi, den stadig sterkere internasjonaliseringen til tross.

85 % mener at det offentlige bør ha et overordnet ansvar for å utvikle norsk fagspråk og terminologi som en del av en nasjonal infrastruktur. Knapt 10 % mener at dette ikke bør være et offentlig ansvar, mens 5 % er usikre på dette.

80 % mener at det omstrukturerte Norsk språkråd bør ta ansvaret for å gi de overordnede retningslinjene for dette arbeidet. 30 % mener at Språkrådet (også) bør prioritere mellom fagområder. 25 % oppgir at Språkrådet (også) bør ha andre roller, for mange synes en rådgivnings- og samordningsrolle å være viktig. Mange påpeker også at det bør drive utstrakt holdningsskapende arbeid. Det påpekes også at Språkrådet bør bidra med å skaffe midler til terminologiarbeid. Det er imidlertid ingen som eksplisitt ytrer ønske om at det omorganiserte Språkrådet selv skal drive terminologiarbeid eller -prosjekter.

50 % av respondentene mener at det offentlige bør finansiere arbeidet med norsk terminologi. 5 % mener at slikt arbeid bør finansieres av den eller dem som har behov for terminologien. 40 % uttrykker at det kan være aktuelt med en ordning der alle involverte parter bidrar. 5 % foreslår andre løsninger, felles for alle disse er imidlertid at de mener at en basisbevilgning bør komme fra det offentlige.

80 % oppgir at det er ønskelig med internasjonalt samarbeid på terminologiområdet, mens 20 % er usikre på hvor viktig dette er. 70 % oppgir at det er behov for forskning og utvikling for å styrke terminologiarbeid, de resterende 30 % er usikre på hvor viktig dette er. 80 % oppfatter at det trenges kurs og undervisning for styrking av terminologiarbeid, de resterende 20 % er usikre på hvor viktig dette er.

7 Diskusjon og konklusjoner

En svarandel på over 50 % må sies å være oppsiktsvekkende høy for undersøkelser av denne typen. Dette indikerer at temaet for undersøkelsen og de problemstillingene den reiser, i høy grad oppfattes som viktige blant dem som har fått tilbud om å delta.

Resultatene av undersøkelsen er ikke nødvendigvis representative for holdningene til norsk fagspråk og terminologi i hele den delen av befolkningen (hvilket i praksis vil si omtrent hele befolkningen) som er brukere av terminologi i større eller mindre grad. Utvalget av dem som i første omgang fikk invitasjon til å delta i undersøkelsen, og av dem som faktisk har respondert på den, er de som reelt sett bestemmer hvordan resultatene blir. I og med at (potensielle) respondenter er valgt på bakgrunn av spesielle kriterier som vi har definert, er de ikke nødvendigvis representative for alle som har interesse av eller er brukere av norsk fagspråk og terminologi.

De som har fått tilbud om å delta i undersøkelsen, er personer og institusjoner som vi har ønsket respons fra ut fra at de er eller har vært involvert i terminologiarbeid på en eller annen

måte. Selv om det er god spredning blant disse, er visse grupper, for eksempel oversettere, svært godt representert i undersøkelsen. Dette har klart vært med på å prege sammensetningen av innkomne svar.

7.1 Opplysninger om respondent og virksomhet

Når 80 % av respondentene opplyser om at det foregår terminologisk aktivitet i virksomheten, tyder dette på at man i stor grad har lyktes i bestrebelsene på å nå personer og institusjoner som er involvert i terminologiarbeid. Opplysningene som gis, tyder også på at spredningen på respondentene har vært god, både i forhold til virksomhetstype, fagområde og størrelse på virksomhet. Det synes som de grupperingene vi ønsket å nå, er tilfredsstillende representert.

Når kun 2 % oppgir at terminologit utvikling er selve primær oppgaven til virksomheten, mens 70 % oppgir at den er et redskap for andre oppgaver, så er dette med på å understreke redskapsaspektet ved terminologisk aktivitet. Det er nærliggende å anta at annen aktivitet vil bli skadelidende i virksomhetene hvis den terminologiske aktiviteten stopper opp eller ikke holder tilstrekkelig kvalitet.

7.2 Omfang på terminologiarbeid i hele virksomheten

Terminologiarbeid foregår i svært forskjellig omfang fra virksomhet til virksomhet, med stor variasjon mellom antall ansatte involvert. Variasjonen gjenspeiler til en viss grad størrelsen på virksomheten, for eksempel kan et enkeltmannsforetak ikke ha mer enn én person som arbeider med terminologi. På den andre siden ser vi at ikke alle virksomhetene med mange ansatte har tilsvarende mange som arbeider med terminologit utvikling.

7.3 Intern organisering og terminologisk metode

I en stor del av tilfellene er terminologiarbeid spredt i virksomheten, mens det også er vanlig at den er samlet i én enhet. Mange av virksomhetene mangler et ledd med koordinerende ansvar for terminologiarbeid internt. I det store flertallet av virksomhetene arbeides det med enkelttermer. Dette tyder på at svært mange løser de terminologiske problemene etter hvert som de dukker opp eller oppstår. Det er allment antatt at terminologisk metode med utgangspunkt i begrepssystemer eller korpus gir mest hensiktsmessige resultater. Likevel er disse langt mindre utbredt enn de mer ad hoc-pregede metodene som er nevnt over.

ISO-standardene for terminologiarbeid, som beskriver arbeidsmetodikk og formater, er kjent av cirka halvparten av respondentene, men hele 70 % oppgir at de ikke er i bruk. Dette tyder på at det kan bli arbeidskrevende å skulle samle terminologi fra mange av respondentene på en hensiktsmessig måte. Det at hele 60 % oppgir at de ikke følger dokumenterte retningslinjer i sitt terminologiarbeid, forsterker ytterligere denne antakelsen. Med hensyn til omfang, intern organisering og terminologisk metode synes mye av det som foregår, å være nokså ad hoc-preget.

7.4 Kvalifikasjoner

Det synes generelt sett å være et høyt utdanningsnivå blant dem som utvikler og systematiserer terminologi i virksomhetene. Det mest vanlige er at de involverte er filologer og/eller oversettere. Men personer med annen bakgrunn er ofte involvert, for eksempel ingeniører, realister, økonomer, samfunnsvitere, jurister, bibliotekarer og datalingsvister.

Nesten ingen nyutdannede driver med terminologisk aktivitet. Hele 80 % av respondentene oppgir at de har personer med mer enn ti års praksis til å drive slikt arbeid. De involverte har

generelt både god faglig bakgrunn og god oversikt over virksomheten som terminologien skal benyttes innenfor.

Dette kan også tyde på at det er et generasjonsskille mellom dem som er involvert og dem som ikke er involvert i terminologiarbeid. På sikt vil dette kunne føre til at interessen for norsk terminologiarbeid blir redusert. Det er grunn til å anta at det allerede i dag er større engasjement for norsk terminologi og fagspråk blant dem som er involvert i slikt arbeid (eldre arbeidstakere), enn blant dem som ikke er det (yngre arbeidstakere).

7.5 Fagområder, språk og type aktivitet

Når det gjelder fagområder, er nær sagt alle fag representert, men over halvparten av virksomhetene oppgir at de arbeider med teknologi. Også de andre mest frekvente fagområdene er realfaglig orientert. Til tross for disse fagområdenes helt dominerende stilling er andelen personer med slik bakgrunn relativt beskjeden. Dette kan være en uheldig situasjon hvis man ønsker en terminologitvilling med utgangspunkt i begreper og relasjoner mellom disse. Inntrykket av en aktivitet der det ikke anvendes en optimal terminologisk praksis, for eksempel slik de er beskrevet i ISO-standardene for terminologiarbeid, blir derved forsterket.

Terminologiene foreligger noen ganger på ett språk, av og til på to, i visse tilfeller på tre eller flere og ofte i en kombinasjon av disse. Bokmål er hyppigst representert, tett fulgt av engelsk. Tysk er hyppig forekommende, og også fransk er mer frekvent enn nynorsk. Blant dem som arbeider med nasjonal terminologi, er det nesten ingen som befatter seg med samisk. Dessuten synes latin å ha mistet noe av sin posisjon som fagspråk innenfor visse disipliner.

Det er stor variasjon mellom respondentene med hensyn til hvilken informasjon som gis og registreres til hvert begrep. De aller fleste registrerer (hoved)term, mange registrerer også synonymer. Ellers varierer dette mye, noe som vil gjøre det vanskelig å samle materiale fra flere virksomheter for så å slå det sammen til ett dokument. Hvilken informasjon som registreres, synes å være avhengig av formålet. Oversettere tar for eksempel primært vare på hovedterm og ekvivalenter på andre språk, mens de som klassifiserer og driver med statistikk, er mer opptatt av definisjoner og begrepsrelasjoner.

Fordi det er så uensartet praksis fra virksomhet til virksomhet, kan det bli arbeidskrevende å slå sammen terminologisk materiale fra forskjellige virksomheter. Svært få opplyser at de tar vare på kildehenvisninger til sine termer, definisjoner osv. Fravær av kildehenvisninger kan tyde på vesentlige mangler i forhold til god terminologisk praksis.

7.6 Format og tilgjengeliggjøring

Mye av terminologien i virksomhetene foreligger elektronisk, ofte i form av databaser. Andre opererer med termlister på papir. Imidlertid er det få som har tekstkodete, strukturerte tekstfiler (XML og lignende), som definitivt er det mest anvendelige hvis målet både er optimal søkbarhet og hensiktsmessig tilgjengelighet via Internett. Det vil være et forholdsvis omfattende arbeid å få overført terminologisk materiale fra papir og databaser til tekstkodete filer.

Omtrent halvparten av virksomhetene benytter et etablert termpostformat, de andre gjør det ikke. Det at så vidt mange ikke opererer med et etablert termpostformat, vil gjøre utnyttelse av terminologisk materiale fra disse til en arbeidskrevende prosess. Feltene i formatet til dem som opererer med et termpostformat, varierer sterkt fra virksomhet til virksomhet. Dette vil bidra til å komplisere utnyttelsen av materiale også fra disse.

Tilgjengeligheten på utviklet terminologi internt i mange virksomheter synes å være god. Utveksling mellom virksomheter synes å være langt dårligere. Måten slik utveksling foregår på, varierer sterkt, fra Internett-løsninger til distribusjon på papir eller cd-rom. Manglende eller uhensiktsmessig utveksling av terminologi bidrar til at norsk fagspråk ikke får den posisjonen det kunne ha hatt i norsk offentlighet og næringsliv. Dette understrekes ytterligere av at de som er usikre på om de kan bidra med eget terminologisk materiale til nasjonale fellesprosjekter, er langt færre enn de som ønsker å bidra. Dette kommer fram samtidig som nesten alle sier at de vil benytte nasjonale terminologidatabaser dersom slike blir gjort fritt tilgjengelige på Internett. Det vil kreve en omfattende bevisstgjøringsprosess å få flere til å ønske å bidra.

7.7 Eksternt samarbeid

Mange utvikler terminologi internt i virksomheten, selv om langt flere gjør det i samarbeid med eksterne partnere og eksperter. Noe under halvparten deltar i terminologiske nettverk, mens noe over halvparten ikke gjør det. Mange deltar imidlertid i faglige nettverk som også vil kunne benyttes til terminologisk aktivitet. Her ligger det et stort potensial som foreløpig ikke er utnyttet godt nok. Dette understrekes ytterligere av at et klart flertall av respondentene kunne tenke seg å delta i denne typen nettverk, dersom slike ble opprettet. Også her er det behov for et bevisstgjøringsarbeid overfor de mange som er usikre på om de ville delta eller ikke.

7.8 Holdninger, ønsker og behov

Det er oppsiktsvekkende at 100 % uttrykker at det er viktig å utvikle norsk terminologi og fagspråk, den stadig sterkere globaliseringen til tross. Dette er et vitnesbyrd om et kraftig ønske om å kunne forankre egen faglig kunnskap i eget morsmål. Likeledes gir det uttrykk for et sterkt ønske om å kunne bruke norsk i faglig kommunikasjon.

De aller fleste mener at det offentlige skal ha et overordnet ansvar for at norsk fagspråk og terminologi utvikles som en del av en nasjonal infrastruktur. De aller fleste mener også at det omstrukturerede Norsk språkråd bør ta ansvaret for å gi de overordnede retningslinjene for dette arbeidet. Det er imidlertid ingen som eksplisitt sier at Språkrådet selv skal drive terminologiprojekter. Forventningene til Språkrådet går mer i retning av at det bør ha en rådgivnings- og samordningsrolle samt drive holdningsskapende arbeid.

5 % mener at terminologiarbeid bør finansieres av dem som har behov for terminologien, de resterende mener at det offentlige bør bidra i større eller mindre grad. Over halvparten mener at det offentlige bør finansiere terminologiarbeid i svært stor grad, mens de resterende mener at et spleiselag, der det offentlige bidrar med en basisbevilgning, kan være aktuelt.

I tråd med internasjonaliseringen mener 80 % at det er viktig med internasjonalt samarbeid på terminologiområdet. Samme prosenttall mener at det er behov for kurs og undervisning for å styrke terminologisk aktivitet her til lands. Nesten like mange mener at det trenges forskning og utvikling for å kunne drive et kunnskapsbasert terminologiarbeid.

8 Avsluttende diskusjon og konklusjoner

Problemstillinger omkring utvikling av norsk terminologi og fagspråk fenger sterkt. Det er et sterkt ønske om at omfattende aktiviteter settes i gang for å få utviklet norsk terminologi. Det er videre et ønske om at det omorganiserte Norsk språkråd tar på seg ansvaret for de

overordnede retningslinjene for et slikt arbeid. Sagt med andre ord: En norsk språkpolitikk må etableres og settes ut i livet også på det terminologiske og fagspråklige området. Her må det omorganiserte Norsk språkråd spille en nøkkelrolle.

Rollefordelingen må være klar: Praktisk terminologiarbeid behøver ikke å bli drevet av Språkrådet direkte, men av dem som kjenner de ulike fagområdene og har behov for og er brukere av den tilhørende terminologien.

Det er de færreste av dem som driver terminologiarbeid i dag, som har terminologiutvikling som hovedmål. Terminologien er primært et redskap for andre formål, som for eksempel:

- Faglig kommunikasjon og dokumentasjon
- Oversettelse
- Klassifikasjon og statistikk
- Departements- og direktoratsutøvelse, innbefattet lovgivning, rapportering og tilsyn
- Informasjonsstrukturering og -gjenfinning
- Standardisering
- Forskning og undervisning
- Fagforfatterskap, leksikografi og ordboksarbeid, forlagsvirksomhet

Det er nærliggende å anta at hvis vi ikke utvikler en hensiktsmessig terminologi, så vil de ovennevnte prosessene bli mindre effektive, resultatene fra dem vil bli dårligere, og de som utfører prosessene, vil bli mindre kreative.

Det foregår mye terminologiarbeid i Norge i dag. Problemet er at mye av denne aktiviteten er for ad hoc-preget og lite samordnet, blant annet karakterisert ved at

- anerkjent terminologisk metode i mange tilfeller ikke følges
- format og medium er uhensiktsmessig, noe som hindrer spredning og gjenbruk
- samarbeid mellom relevante institusjoner ofte ikke er etablert
- tverrfaglig samarbeid ikke er etablert der det kan være hensiktsmessig
- redskaper for effektiv termhåndtering er ukjente og ikke tatt i bruk

Resultatet er at norsk terminologiarbeid generelt sett er for lite effektivt, og at norsk fagspråk er blitt for dårlig etablert nasjonalt, den relativt store innsatsen og den høye motivasjonen til tross. Det kan være stor fare for at konkurrerende norske terminologier utvikles innenfor samme fagområde. De som driver terminologiarbeid i dag, er spesialister på helt andre saksområder, og det finnes ingen steder de kan henvende seg for å få den nødvendige terminologiske støtten.

Behovet for og ønsket om videreutvikling av norsk fagspråk og terminologi er stort. De praktiske problemene vi står overfor for å få etablert en hensiktsmessig norsk terminologi, er formidable, dette til tross for at mange ønsker å bidra.

For å avhjelpe situasjonen bør sannsynligvis noen tildeles rollen som *terminologisk lokomotiv*, et organ som kan drive fram terminologiarbeid i henhold til de språkpolitiske retningslinjene fra Norsk språkråd. Organet som skal ivareta en slik rolle, må ha:

- Omfattende kunnskap om terminologisk teori og metode
- Omfattende språklig og lingvistisk kompetanse
- Ansatte med fagkunnskaper innenfor mange områder
- Omfattende kontaktnett innenfor en rekke fagområder

- Infrastruktur for omfattende møteaktivitet og støttefunksjoner
- Vidtgående kunnskaper om og erfaringer med normering samt etablerte og dokumenterte retningslinjer for dette
- Kompetanse innenfor tekstkoding, databasebygging og nettbasert publisering
- Bred nasjonal og internasjonal kontaktflate med relevante terminologiske kompetanse- og forskningsmiljøer

Vedlegg 1: Følgetekst og innledende tekst til spørreundersøkelse

Følgetekst med e-post: Utvikling av norsk fagspråk og terminologi

En spørreundersøkelse

Standard Norge gjennomfører, på oppdrag fra Norsk språkråd, en spørreundersøkelse om ønsker og holdninger til norsk fagspråk og terminologi. Norsk språkråd er for tiden under omorganisering, og resultatene av denne undersøkelsen vil kunne ha innvirkning på framtidig aktivitet i Språkrådet.

Du/din institusjon mottar dette spørreskjemaet enten fordi du/din institusjon har vært opptatt av fagspråk og terminologi tidligere, eller fordi du/dere er i en posisjon hvor man kan anta at utviklingen på dette området vil kunne ha stor betydning. Det er også av betydning å få kartlagt i hvor stor grad det arbeides med fagspråk og terminologi rundt omkring i landet.

Vi håper at du finner undersøkelsen interessant, og at du/dere tar deg/dere tid til å besvare den. Dette vil kun ta noen få minutter.

Ett trykk på vedlagte lenke, og du er i gang!

På forhånd takk!

Standard Norge
v/Knut Jonassen
programkoordinator

Innledende prosatekst i spørreundersøkelsen:

Bakgrunn

Denne undersøkelsen utføres av Standard Norge, med Norsk språkråd som oppdragsgiver, diskusjonspartner og igangsetter. Norsk språkråd er for tiden under omdanning, og en ny institusjon vil være på plass fra førstkommende årsskifte. Den nye institusjonen skal blant annet øke innsatsen for språkvern og språkstyrking, innbefattet terminologi og fagspråk.

Etter at Rådet for teknisk terminologi (RTT) ble nedlagt i 2001, har det ikke vært noe sentralt terminologiorgan i Norge. Styret i Norsk språkråd opprettet sommeren 2002 *Nasjonal referansegruppe for terminologiarbeid*, som et virkemiddel for å styrke dette språkbruksområdet.

Formål

Å kartlegge terminologiarbeid i Norge for å kunne planlegge hvordan det offentlige kan bidra til å effektivisere arbeidet med terminologi og fagspråk.

Motivering

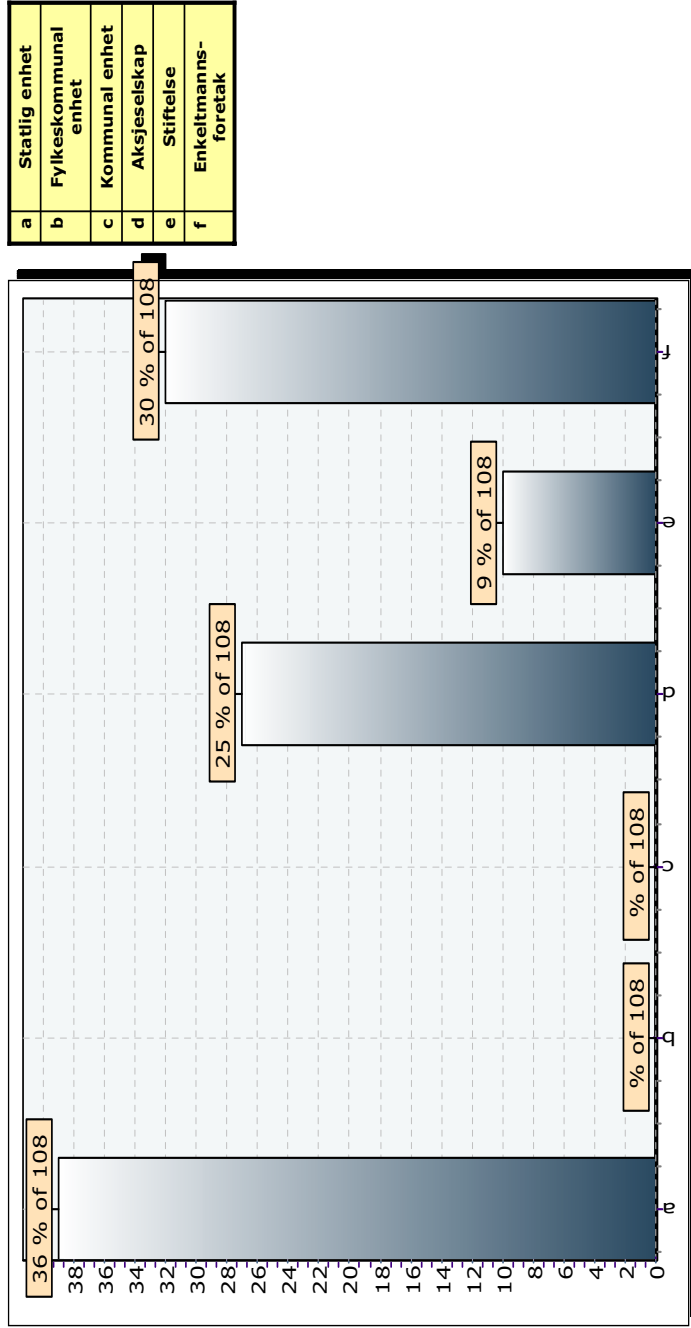
For at grunnlaget for videre planlegging skal bli så godt som mulig, er det viktig at du tar deg tid til å besvare spørsmålene under, og at du gjør det så nøyaktig og fullstendig som mulig. Dette vil for de fleste vedkommende ikke ta mer enn ca. 15 minutter. Svarene vil bli samlet, bearbeidet og offentliggjort i en rapport der alle opplysninger knyttet til person og virksomhet er anonymisert.

På forhånd takk for innsatsen!

Vedlegg 2: Grafisk presentasjon av svar fra undersøkelsen

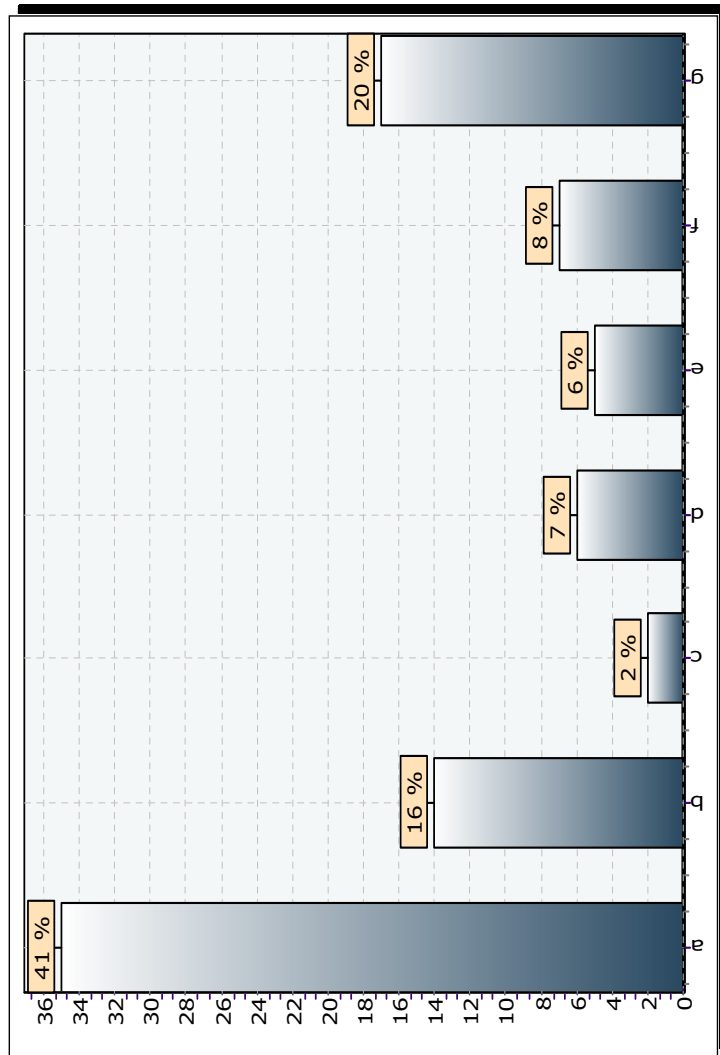
SPØRSMÅL 1

Hvilken type virksomhet jobber du i?

SPØRSMÅL 2

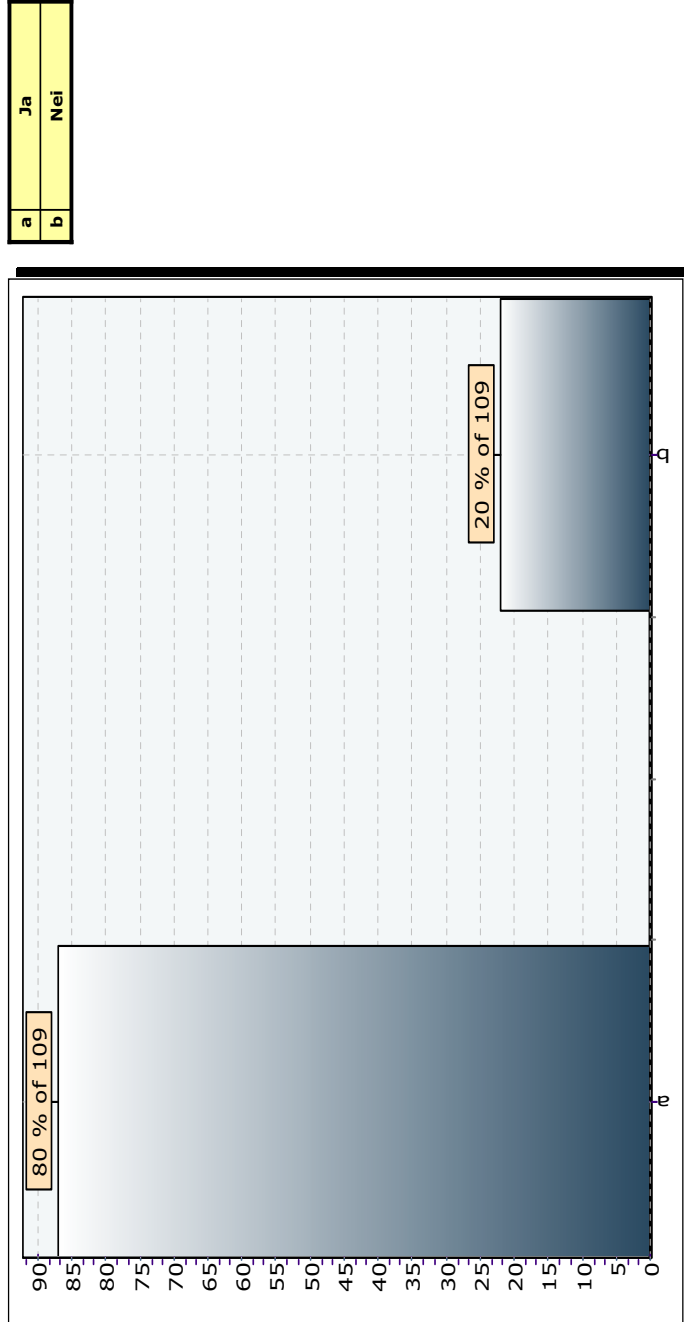
Antall ansatte i hele virksomheten:

a	1-10
b	11-20
c	21-40
d	41-60
e	61-100
f	101-250
g	Mer enn 250 ansatte

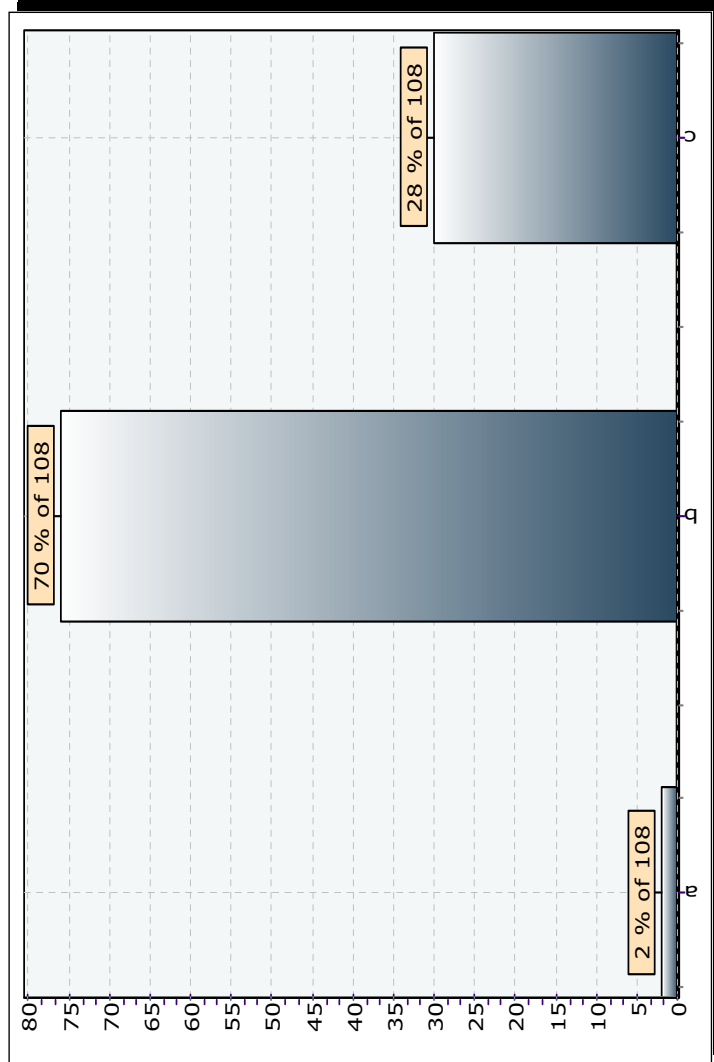
SPØRSMÅL 3

Arbeides det med terminologi i din virksomhet?

SPØRSMÅL 4

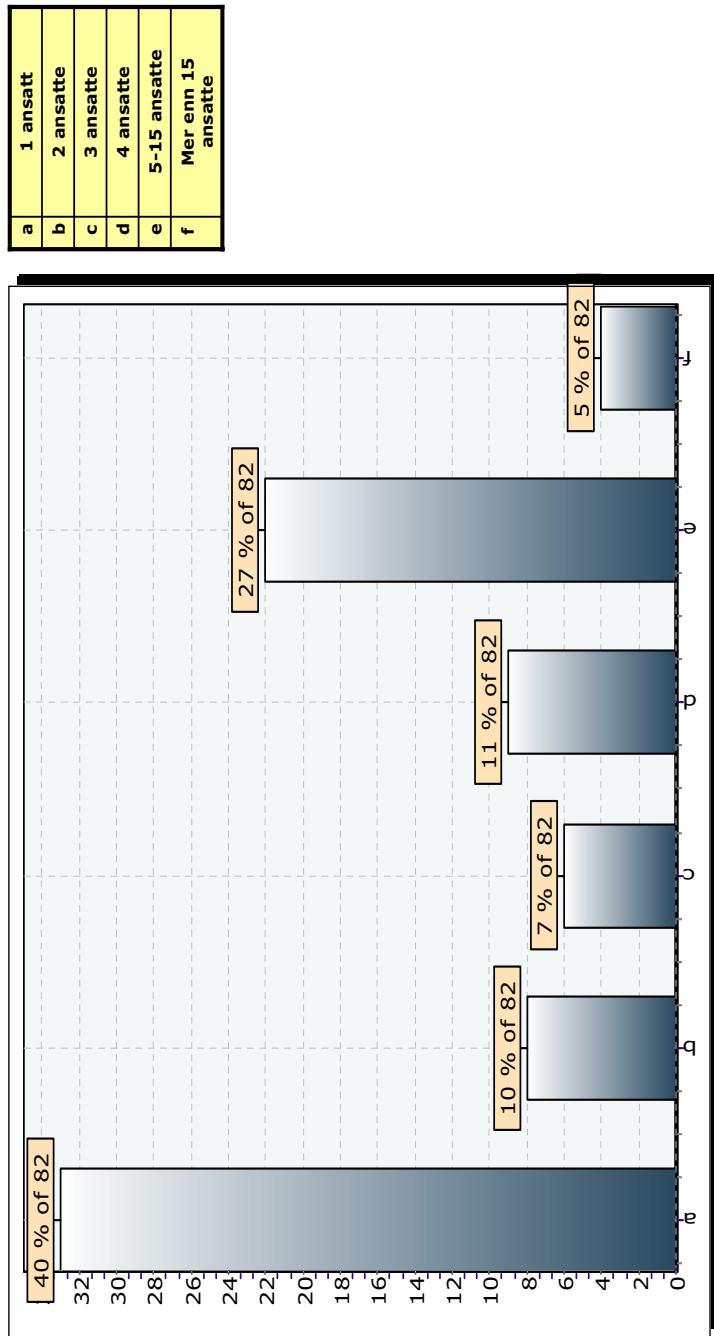
Er terminologiutvikling en primæroppgave i din virksomhet, et redskap for andre formål eller begge deler?

a	Primæroppgave
b	Et redskap for andre formål
c	Begge deler

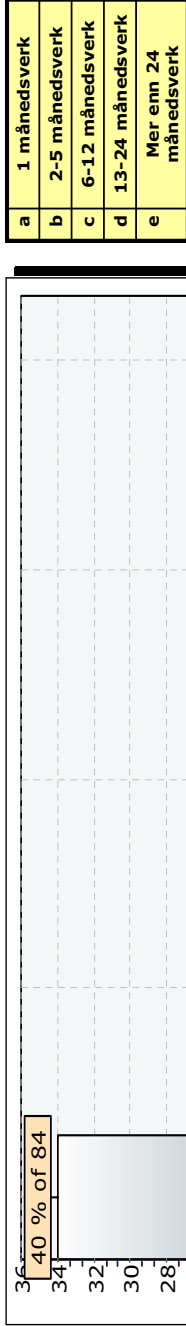
SPØRSMÅL 5

Hvor mange arbeider med terminologi i din virksomhet?

SPØRSMÅL 6

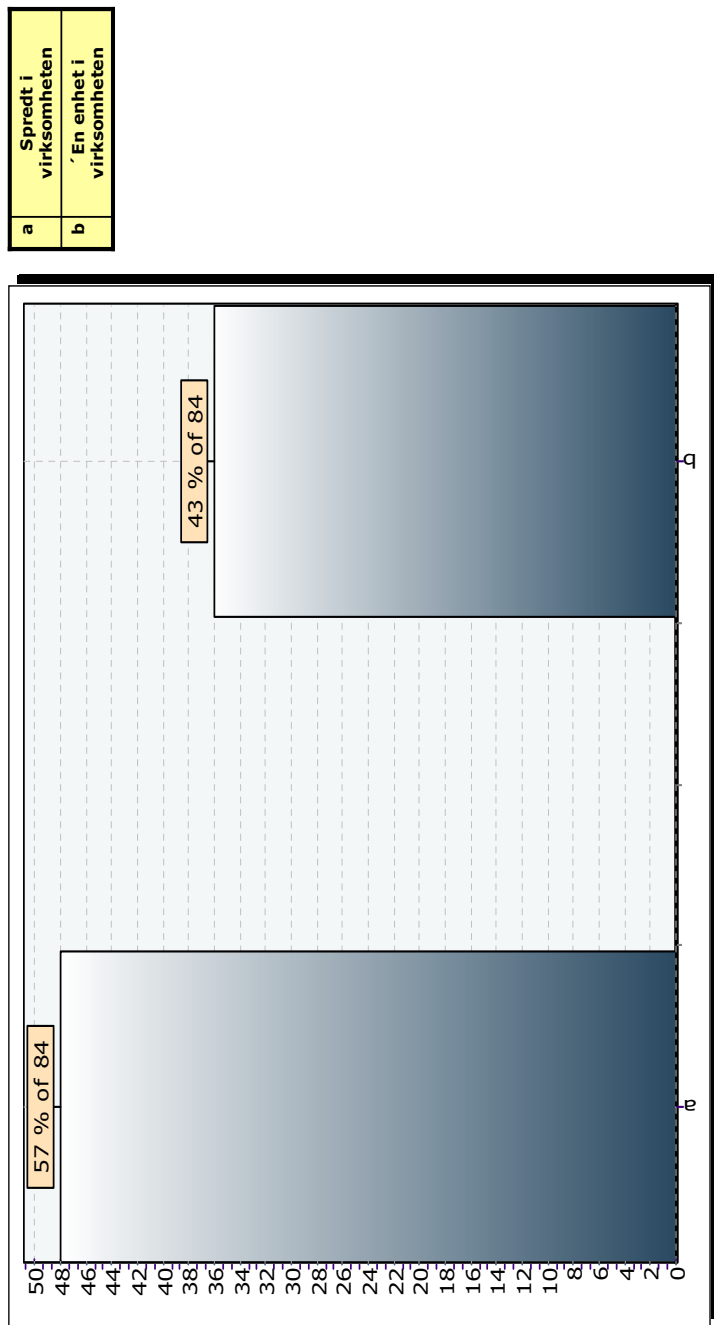
Hvor mange månedsverk per år utgjør dette anslagsvis for hele virksomheten?

Category	Description
a	1 månedsverk
b	2-5 månedsverk
c	6-12 månedsverk
d	13-24 månedsverk
e	Mer enn 24 månedsverk

SPØRSMÅL 7

Foregår det praktiske terminologiarbeidet spredt i virksomheten, eller er det samlet i én enhet?

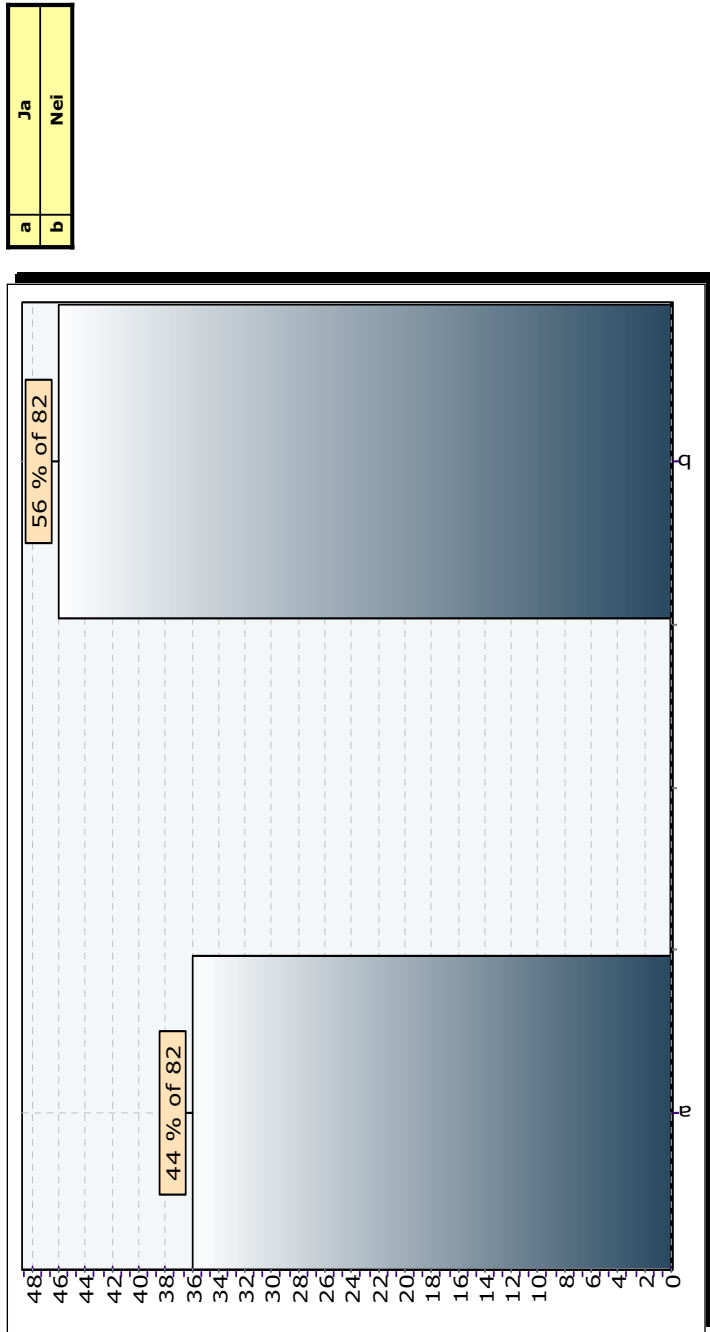

a	Spredt i virksomheten
b	En enhet i virksomheten

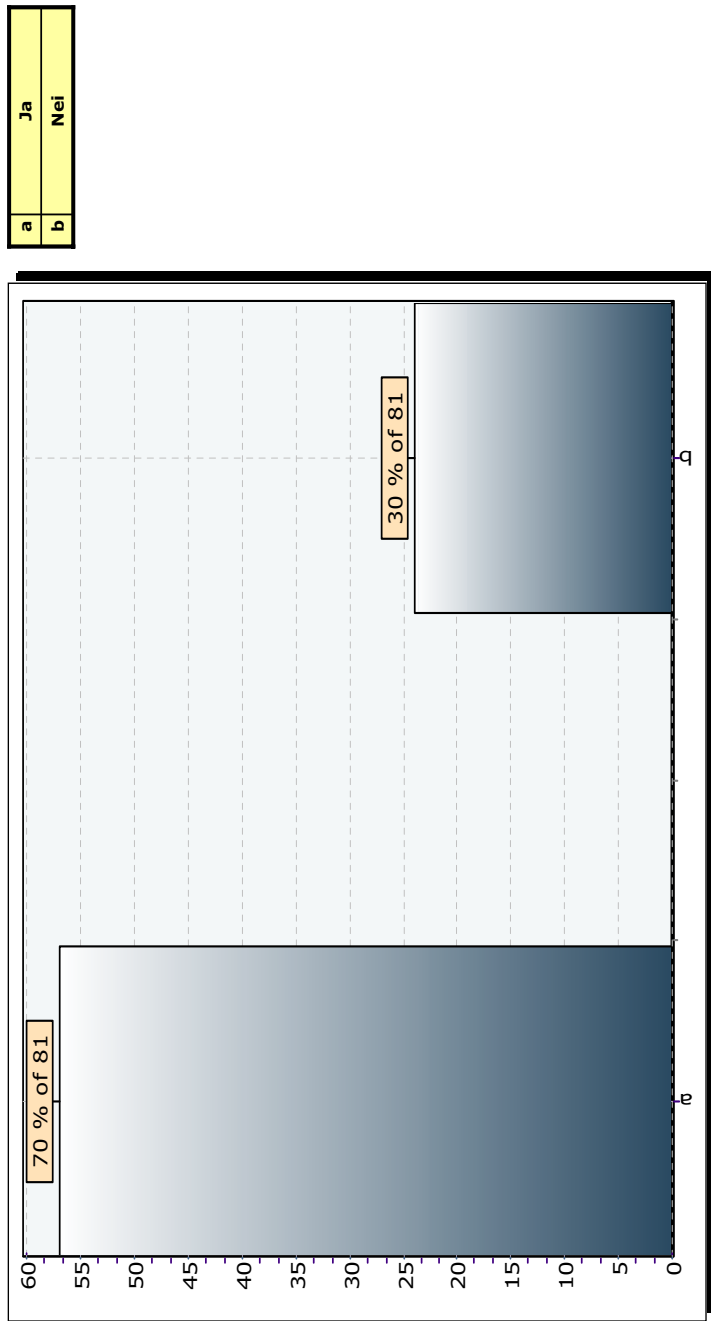
SPØRSMÅL 8

Har dere én organisatorisk enhet (eller person) med koordinerende ansvar for dette arbeidet?

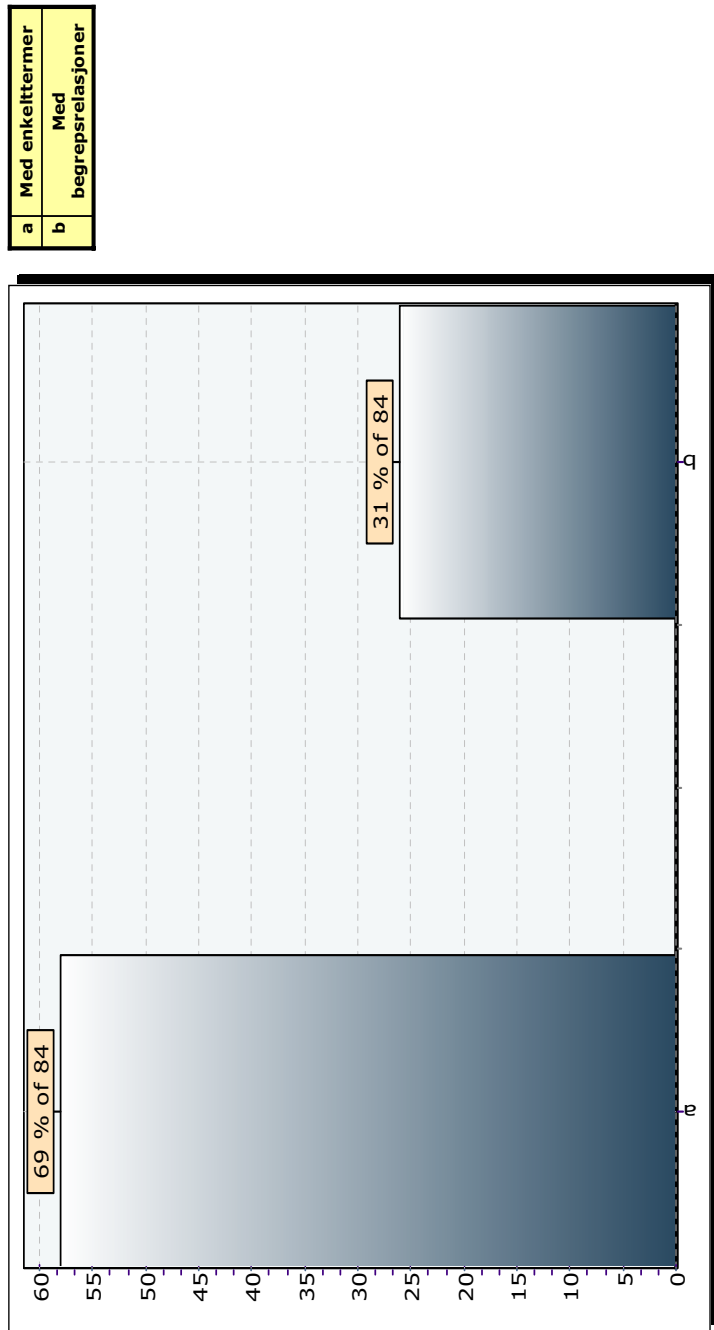
SPØRSMÅL 9

Arbeides det tverrfaglig med terminologi? (f.eks. mellom oversetter og ingeniør)

SPØRSMÅL 10

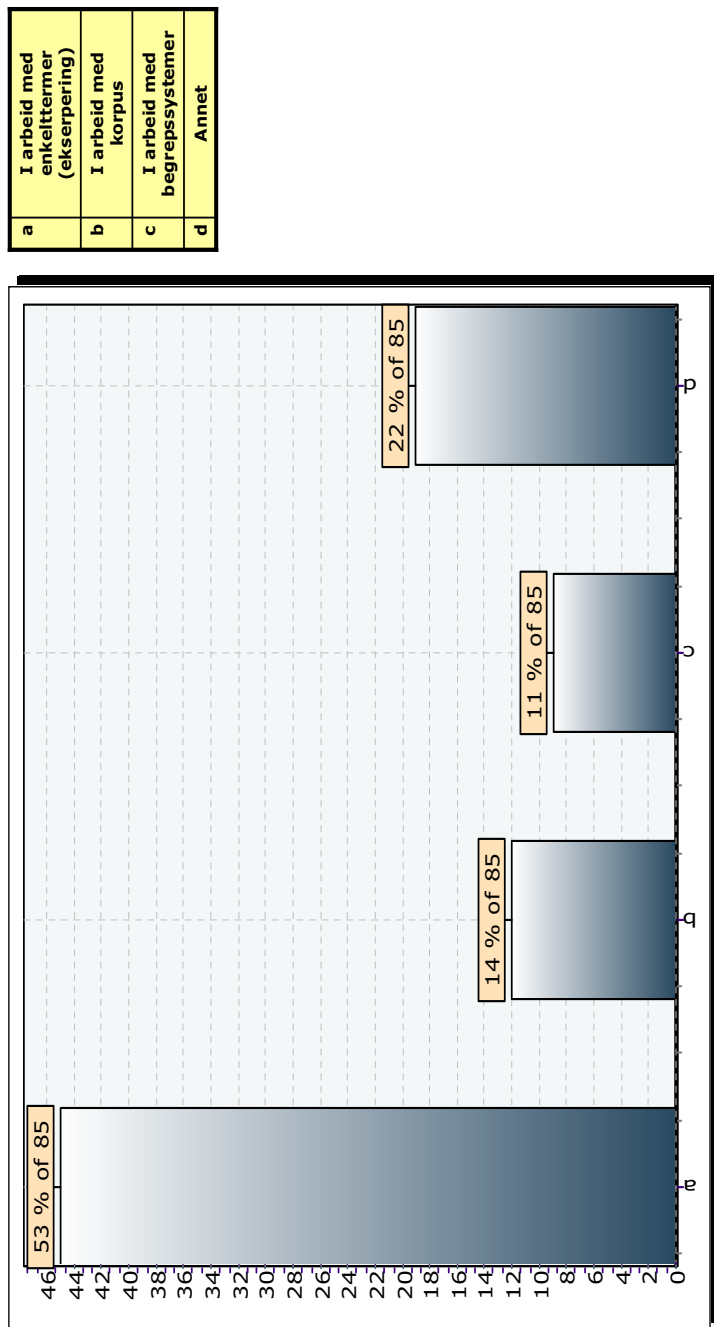
Arbeides det primært med enkelttermer eller med utgangspunkt i relasjoner mellom begreper?

a	Med enkelttermer
b	Med begrepsrelasjoner

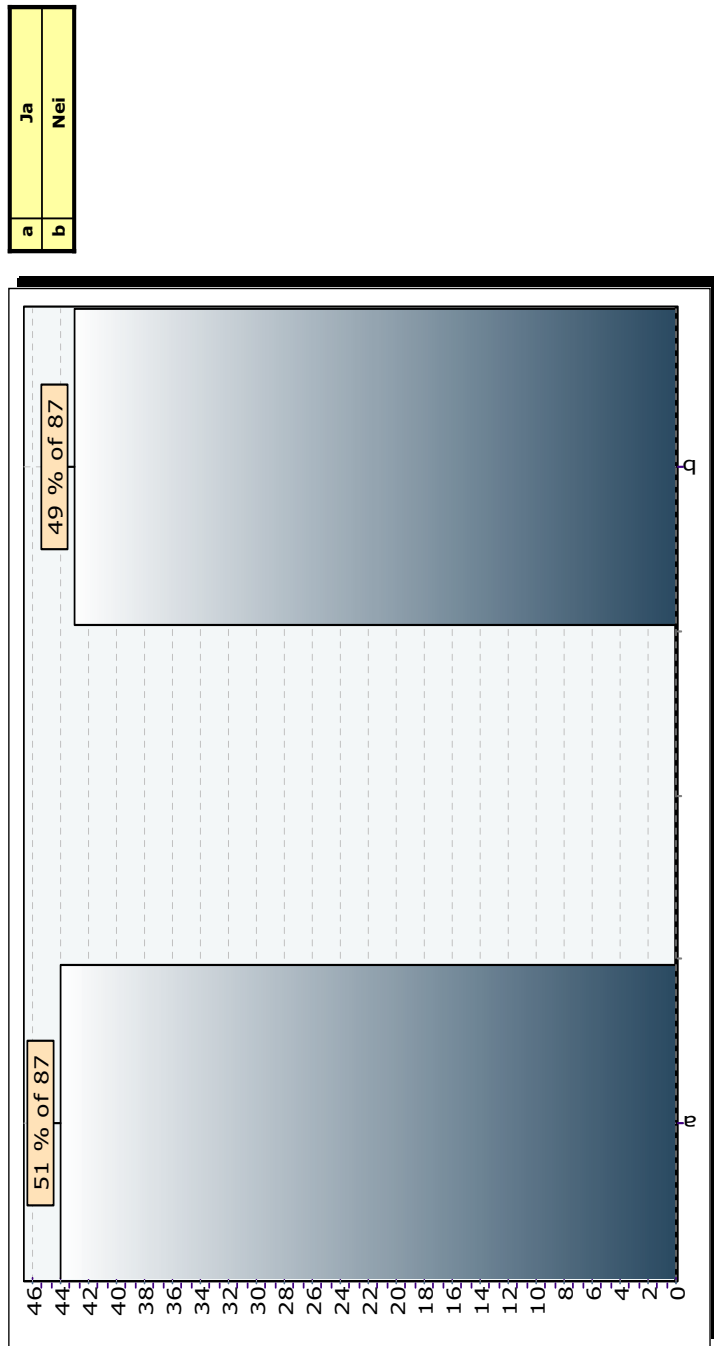
SPØRSMÅL 11

Hvordan er termtilfang fremkommet?

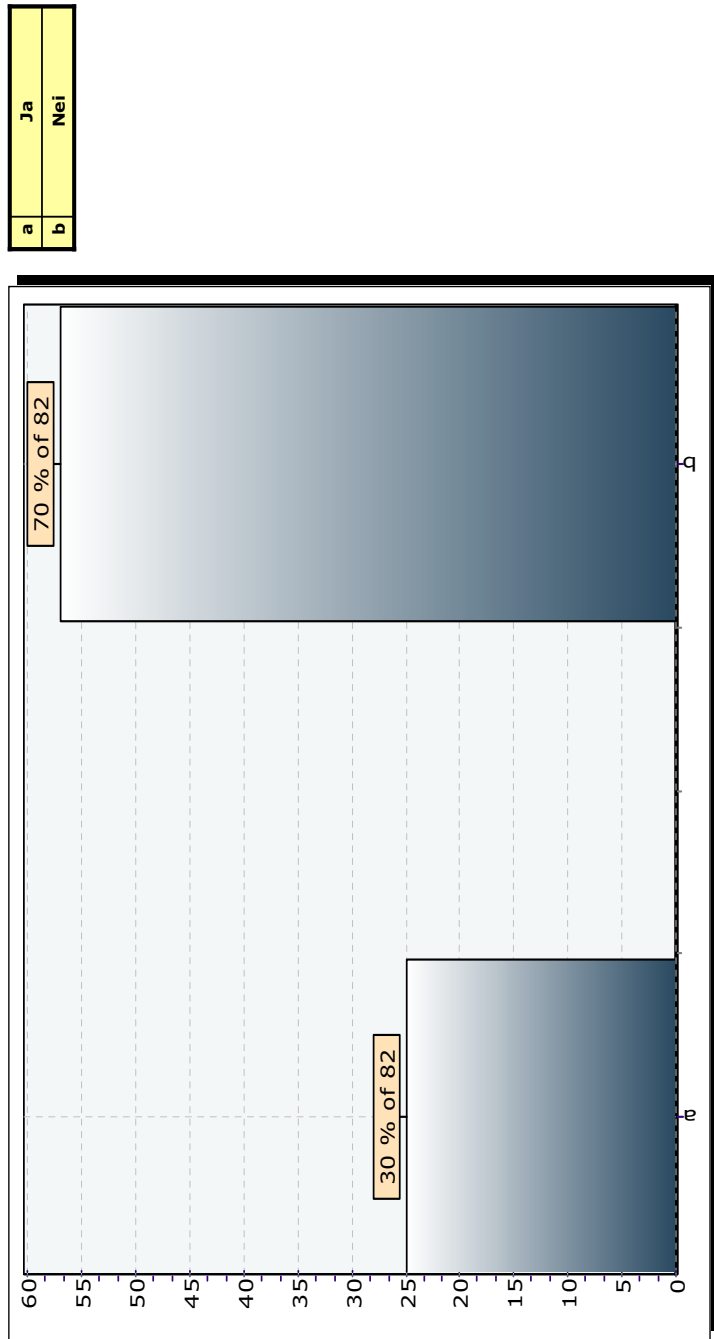
SPØRSMÅL 12

Er ISO-standarder som gir retningslinjer for terminologiarbeid, kjent i virksomheten?

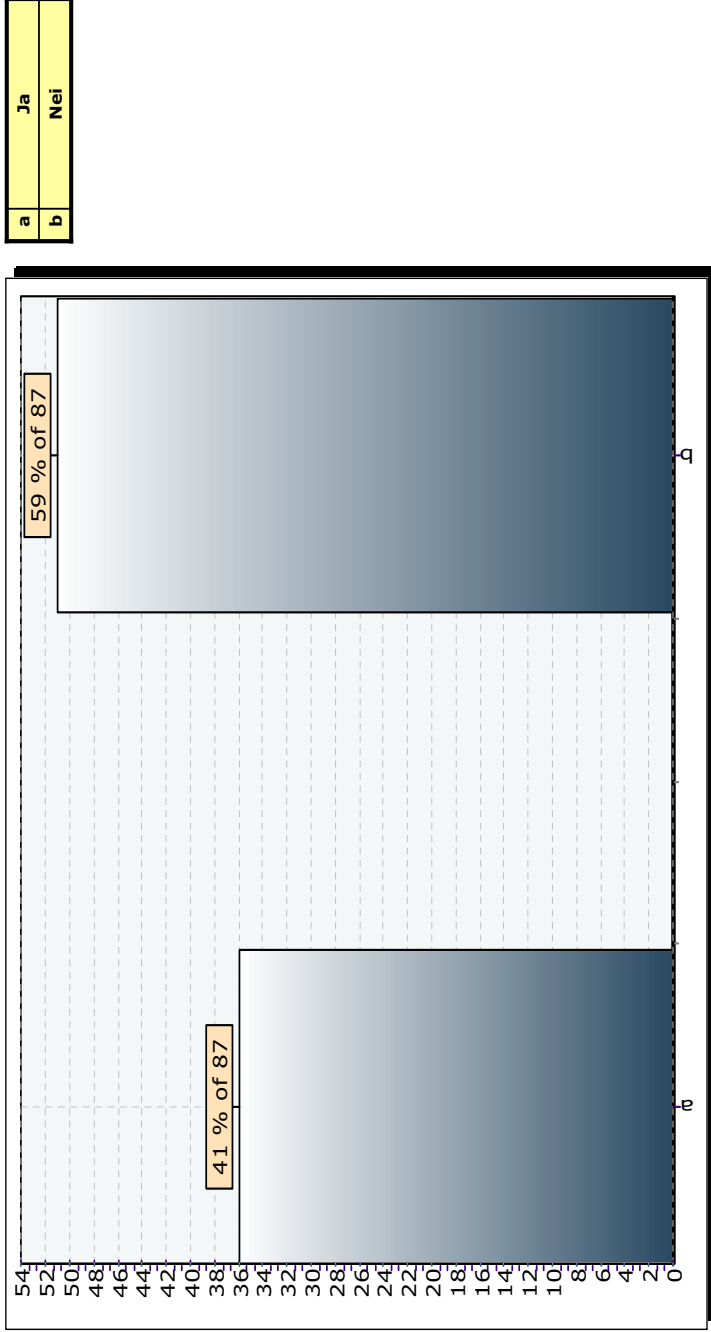
SPØRSMÅL 13

Foregår terminologiarbeid i henhold til ovennevnte ISO-standarder?

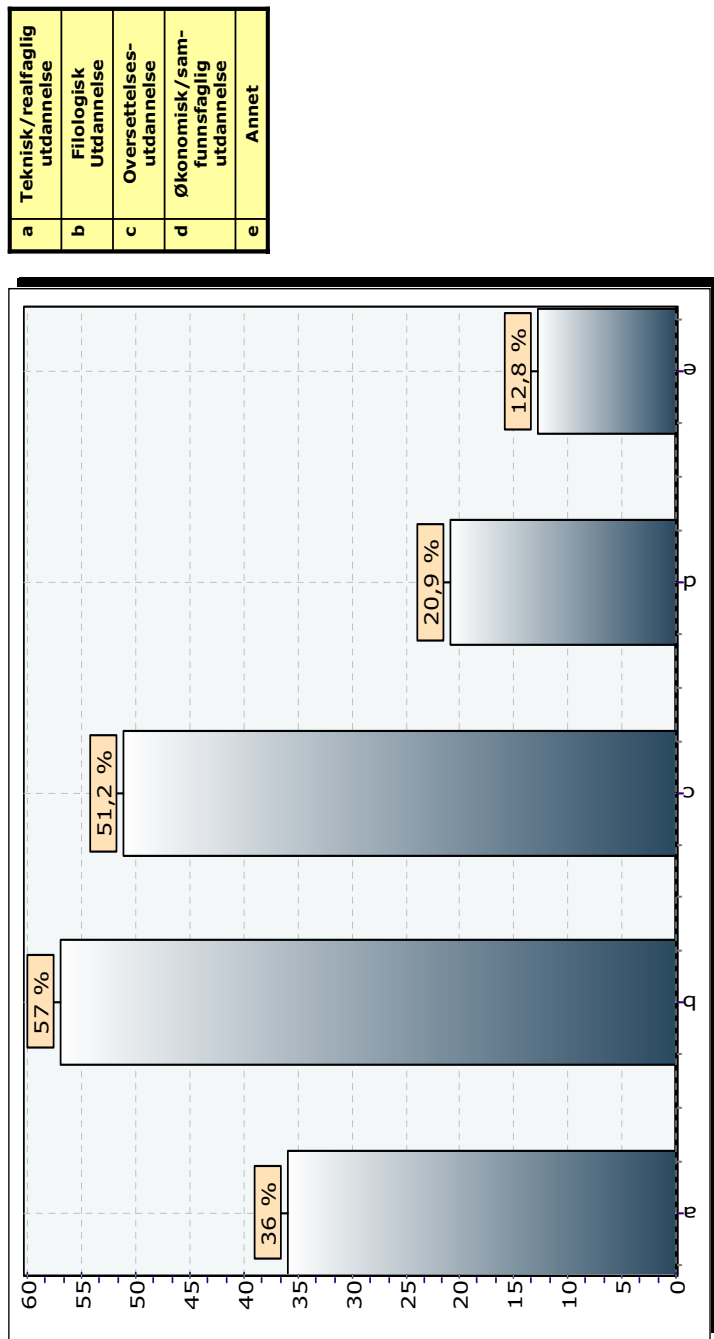
SPØRSMÅL 14

Foregår arbeidet etter dokumenterte retningslinjer?

SPØRSMÅL 15

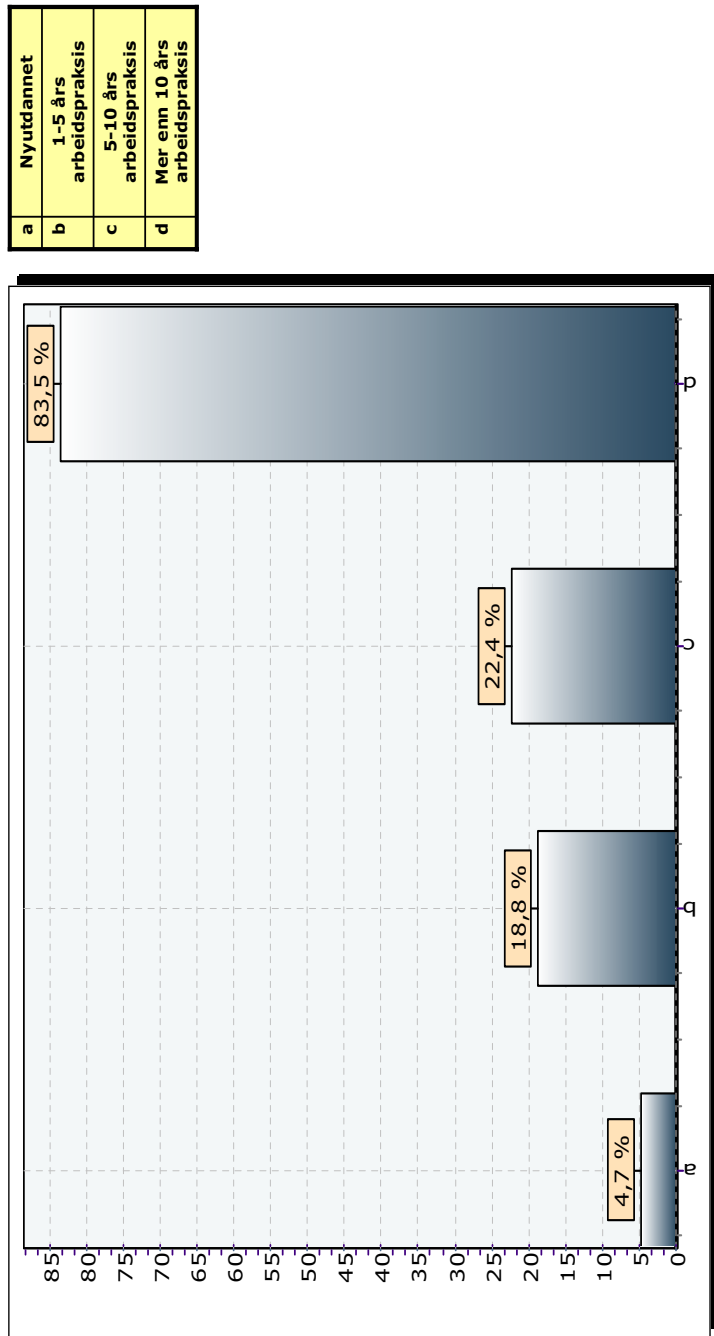
Hvilken utdanning har de som arbeider med terminologi i din virksomhet?

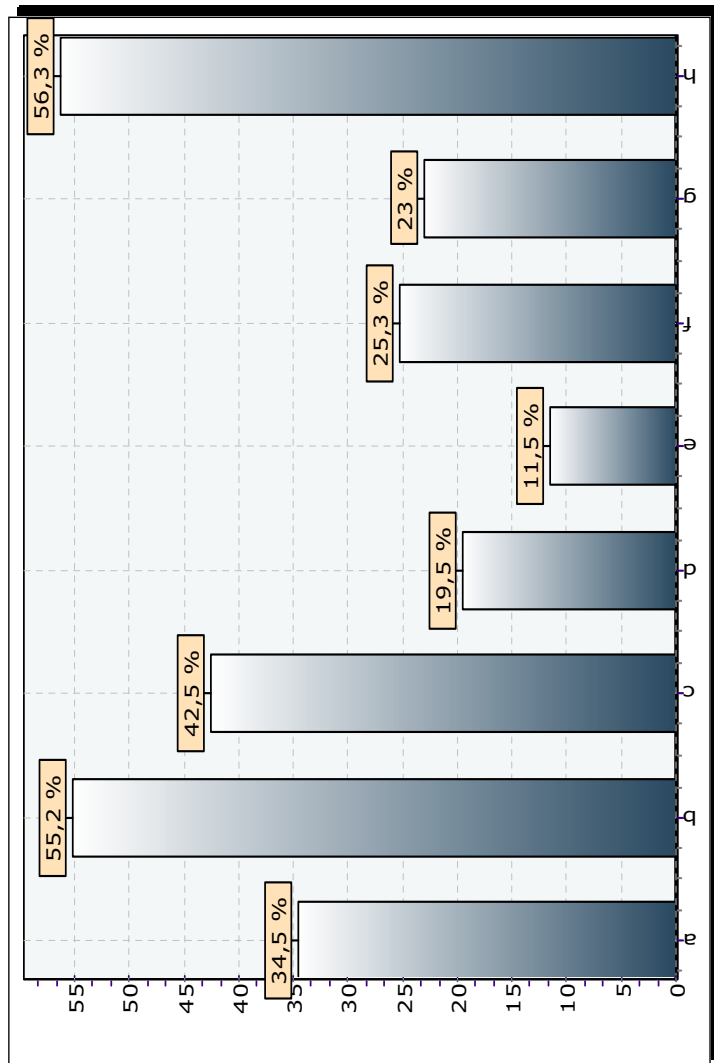
SPØRSMÅL 16

Hvilken erfaringsbakgrunn har de som arbeider med terminologi i din virksomhet?

SPØRSMÅL 17

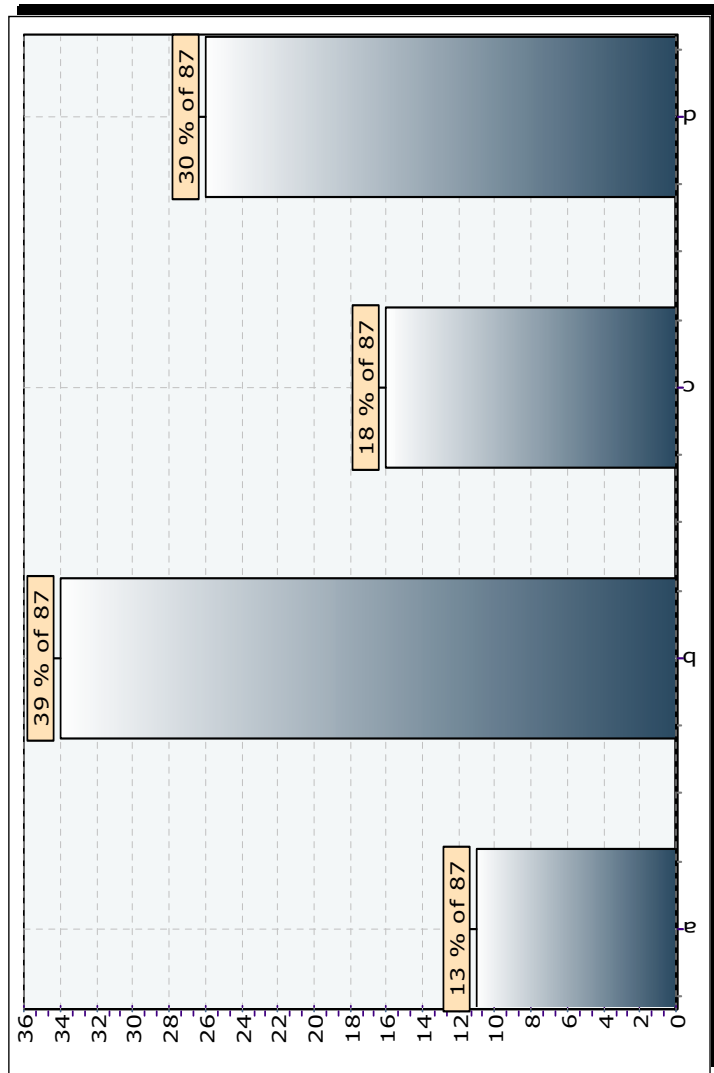
Hvilke fagområder er terminologien knyttet til?

Letter	Subject Area
a	Miljø og sikkerhet
b	Tekniske fag
c	IT
d	Kjemi
e	Geofag
f	Medisin
g	Primærnærings
h	Andre

SPØRSMÅL 18

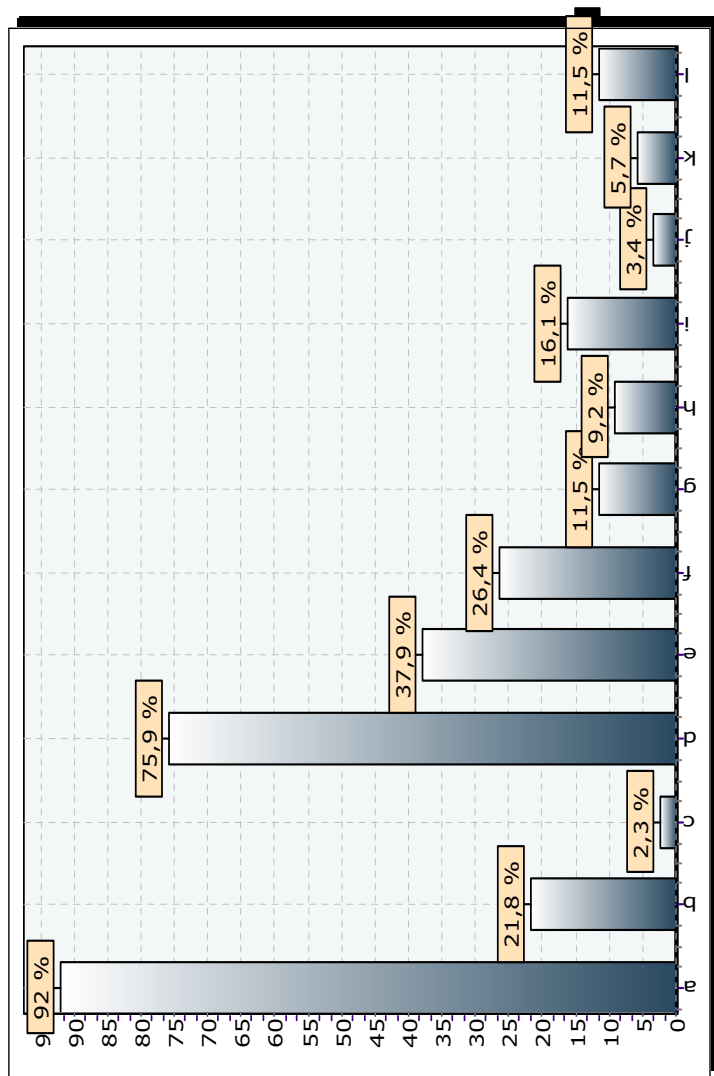
Er terminologien énspråklig, tospråklig, flerspråklig eller en kombinasjon av disse?

a	Énspråklig
b	Tospråklig
c	Flerspråklig
d	Kombinasjon av disse

SPØRSMÅL 19

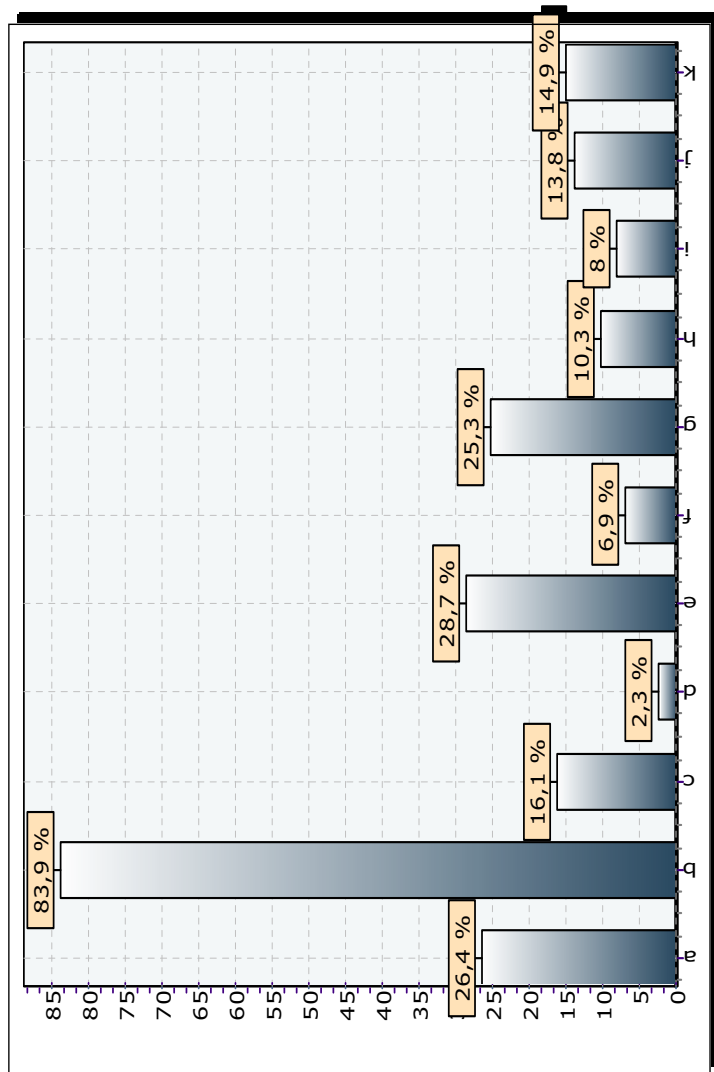
Hvilke(t) språk dreier det seg om?

Letter	Language
a	Bokmål
b	Nynorsk
c	Samisk
d	Engelsk
e	Tysk
f	Fransk
g	Spansk
h	Dansk
i	Svensk
j	Finsk
k	Russisk
l	Andre

SPØRSMÅL 20

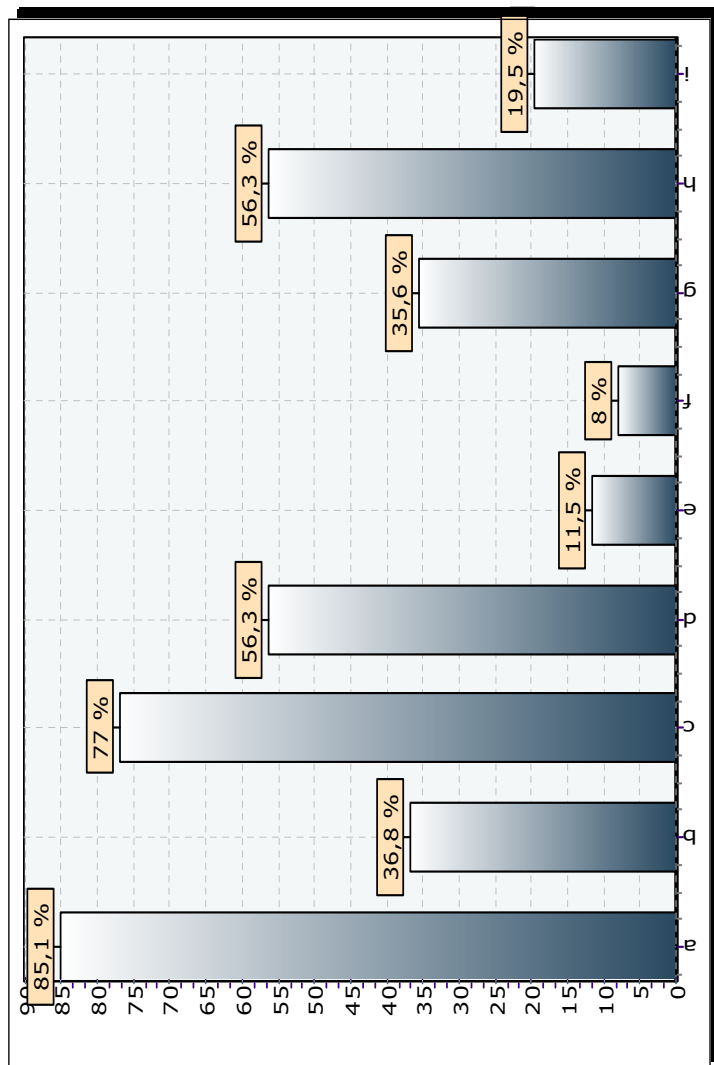
Hva er formålet med å utvikle terminologi i din virksomhet?

Letter	Category
a	Dokumentasjon
b	Oversettelse
c	Klassifikasjon
d	Statistikk
e	Informasjons-gjenfinning
f	Loggiving
g	Standardisering
h	Forlagsarbeid
i	Lærebok-forfatterskap
j	Leksikografi
k	Andre

SPØRSMÅL 21

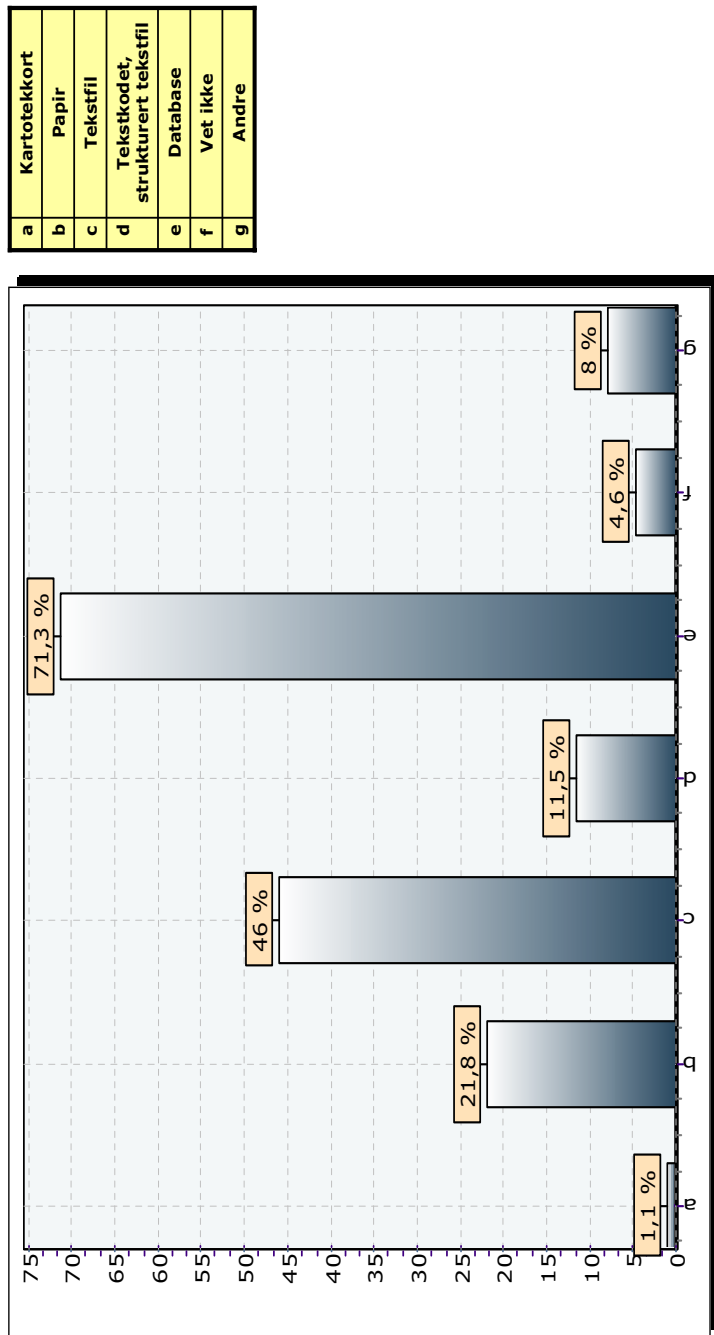
Hvilken type informasjon er knyttet til hvert begrep?

a	Term
b	Synonym
c	Ekvivalent på annet språk
d	Definisjon
e	Symbol
f	Formel
g	Kildeangivelse
h	Fag-/bruksområde
i	Annen

SPØRSMÅL 22

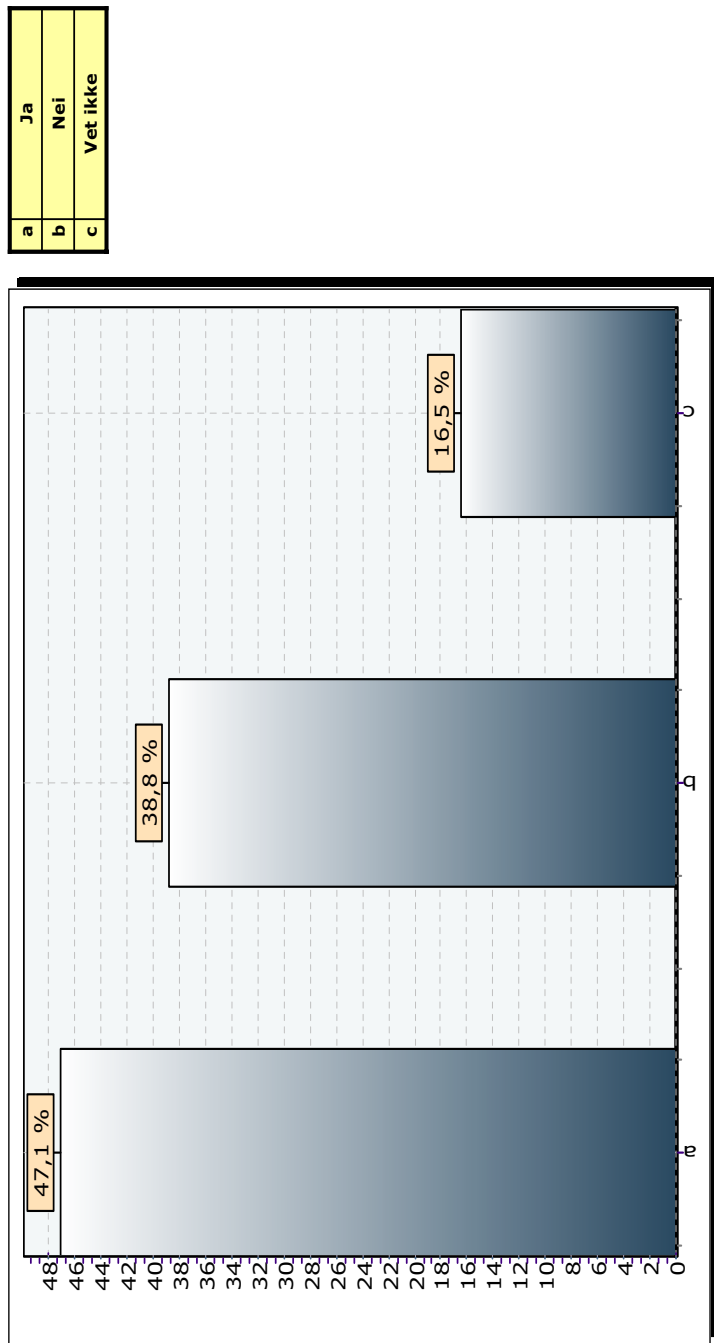
På hvilke formater foreligger terminologien?

Vedlegg 2, prosjektrapport om norsk terminologi

SPØRSMÅL 23

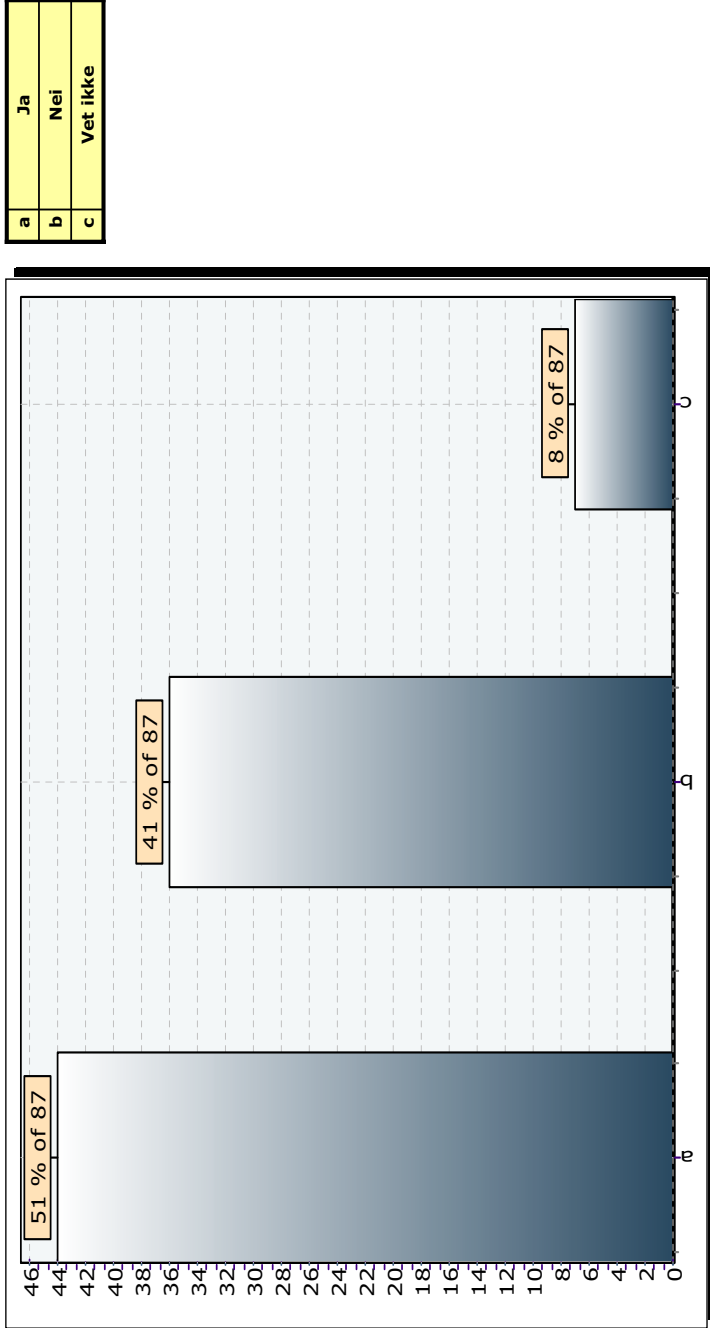
Er det brukt definerte felter i et etablert termpostformat?

SPØRSMÅL 24

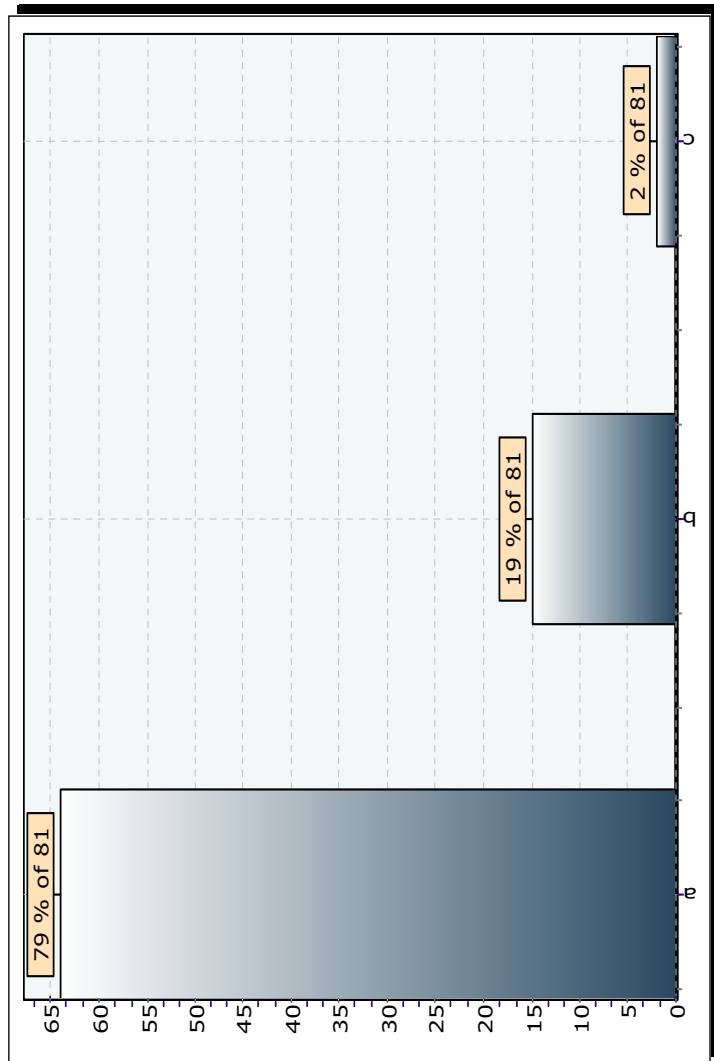
Er det brukt spesifikk programvare?

SPØRSMÅL 25

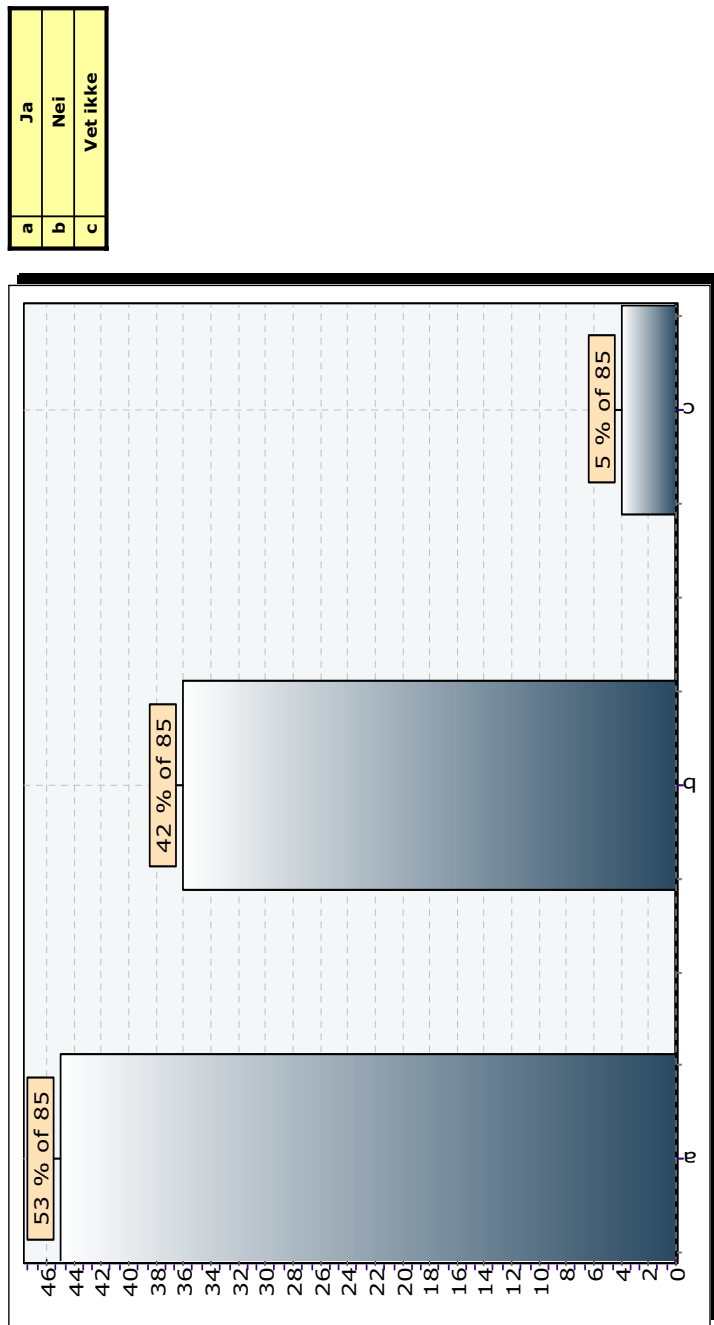
Er utviklet terminologi tilgjengelig for alle ansatte i egen bedrift?

a	Ja
b	Nei
c	Vet ikke

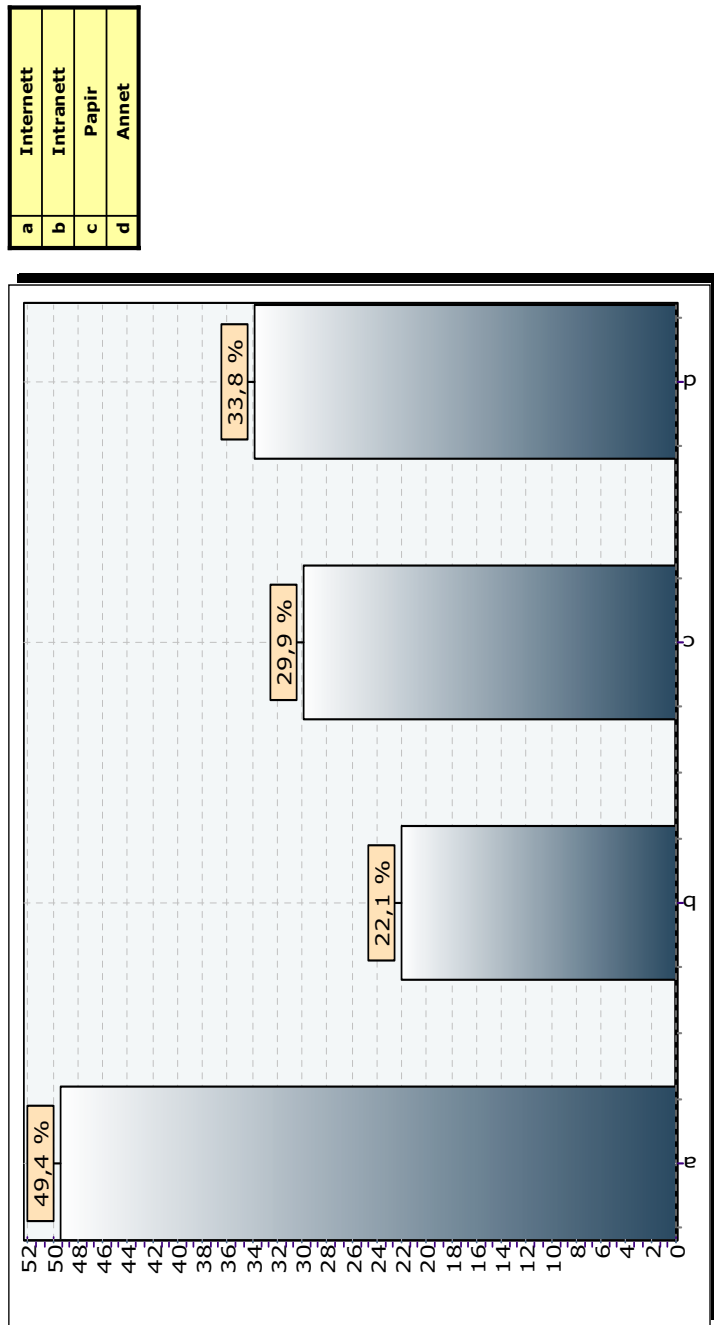
SPØRSMÅL 26

Er utviklet terminologi tilgjengelig for personer utenfor bedriften?

SPØRSMÅL 27

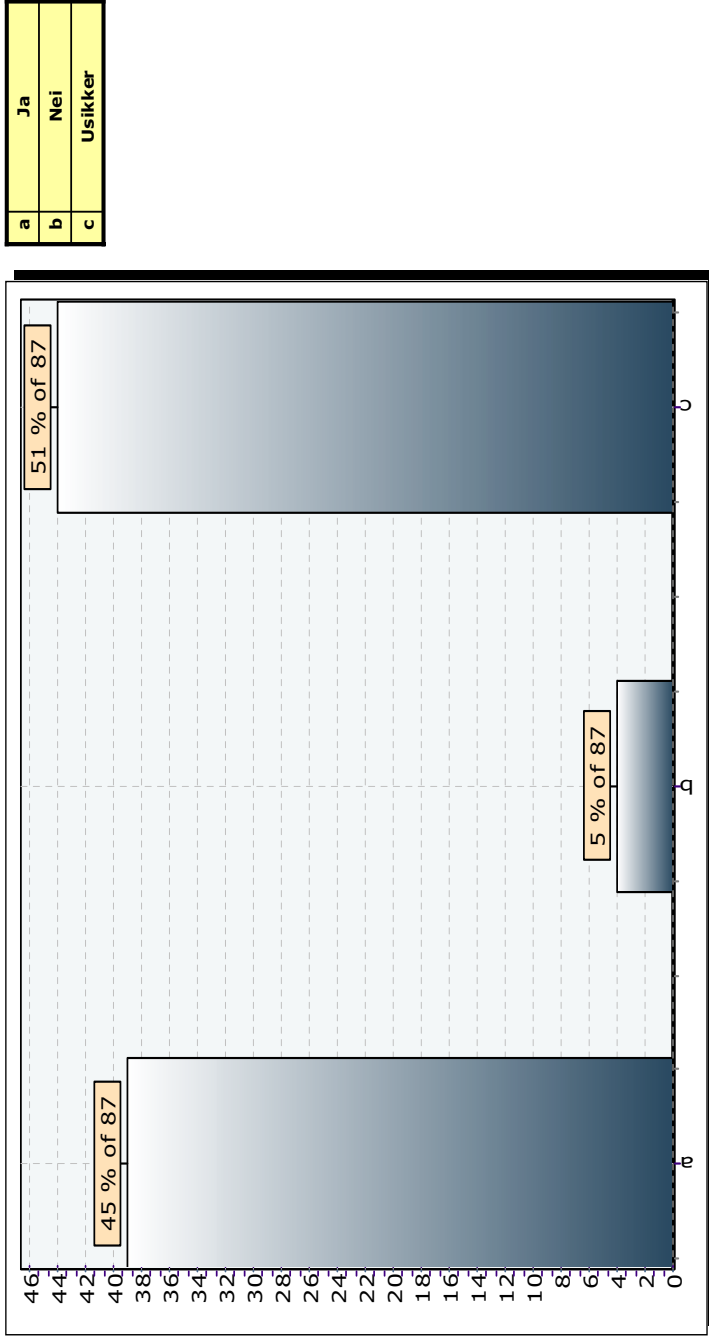
Hvordan blir terminologi gjort tilgjengelig?

Vedlegg 2, prosjektrapport om norsk terminologi

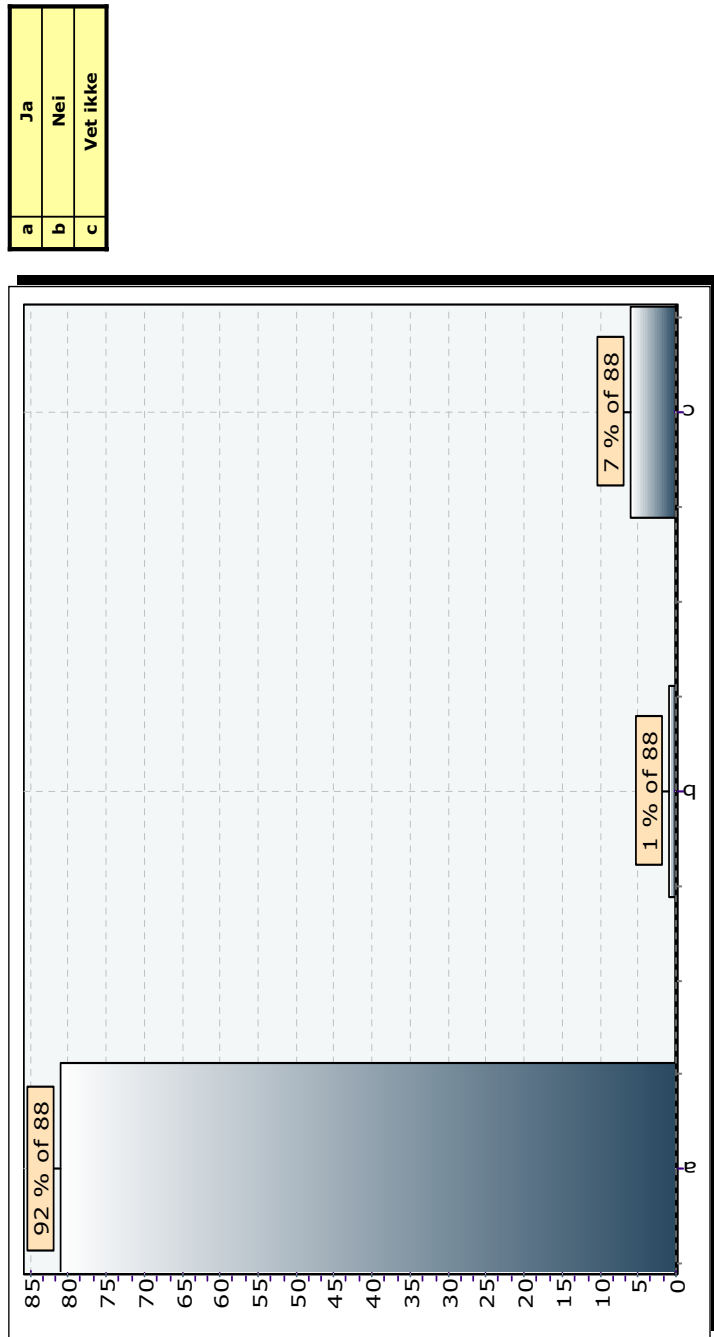
SPØRSMÅL 28

Vil du eller din virksomhet kunne gi fra deg terminologi som innspill til nasjonale terminologiarbeider?

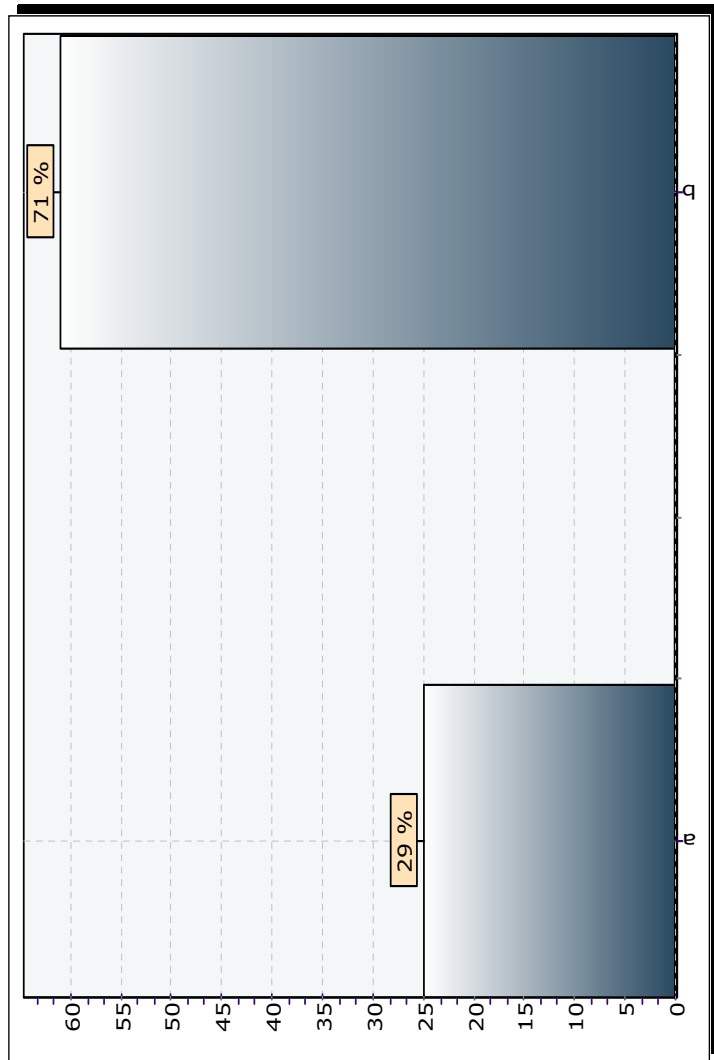
SPØRSMÅL 29

Hvis det blir organisert én eller flere store nasjonale databaser for terminologi, ville du benytte den eller disse, forutsatt at den var fritt tilgjengelig på Internett?

SPØRSMÅL 30

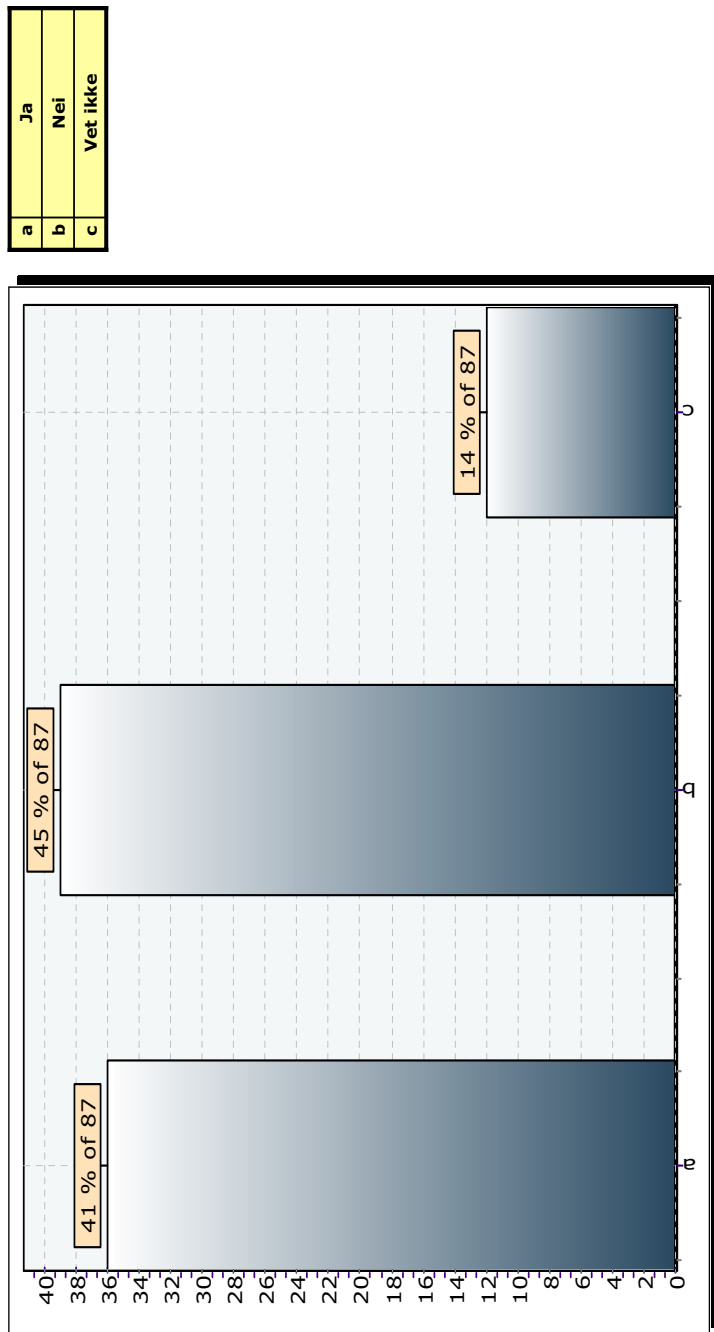
Foregår terminologiarbeidet kun internt i egen virksomhet eller utvikles terminologi sammen med eksterne eksperter/samarbeidspartnere?

a	Kun internt
b	Sammen med eksterne eksperter/samarbeidspartnere

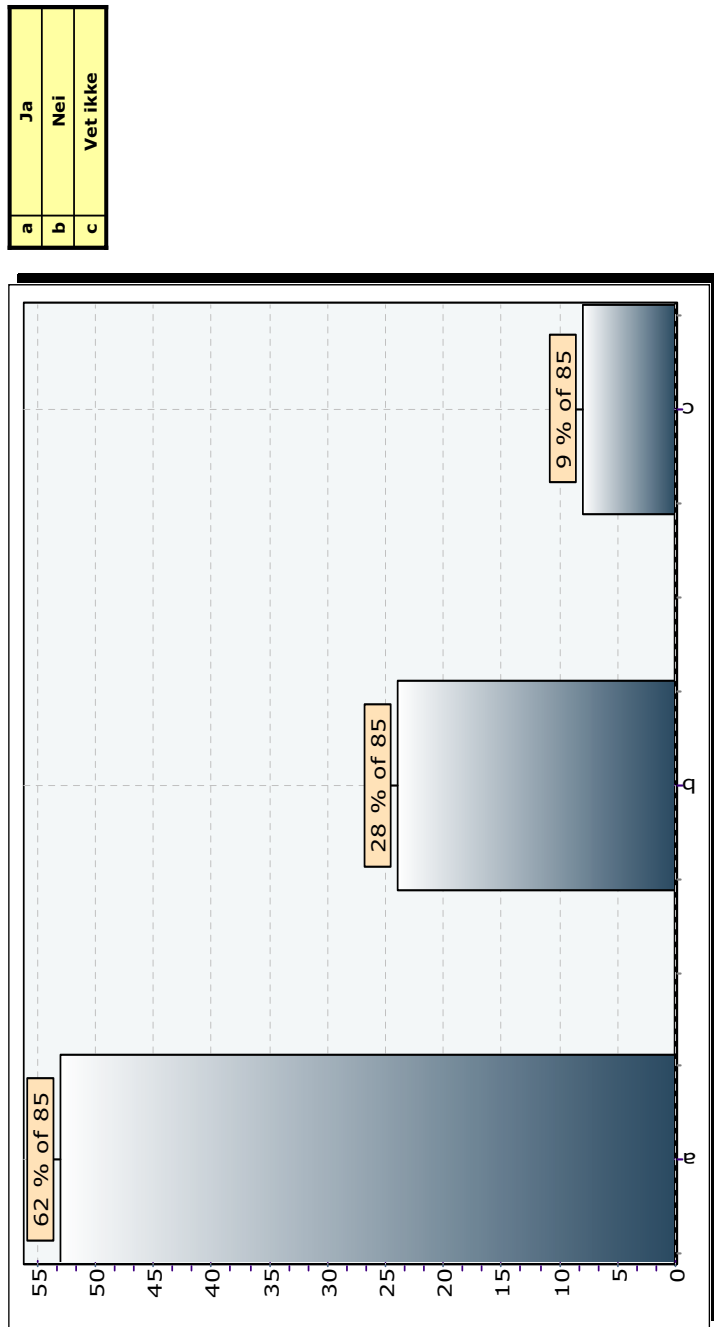
SPØRSMÅL 31

Er virksomheten eller noen av de ansatte medlem(mer) av terminologiske nettverk eller lignende?

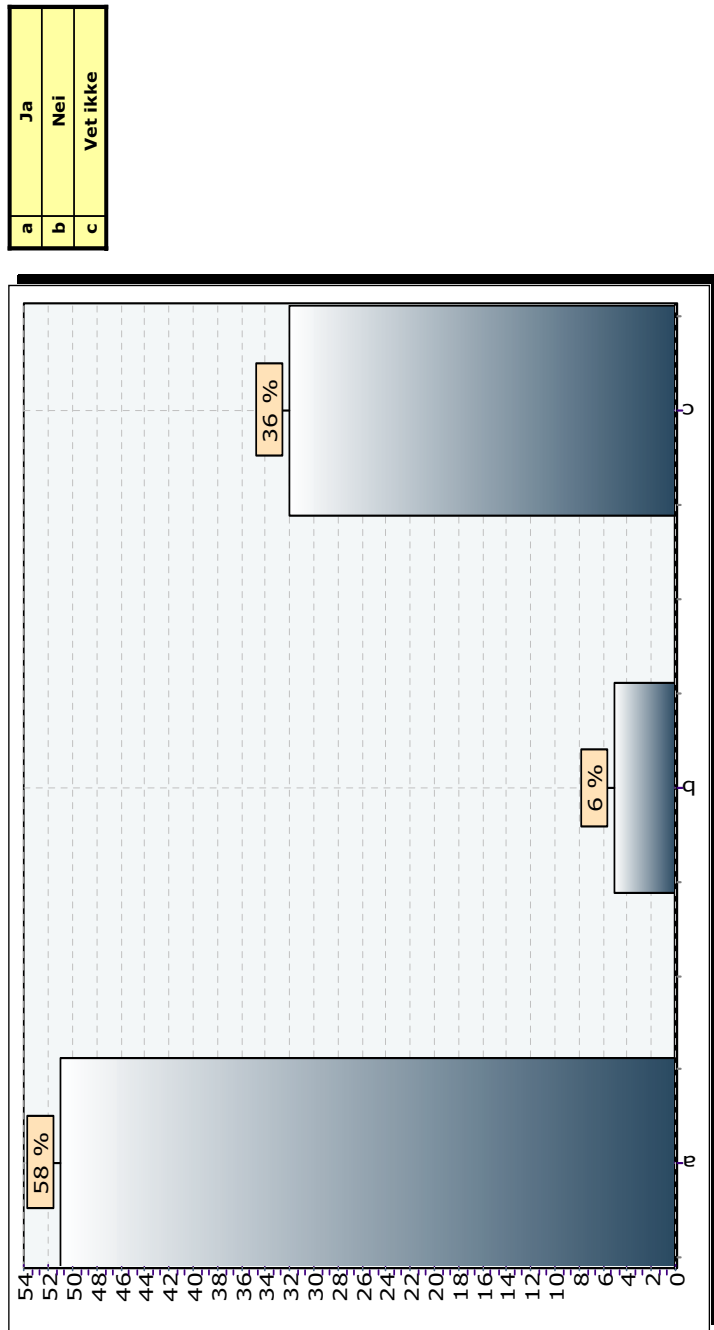

Deltar noen i bedriften i faglige nettverk som også kan utnyttes til terminologiarbeid?

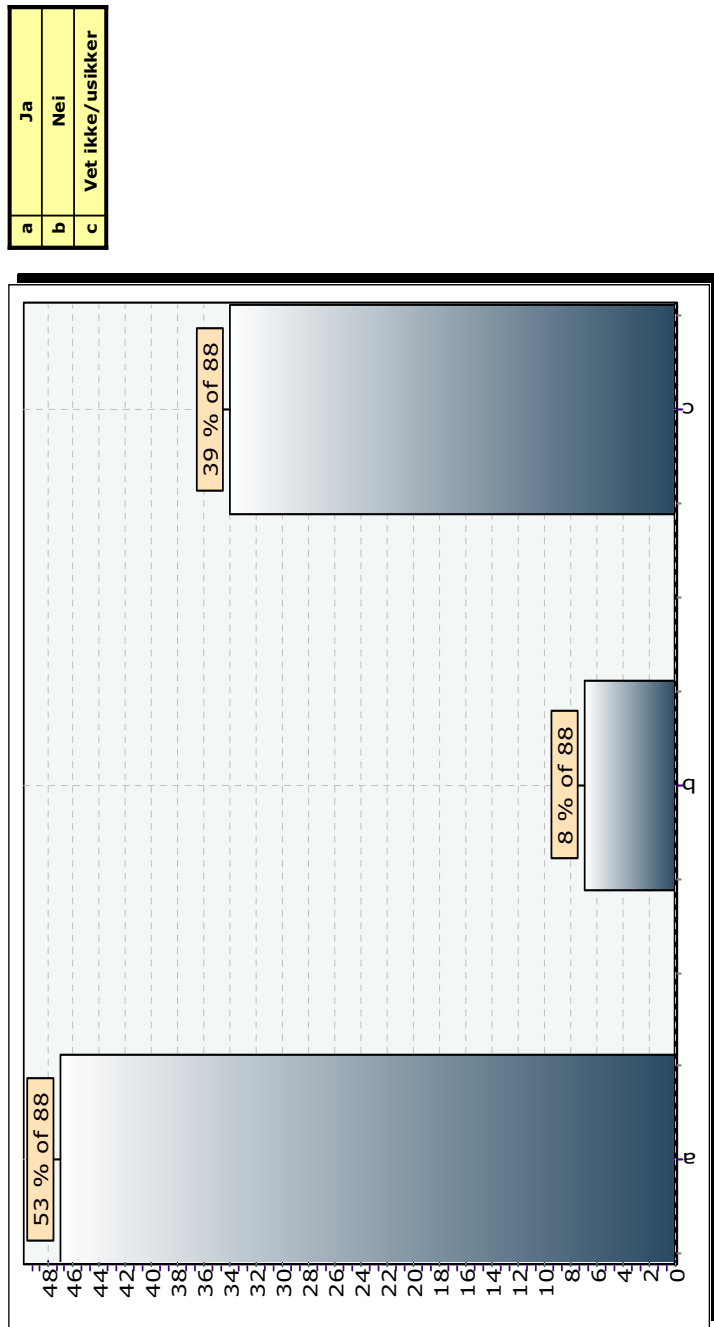
SPØRSMÅL 33

Vil du eller dine kollegaer kunne delta i spesialiserte nettverk, hvis slike etableres?

SPØRSMÅL 34

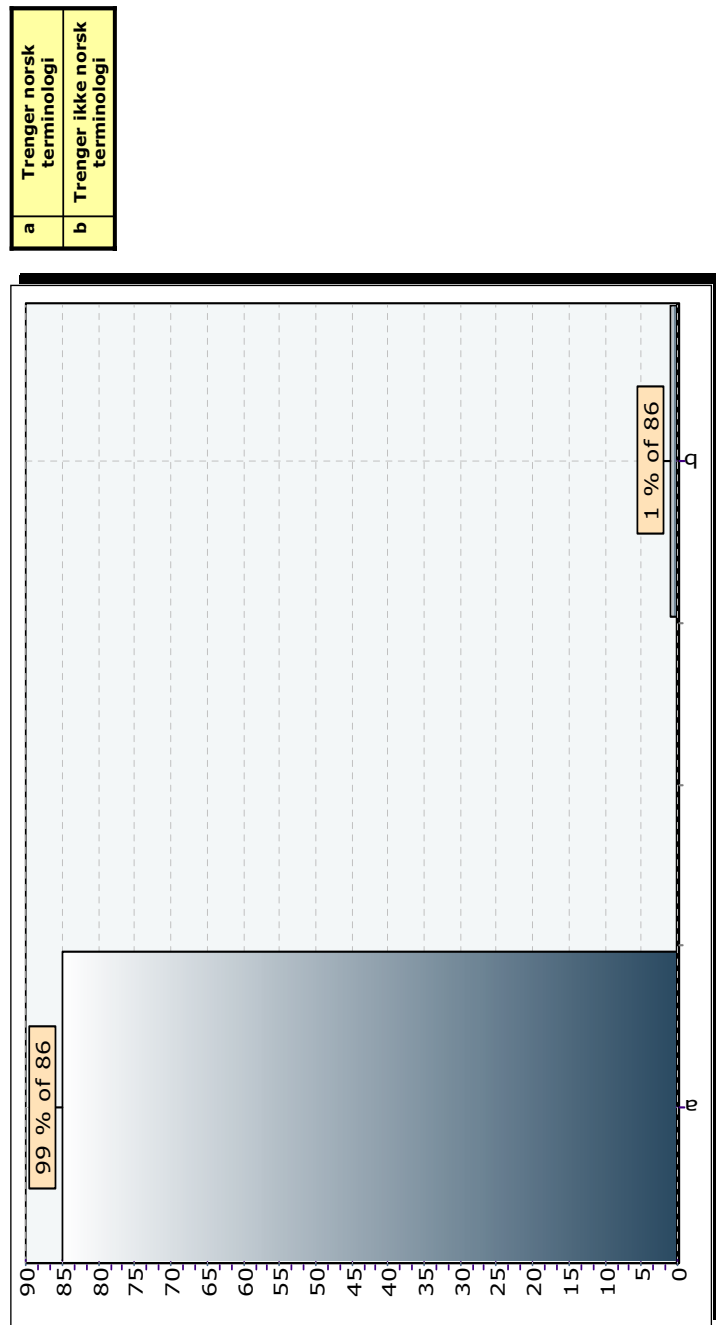
Kunne du tenke deg å arbeide i terminologiske faggrupper sammen med andre med samme faglige profil/interesse/kompetanse?

a	Ja
b	Nei
c	Vet ikke/usikker

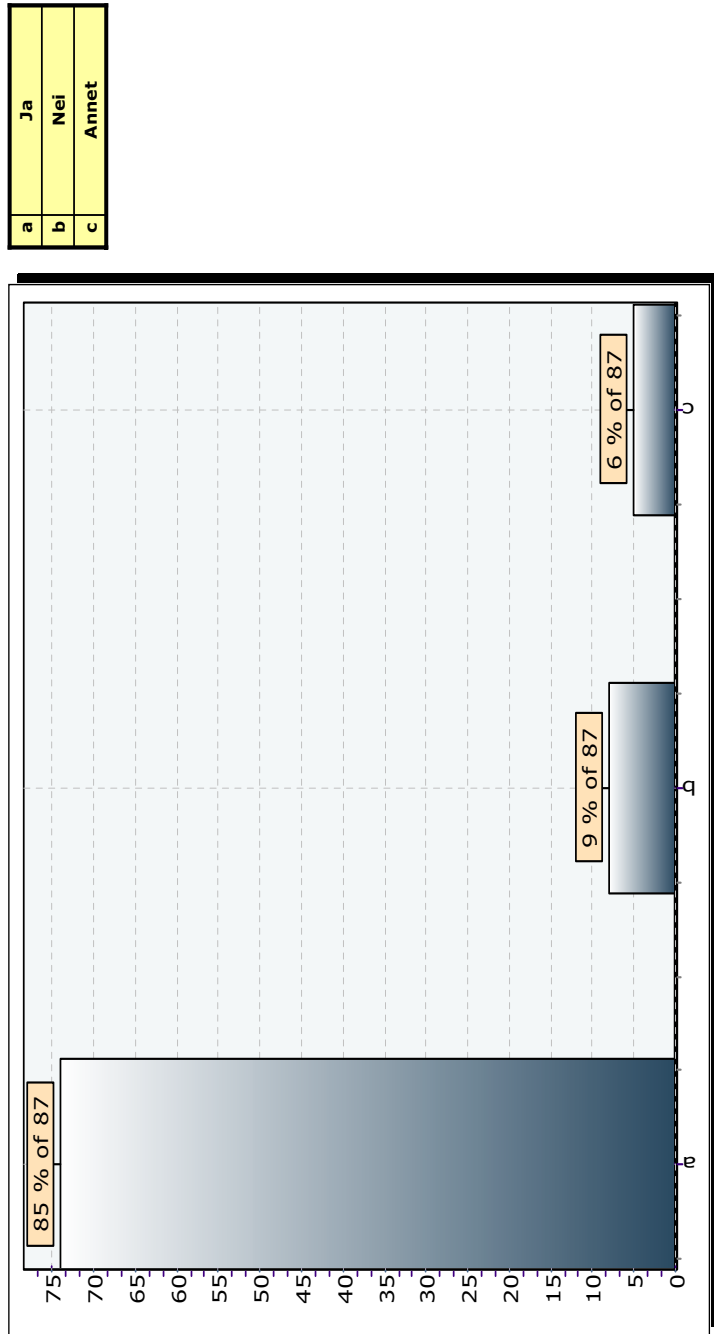
SPØRSMÅL 35

Er det viktig å utvikle norsk terminologi, eller greier vi oss med engelsk eller andre fremmedspråk i tråd med en stadig sterkere internasjonalisering?

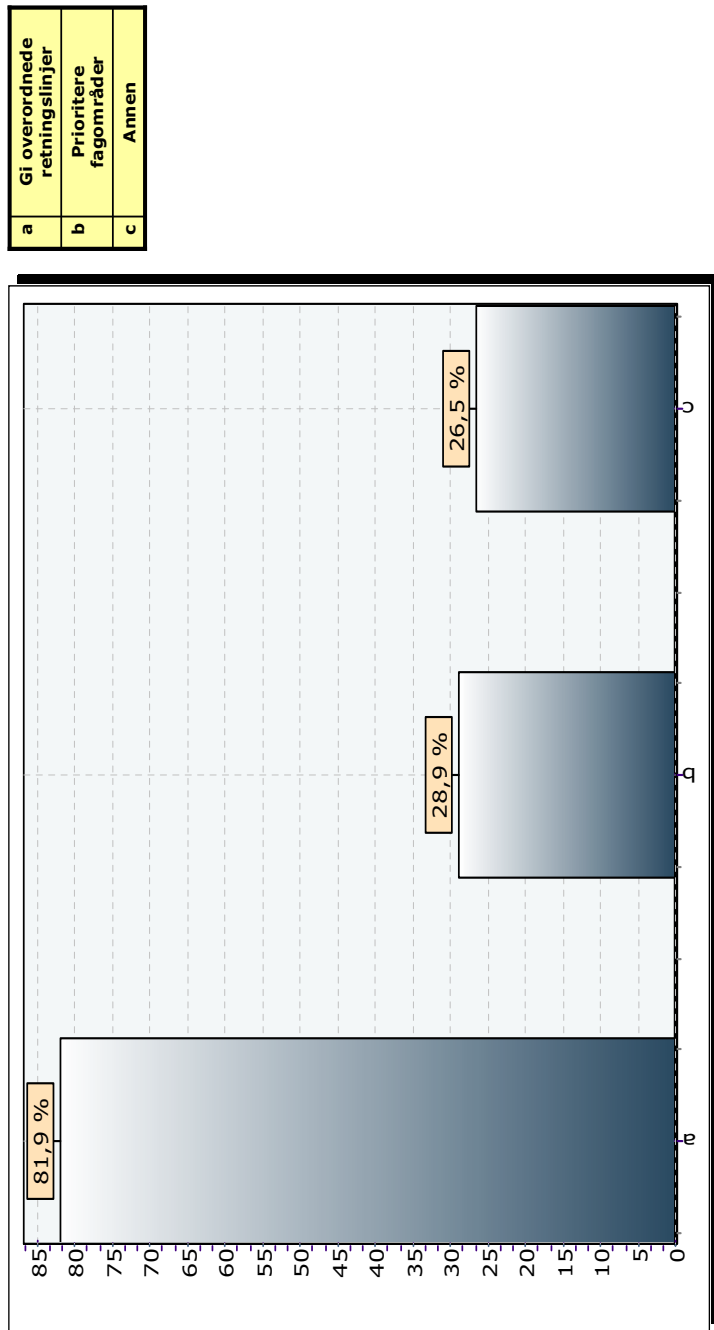
SPØRSMÅL 36

Bør det offentlige ha et OVERORDNET ansvar for å utvikle norsk fagspråk og terminologi som en del av en nasjonal infrastruktur?

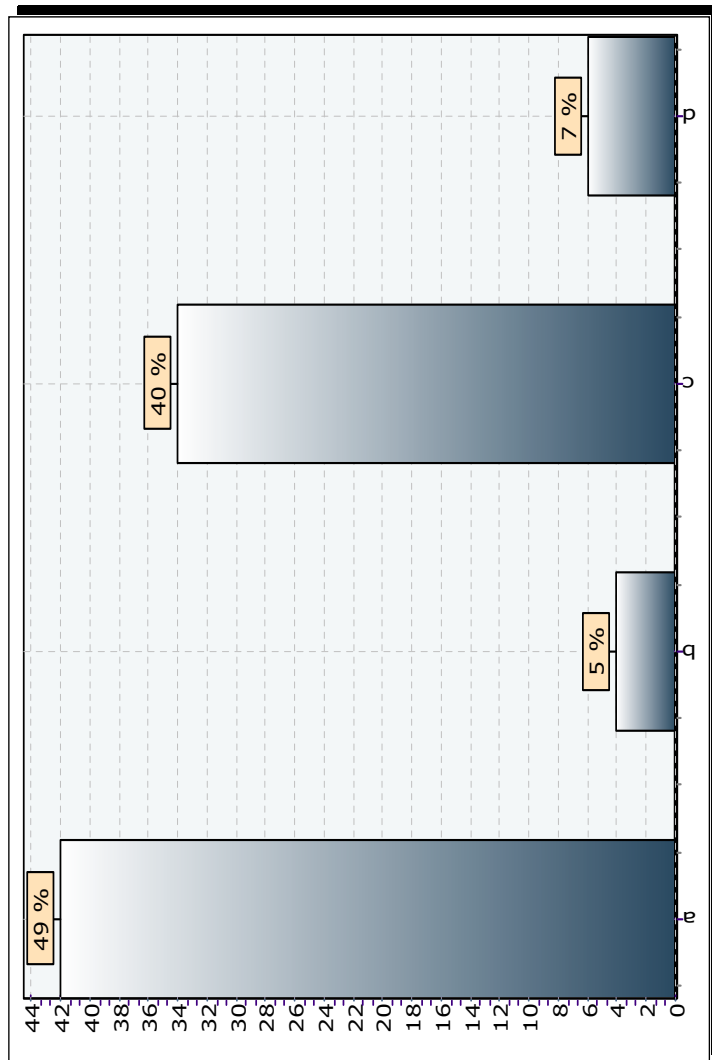
SPØRSMÅL 37

Hvilken funksjon bør det omstrukturerte Norsk språkråd ha i dette arbeidet?

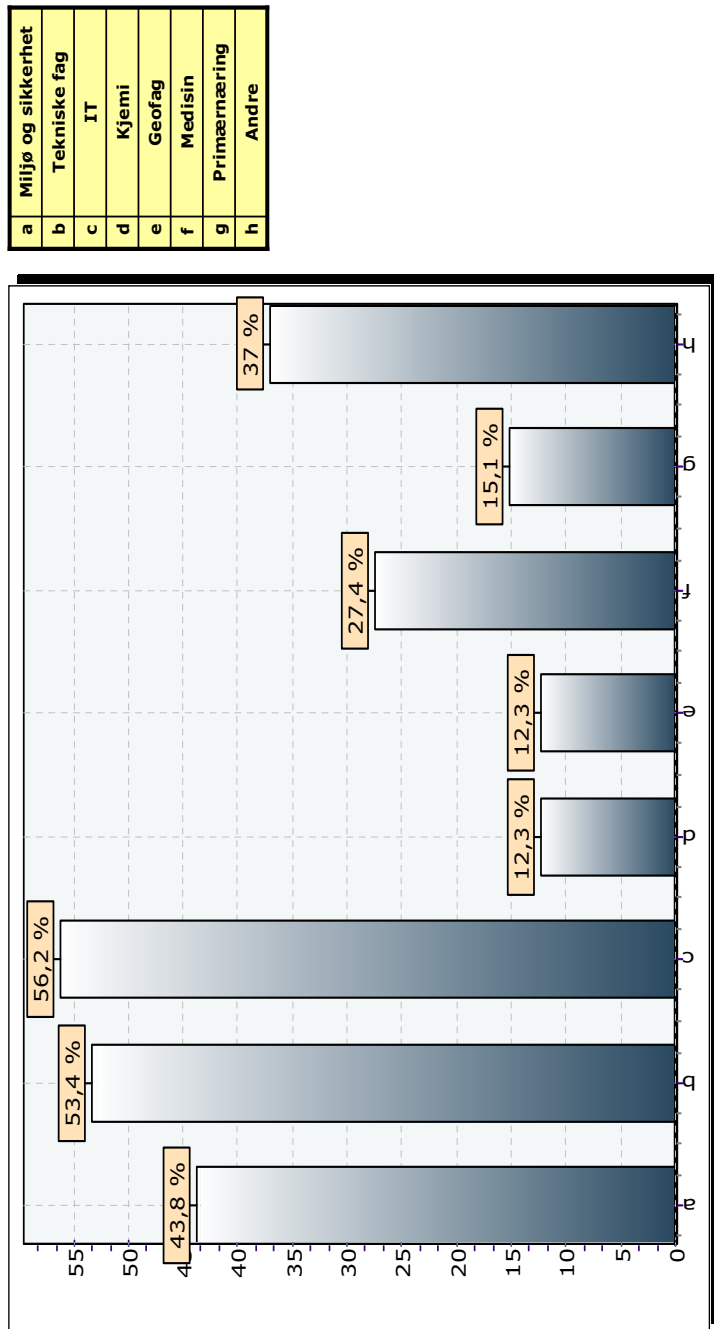
Hvordan bør arbeid med norsk terminologi finansieres?

a	Bør finansieres av det offentlige
b	Bør finansieres av den/de som har behov for terminologiarbeid
c	Delfinansiering hvor alle parter bidrar
d	Annet

SPØRSMÅL 39

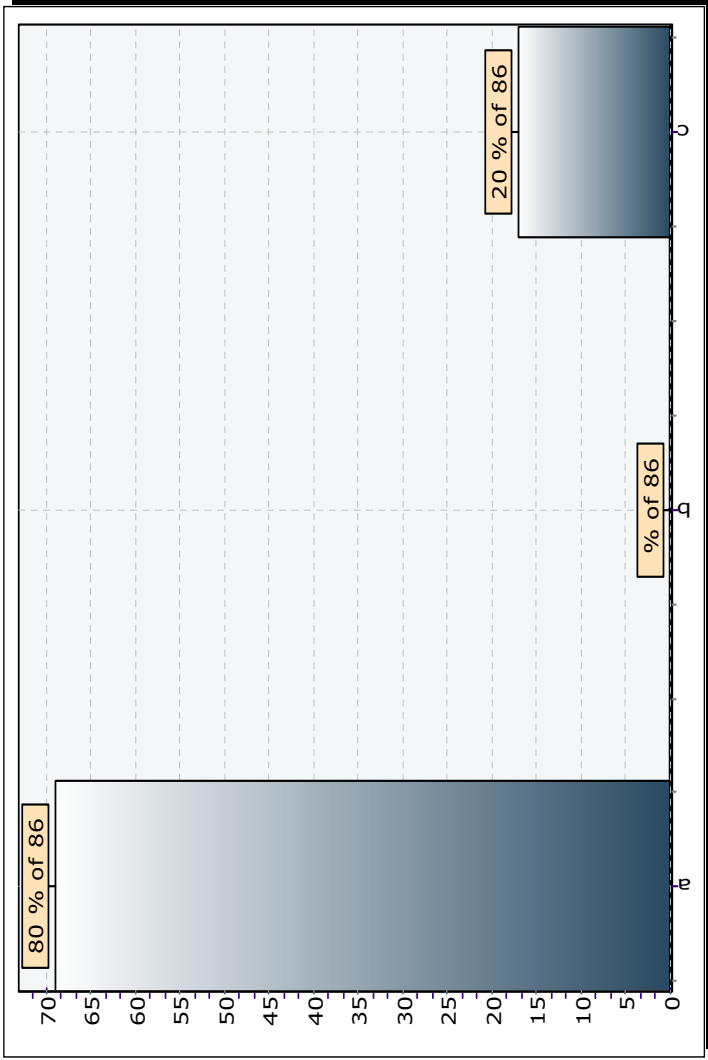
Innenfor hvilke fagområder er det størst behov for å få utviklet norsk terminologi?

SPØRSMÅL 40

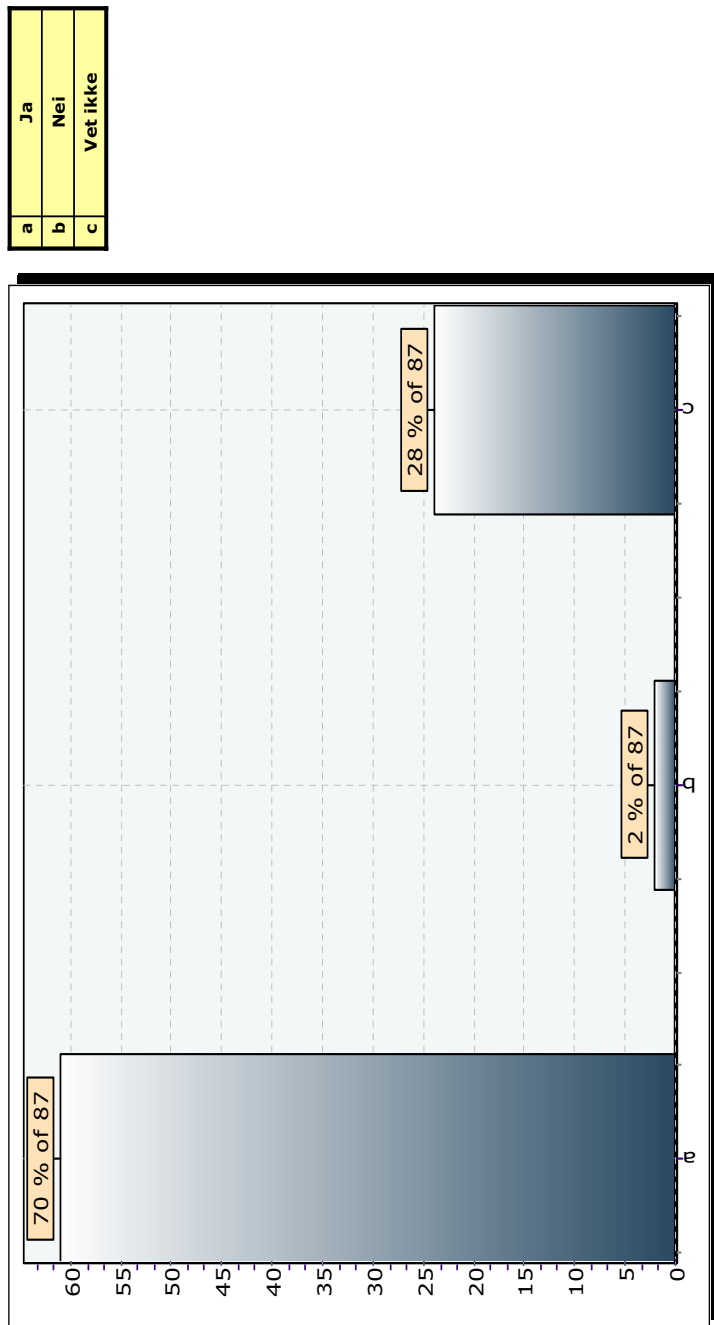
Er det ønskelig med internasjonalt samarbeid på terminologiområdet, for eksempel på nordisk eller europeisk plan?

a	Ja
b	Nei
c	Vet ikke

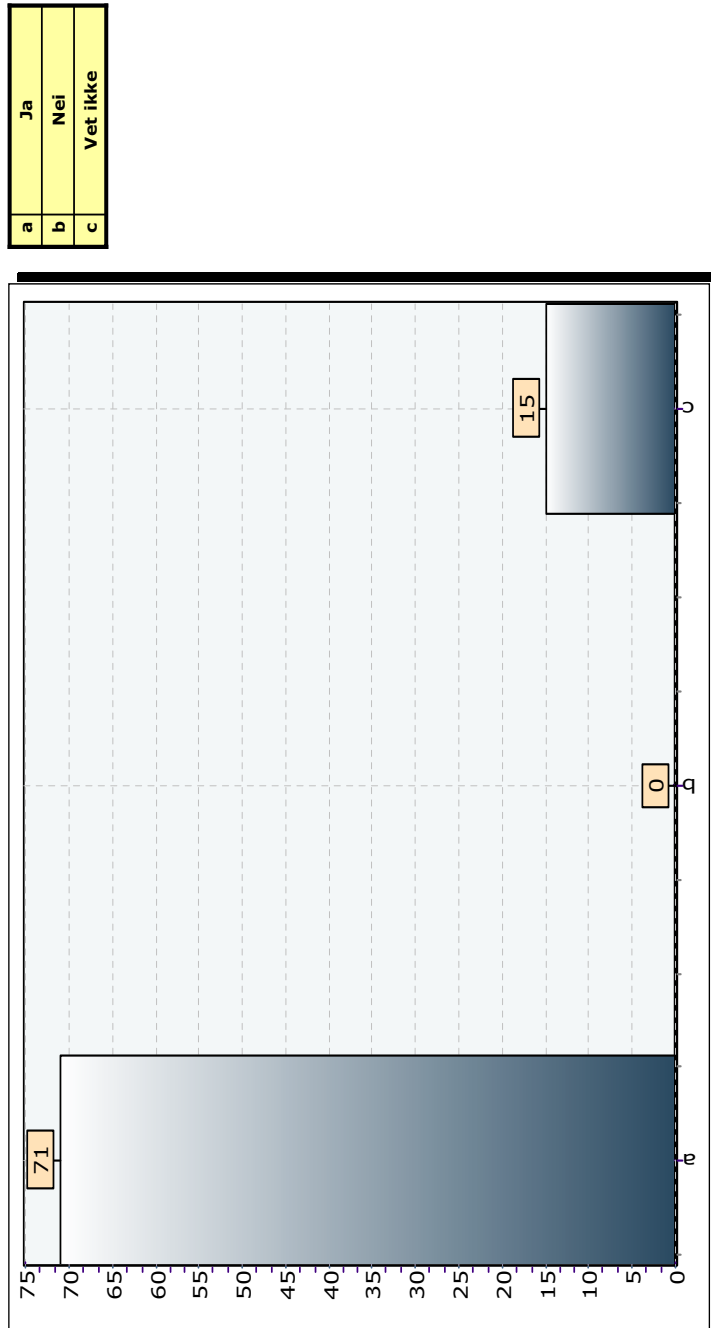
SPØRSMÅL 41

Er det behov for forskning og utvikling som et ledd i styrking av terminologiarbeid?

SPØRSMÅL 42

Er det behov for kurs/undervisning som et ledd i styrking av terminologiarbeid?

ekstensjon

motivering

begrep

fagekspert

terminologi

ekserpere

betydningsinnsnevring

arbeidsgruppe

overterm

sammensatt term

merknadsfelt

begrepshierarki

underordnet begrep

termharmonisering

teknolekt

term

referent

konsistens

formel

anbefalt

intensjon

ekvivalent

oversettelseslån

kjennetegn

terminolog

fastsette

Språkrådet

August 2005

symbol

begrepsanalyse